

Иброҳим Ғафуров

ИЛТИЖО

Мансуралар

Тошкент

Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти.
1991

Ўз
Г 69

F $\frac{4702620202 - 43}{M352(04) - 91}$ Доп. — 91 © Иброҳим Гафуров,
1991 й.

ISBN 5-635-00964-1 - .

Биринчи даста

ДАРВОЗА

Мансура — 1

Тушиммиди, ўнгиммиди, билмайман. Кечаси билан бир дарвозани тақиллатиб чиқдим. Ҳар кеча шу дарвозани тақиллатаман. Бу дарвозани тақиллатаётганимга эллик йил бўлди.

Йўқ дарвозани тақиллатиб ётибман.

Дарвоза йўқолган.

Сиз айтасиз: йўқолган дарвозани тақиллатиб бўлмайди. Лекин мен тақиллатаман йўқолган ўша дарвозани.

Амир Ҳайдарнинг ёқасидан тутаман:

— Амир Ҳайдар! Қани менинг дарвозам!

Садо чиқмайди амир Ҳайдардан.

Амир Ҳайдар қўпорган бу дарвозани!

Амир Ҳайдар тангалар яратган бу дарвозадан!

Неча қоп чақага дўнди дарвоза!

Амир Ҳайдар тарихни чақага майдалади.

У, уни ҳафти жўш дарвоза дер эдилар.

О энди у дарвоза йўқ! Балки олиб кетганлар

Эрон заминга!

Қайда, эй Нодир шоҳ, бу заминнинг дарвозаси!

Ўз юртингда йўқ эдими дарвоза? Олиб кетдинг

Туркистондан дарвоза!

Қумдан излайми энди у дарвозани?

Рейдан излайми? Исфахон, Техрон, Ҳамадондан

излайми бобомнинг дарвозасини?

Мен ўша етти маъданан боболарим қўйган мўъжиз

дарвозани очиб жаҳонга чиққим келади.
Коинотга учгим келади. Баҳру барда сузгим
келади.

Мен надоматларни унутганман. Мен мерос
довламайман. Мен молпараст ҳам эмасман.
Лекин қани менинг етти маъдандан эритиб қуюлган
дарвозам?

Жаҳоннинг бир мўъжизаси?

Олтин, темир, қурч, қалай, пўлат, мис, кумуш
дарвозам?

Бибихоним дарвозаси?

Йўқолган дарвоза...

Ўғирланган дарвоза...

Танга қилиб майдаланган дарвоза...

Ўз қуддусининг эшигини йўқотган амир...

Мен йўқ нарсаларни деб бўзлаб юрмайман.

Лекин қани у дарвоза,

Бибихоним дарвозаси?

Қайдан қидираман халқимнинг бу дарвозасини,
юртим дарвозаси, етти жўш дарвоза...

Мағлублик дарвозани тангага майдалашдан
бошлангай.

Дарвозасини ўғирлатган довини ҳам ўғирлатгай...

Эллик йилки мен тақиллатиб чиқаман бу
дарвозани,

Бибихоним дарвозасини...

МЕН ТУҒИЛГАНДА...

Мансура — 2

Мен турилганда қаҳратон эди.
Қийналиб туғилдим. Заминга тушдим оёғим билан.
Отам ёзиб қўйган сиёҳ қаламда эски бир
сувратнинг орқасига: жумодил аввалнинг бешинчи
куни. Декабрнинг йигирма еттиси.
Ўттиз еттинчи йил..
Тўқсонга чиққан энага кампир: тишлари тушган,
даҳанлари уришган
Мени ўлган деб,
 ўраб,
 чирмаб эски-тускига
сзбуқ уйнинг бир чеккасига элителиб қўйди.
Онам ҳушидан кетган эди. Узига келгач:
 — Эна...— деди жуда заиф овози билан,—
эна... келтиринг, бир кўрай, мерт бўлса ҳам бир
кўрай юзини...— деди.
 — О, энанг тасаддуқ, нимасини кўрасан.
Шукур қил. Жонинг омон қолди. Бундайдан
ҳали қанчасини туғасан, болам..
 — Оҳ, майли, беринг бир кўрай... Жуда
бўлмаса, қошига қарай болагинамни...—
ёлворди онам.
Энам гўнғиллай-гўнғиллай, мунқиллай-мунқиллай
лахтакка ўралган мени келтирди.
Онам юзимни очди оҳиста.
Она исини туйдиммикин, юрагим дукиллаб уриб
кетди.
Билинар-бидинмас нафас кўринди димоғимда.

Вой, бунингиз тирик, ана, нафас оляпти,—
деди онам заиф товуш билан.

— О худо кўтарсин...— деди энам. Унга ўлик
билан тирик баробар бўлиб қолган эди.

— Йўқ, ўзингиз кўринг, энажон. Тирик! Тирик
бунингиз!—

деб суюнади онам.

Мен ўттиз еттинчи йил замҳарир қиш чилласида шу
тариқа тирик қолганман.

Мен туғилганда қаҳратон эди.

Қодирий йўқ эди.

Икромов йўқ эди.

Хўжаев йўқ эди.

Чўлпон йўқ эди.

Фитрат йўқ эди.

Носирий йўқ эди.

Йўқ эди балки Вавилов...

Онамнинг қанчалар қийналганини ҳис қилганман
туғилганимда...

КИПРИК

Мансура — 3

Жуда кўҳна бир китобни ўқиб ўтирар эдим. Не-не фикр иморатлари ўтар эди кўз ўнгимдан.

Шу асно китоб варағи орасидан янги саҳифани очганимда узун ва қоп-қора қош толаси тушди тиззамга.

Не замонлар бўлган эди отамнинг ўлганига.

Не замонлар бўлган эди отамни соғинганимга.

Отамнинг қоши тўкилди кўҳна китоб саҳифасидан.

Соғинганимни билдими отам

қошининг бир қора толасини жўнатди менга.

Хабар ол,

ёлғиз қўйма,

унутма

қош ахир кўзнинг паноҳи бўлар,

ҳар дилнинг юракда бир оҳи бўлар..

Ота, номангизни олдим.

Кўксимга тегди сўлим шабада.

Сўнг авайлаб жойлаб қўйдим қошингизни яна ўша кўҳна китоб саҳифасига.

Умид қилдим:

Мендан сўнг ҳам ўқирлар бу китобни...

Соғинганлар...

ҚУНИБ ТУРАДИ

Мансура — 4

Дунё шундай қурилганки, қаергадир доим нимадир қўниб туради.

Ер юзига сув, сув юзига тўлқин, тўлқин юзига кема, кема юзига одам қўниб туради.

Эшик тепасига чироқ, буюқ тепасига япроқ, кўз тепасига қош, ой тепасига юлдуз қўниб туради.

Сим устига қалдирғоч, севги устига қалтироқ, жон устига қўрқинч, дўст устига армон менинг бошимга ари қўниб туради...

КЕЧАСИ УЙГОНИБ КЕТДИМ

Мансура — 5

Тун яримдан оғганда уйғониб кетдим. Тўлин ойнинг мовий бети деразамга суйканар эди. Чап томонимда уйнинг қоронғу пучмоғида юрагим потирлаб ётарди. Юрагим ўша ерда ўзини патирлаб ерга урар, тепага отар. Худди ўқ еб яраланган қушдай тинимсиз питирлар, тўлғанар эди. Мен хийла вақт бурчакда юрагимнинг патирлаганини эшитиб ётдим. Юрагим қафасини тарк этган эди. Лекин нечундир мени ташлаб кетгиси келмасди. Ўзимга келолмай ётдим.

— Туриб қаранг, бурчакда нимадир патирляпти... — дедим.

Деразадан ҳамон кўм-кўк ой нигоҳини узмасди.

Чироқ ёнди.

Уйнинг бурчагида ҳеч нарса йўқ эди.

Юрагим яна ўз қафасига қайтган эди.

У менга омонат эканлигини эслатди.

БАҲРАСИЗ УТУБТУРЛАР

Мансура — 6

Ҳар кимнинг ўз меърожи бўлади. Ҳар ким умр кечириб бир нуқтага кўтарилади. Навоий она тилининг гўзаллигини илк бора туйганда, ўзини беҳад юксак фароғат чўққисига кўтарилгандай сезган эди.

«Мезонул-авзон»да ҳикоя қилиб айтадики, турк алфози билан ёза бошлаганимда, «олами назарга келди, ўн саккиз минг оламдин ортуқ, анда зеб ва зийнат сипеҳри табъга маълум бўлди тўққуз фалакдин ортуқ... бу маҳзандин баҳра топмай ўтубтурлар»...

Наҳот биз ҳам бу мислсиз маҳзандин бебаҳра ўтсак...

МЕН ҲЕЧ НАРСАМАН

Мансура — 7

Мен ҳеч нарсаман, ҳеч нарсаман, дейди ошнам.

Абдулланинг қўшиғи
Воҳидовнинг ғазали
М. Солиҳнинг шеъри
Қодирийнинг романи
Ўқиса —

мен ҳеч нарсаман, ҳеч нарсаман, дейди дўстим.

Абуладзе Тавбасин
Ван Гог кунгабоқари
Брюлловнинг Помпейи
Беллолининг Жононин
кўрса —

мен ҳеч нарсаман, ҳеч нарса, дейди дўстим.

Навраста қиз табассуми
Дўст-ёрниги садоқати
Эл-юртнинг матонатин
туйса —

мен ҳеч нарсаман, ҳеч нарса, дейди дўстим.
Андрей Тарковскийнинг «Қурбонлик» фильмида
Ота мурғак болага айтади: «Ихлос билан
қуриган дарахтга сув қуйсанг, қуриган дарахт
кўкаргай». Бола энди тинмай сув қуяди
тошлоқдаги қуриган дарахт тагига.
Олам ўзи ҳеч нарсдан яралган

ҳеч нарсадан ҳеч нарсага айланар
ўрганайлик қулоқ солмоқликни ҳеч нарсага.
Оламнинг меҳвари — ҳеч нарса
Қуёшга пул керакмас. Ойга ош-нон, юлдузга иш,
булбулга ором курси керакмас. Нарсалар одамни
қул қилади...

М Е Т А Ф И З И К А

Мансура — 8

Достоевский билмадим неча ёшда экан туш кўрди.
Тушида Шарқда тўлин ой ярақлаб турарди.
Кейин тўлин ой бирдан уч пора бўлди.
Сўнг уч марта бирлашди.
Уч марта ажрашди.
Сўнг ойдан совут чиқди.
Совутга: «ХАҲА» деган сўзлар жимжима қилиб
ёзилган эди.
Достоевский жуда безовта бўлиб қолди. Ҳаммадан
сўради. Машҳур
таъбирчига хат йўллади: тезроқ, тезроқ хабар
қилинг бу нимадир?
Ой ажралса уч порага не бўладир?
Мияси уч паллага ажралиб кетган эди ўшанда
Достоевскийнинг.
Уч буюк романга ажралган эди Достоевский.
Уч буюк тўдага ажралган эди олам.
Мадинада Муҳаммад Салом туш кўрди.
Тушида ой қоқ иккига ажралиб кетган эди.
«Аншаққал ал-қамара», деди ўрнатиб Муҳаммад
Салом.
Олам Макка ва Мадинага ажралган эди унинг
наздида.
Ой ажралиб, шаққа бўлиб, Китоб тусига,
Очилган Китоб тусига кирди.
Ўз китобин яратди Муҳаммад Салом.
Наҳот даҳо китоблар яратилар чоғда Ой доим
иккига бўлинар?
Китоб хабари келар!

У С М О Н

Мансура — 9

— Ишдан бўшадим, Иброҳим ака... Ўзи учун ҳам яшаши керак-ку одам.

Ҳаётда қанча иш, сира кети кўринмас.

Қилолмадик ҳали тариқчасини ҳам...

Декабрь қуёши жанубга орган. Япроқсиз кўчани қуёш тўлдирган.

— Кеча бир қизчанинг хатини ўқидим «Огонёк»да.— Она, биз кимга ишонайлик?— дебди қизча.— Биз кимга эргашайлик?

Кимдан, она, олсак бўлар андоза? Борми сизларнинг андозаларингиз?

Сиз кимлардан олгансиз андоза?

— Уйланиб қолдим, Иброҳим ака, борми ўзи андоза?

Андозалар? Мана, сиз айтинг, кириб бораёпсиз элликка. Яратганми сизнинг авлод андозалар?

Мен эллигинчи йилда туғилганман. Мен сиздан андоза олишим керак эди аслида. Борми, рости, сизда ўзи андоза?

Сўйлаб беринг, бўлса агар андозаларингиз?

Ургатинг бизни яшапга.

Билмадим, сиз не дейсиз. Лекин мен ҳам букун қидириб қолдим ўз андозамни. Тополмадим.

Тополмаяпман уни. Ишлагим келмай қолди.

Нечун? Нечун? Нечун?

Менда йўқ андоза.

Ахир эртага мендан ҳам сўрайдилар андоза.

Нима дейман мен,

нима тутаман мен
орқадан келаётганларга?
Халқда гап кўп экан. Халқ ичида гап кўп экан.
Халқ ичида юрайин.
Халқ дардини билайин.
Шеър ёзиш қочмас.
Шунча умрим абас бўлди, халқ ичида юрмайин.
Гул чоғларим абас бўлди.
Абас бўлди,
абас бўлди.
Мен юртимга борайин.
Мен ўзимни топайин.

РАҲМОН

Мансура — 10

Кўп одамларга бордим сиғиниб:
Олим, Соли, Аҳмад...
Катталардан сўрадим. Сўрадим кичиклардан.
Кўнглим қолди, Иброҳим ака. Кўнглим қолди.
Мени кечиринг.
Нега дейсиз? Ҳайрон қарайсиз.
Ўзим ҳам билмайман.
Тушунармикинсиз.
Балки тушунтириб беролмасам керак.
Мен жавоб ололмадим саволларимга.
Жавоб тополмадим саволларимга.

Нима қилай энди?
Қаердан ахтарай жавоб?
Саволим кўп.

Ҳар бири бошим узра осилиб турар худди сиртмоқдай.
Сиртмоқ нелигини биласиз-ку, Иброҳим ака.
Қим жавоб беради менинг саволларимга.
Туш кўрибман, Иброҳим ака. Тушимда шип узра шип. Жуда баланд шип.
Кейин шипдан бир оқ ип осилиб тушди. Ип арқонга айланди ва айлана бошлади бошим устида.
Сўнг кўринмас шип қаватларидан яна бошқа — иккинчи чизимча осилиб тушди ва атрофимда чарх урди худди вужудимни ўраб олмоқчидай.

Қўлим билан итариб юбордим арқонни. Нарикетди ва яна келди.

Биласизми, арқоннинг худди ақли, кўзлаган мақсади, қасди борга ўхшарди. Мен қочиб нарироқ бордим. Қайга қочмай атрофимни ўраб келаверди шу икки сиртмоқ чизимча.

Улардан бирини маҳкам ушлаб куч билан пастга тортдим суғуриб оламан деб. Узилмади. Жуда маҳкам экан чизимча. Ёнимда пичоғим йўқ эди. Уқиндим. Яна тортдим арқонни. У чап билагимга ўралди.

Силтайвердим уни. Узолмадим уни.

Шунда пайдо бўлди Фотима.

Тепкилай кетди оёқ остидаги оқиндиларни. Мана сенга! Мана сенга! Мана! Ҳали сенми? Ҳали сенми зolim! Кўрсатаман сенга! Кучинг етмайди!

Бошингни узаман зolim! Енголмайсан! Мен енгаман! Мен енгаман зolimни! У тепкилар, чарх урар ва тепкилар эди. О таажжуб!

Оқавалар озайиб-озайиб чекиндилар оёқ остида.

Текис бўлди, тоза бўлди, оёқларим ости.

Бир сиртмоқ ғойиб бўлди.

Иккинчисин ечиб ташладим осонлик билан.

Мен жуда катта эшикка урдим ўзимни.

Ҳамон Фотиманинг овози келарди: енгаман, енгаман, енгаман...

Уйғониб кетдим, Иброҳим ака.

Соат энди уч бўлган экан.

Саволларим сиртмоқ бўлди менга, Иброҳим ака...

Саволлардан сиртмоқ қурма, Раҳмоним,
Маъруф зотнинг қуроли йўқ
Фақат саволлари бор.

ЖАННАТ ОҒА ЎЛДИ

Мансура — 11

Ўлди Жаннат ога.

Саксон бешни тўлдириб.

Олиб чиқиб ўрнатдилар кўк тахтанинг устига

Жаннат оганинг бошига одам тўпланди.

— Қандай одам эди?— деб сўрашди Жаннат огани.

Садо чиқмас ҳеч кимдан. Ҳамма сукутга толган.

Хаёл олиб қочган хаммани.

— Нима қиласиз сўраб? Нутқингизни айтинг,— деди тўда ичидан аллаким.

Нутқлар бошланди. Ҳеч нарса билиб бўлмасди бу нутқлардан

Жаннат ога ҳақида.

Жаннат ога доим биздан хабар олиб турарди.

Ҳар ҳафтада бир хонама-хона кириб чиқарди.

Узоқ гаплашарди ходимлар билан. Ўз бошидан ўтганларини сўйлаб берарди.

Тингларди. Кўпроқ тингларди.

Жаннат ога яхши кўрарди агар одамнинг кўзи жиндек олароқ бўлса.

Жаннат ога жуда суюниб кетарди. Киши кишининг гийбатини қилса.

Этагини кўтарса дўстининг, касбдошининг, танишининг.

Гийбат ифвога айланса, о асти қўяверинг, кўзлари чарақлаб кетарди Жаннат оганинг.

Барча ифволарни қумдек шимиб оларди унинг илгоҳи. Агар сиз ҳаммани ёмон кўрсангиз,

Жаннат оғанинг асил дўсти эдингиз. У очилиб кетарди сизнинг олдингизда. Тога ҳам дерди сизни қариган чоғда.

У сўйлаб берарди йигирма еттинчи йил ҳушёрлари ҳақда.

Уттиз еттинчи йил ҳушёрлари ҳақда.

Қирқ тўққизинчи йил ҳушёрлари ҳақда.

Шунда унинг кўзлари оч одам ош кўргандай жайноқланиб кетарди.

Ола тусга кирарди унинг кўзлари.

Яхши кўрарди Жаннат ога сизни мабодо кўзингиз жиндай ола бўлса.

Нутқлар сўзланар.

Мен ўзимдан ўзим гижинаман: нега эсладини буларни дейман.

Баногоҳ бир уюм қор тапиллаб тушди Жаннат оғанинг бўздек бошига.

Кеча қор қуюнлаб ўтган эди. Кечаги қор мевали дарахтларнинг яланғоч шохларини эгиб ётарди.

Олчалар букилиб тушган эди ергача.

Сумалаклар осилиб турарди бўғотларда.

Тунда шаҳарда тунаган қаргалар шарқ томон учиб ўтишарди.

Демак, ҳаво очиқ бўлади.

Демак, қуёш чиқади ҳадемай.

Ҳозирча сўз.

Нутқлар.

Билиб бўлмас улардан Жаннат оғанинг кимлигини.

Чилла тугаяпти.

Қуёш чиқаяпти.

Жаннат ога ҳам ўлди-кетди-я.

Эгасиз қолди ёстич тўла нишонлар.

Бнимда аллаким ҳавас билан ола қарайди бу нишонларга...

Булар

ўша

Ўша

Ўша

нишонлар-да-я...

Эшитар эдимки, сиз Жаннат оға, расмлар чизар экансиз.

У сувратларда ориқлаб кетган ўликларни ориқлаб кетган аравакашлар қора аравадан туширар.

Ҳа, сиздан қолган эмиш анча сувратлар:

аравадан тушаётган ориқ ўликлар.

Қайси музейга қўйишаркин Жаннат оғанинг сувратларини?

ҲУМО ҚУШИ

Мансура — 12

Сиз армон ҳақида сўрадингиз.

Армонлар учрашувларда бўлади.

Учрашувлардан сўнг бўлади армонлар.

Сомон сувоқли томимизнинг орқасида шу томга шохлари тарвақайлаб ўсган улкан гилос бор эди.

Сариқ гилос эди. Шохлари доим қўнғир тусда атласдай ялтираб, эски пўстлари кўчиб ётарди.

Биз гилос устида ўйнашни, шохдан-шоҳга осилишни яхши кўрардик: Томдан гилосга, гилосдан томга ўтардик. Томлар эса лолақизгалдоқлар гиламига айланарди.

Гилоснинг силлиқ шохлари яланг оёқларимизга ғоятда хуш ёқарди.

Бир куни тонг азонда уйқум ўчиб ҳовлимизнинг чеккасидаги кичкинагина эшикдан югуриб боққа чиқдим.

Балки қирқ саккизинчи йил эди, балки қирқ тўққиз. Ҳар ҳолда эллигинчи йил эмасди.

Чопқиллаб гилос тагига бордим. У ерга

етмасимдан бирдан таққа тўхтаб қолдим. Гилос тагида қанотлари худди сариқ атласдай қизил,

мовий, сариқ товланган бир ғаройиб қуш менга ҳуркиб қараб турарди. Унинг гўзал ботида

йилтиллаган чўғдай кичкина тожи ҳам бор эди.

Мен ҳеч қачон бундай қушни кўрмаган эдим.

Қолбуки, бизнинг ёқларда қушлар ғоятда кўп бўлар, қуш сайроғи оламни тутар жойлар эди.

Қуш беҳад гўзал ва фусункор эди.

Негадир учиб кетмас, ҳамон ҳуркиб менга қараб

турарди. Мен беихтиёр бир қадам олдинга ташладим. Қуш зум ичида кўздан ғойиб бўлди. Мен мана то бугунга қадар ўша қуш каби қушни бошқа учратмадим.

Ўша қушни — ўн яшар бола тасаввурига афсоналардай товланиб кириб келган ўша қушни эслайман. Яна бир кўрсайдим. У билан ўша боглар, узунлаб кетган саришта, жозиб ишкомлар узра учсайдим, дейман.

Лекин бундай қуш одамга бир мартагина кўринаркан. Яхши одамлар билан учрашсам, ўша қуш эсимга тушади. Одамлар олтидан ҳам қимматлироқ сўзларини менга ҳадея этсалар, ўша қушни эслайман. Бахт қушимикин ўша қуш болалигимда учраб хаёлимни ўғирлаган ва мени хаёл оламига гирифтор қилган? Навойнинг газали эмасмиди ўша қуш? Ҳожи Абдулазизнинг мусиқаси эмасмиди ўша қуш? Нажмиддин Кубро ҳикмати эмасмиди ўша қуш? Гаутама хаёли эмасмиди ўша қуш?

Иккинчи даста

Қ А Л Д И Р Ғ О Ч И М

Мансура — 13

Ой тўлин эди. Ёз ойлари Тошкентда ой жануб осмонини тўлдириб чиқади.

Тун саҳарга оғган кезлар у айниқса оламга ёлғиз ҳоқим бўлиб қолади.

Айвонда эскироқ диванда эскироқ кўрпа ёниниб ётган одамнинг чеҳрасига тўкилган ойнанинг кўк шуъласи аллақандай қўргошин тусида ҳам товланади.

Одамнинг юмуқ кўзлари янада изтиробли кўринади.

У шу тобда тирик. Лекин асло тирик эмасга ўхшайди.

У ҳозир тепаси худудсиз осмон билан туташган икки девор орасидаги сайхонда юрибди.

Сайхонни ой нурлари бўздай қоплаган.

Бу Аҳси қалъасининг деворимикин? У билмайди. У қаерда юрганини билмайди. Чопади. Лекин

нимага чопаётганини билмайди. Нега бу икки девор осмонга туташиб кетганини ҳам билмайди.

Девор осмонга тик туташган-у, лекин у нега шундай деб ажабланмайди.

У билмайди.

Бу девор манглайдаги ажинлар эканлигини билмайди.

Жуда таниш девор. Тўғри эмасми? Лекин билмайди.

Айвон бўғотида ётган қора қалдирғоч бирдан қаттиқ чинқироб юборди. Гўдак ичи буралиб қолганда шундай чинқиради.

Нима бўлди сенга, қалдирғочим?

Шом хабари келдими сенга тўлин ойдан?

Нега қичқириб юбординг, қалдирғочим?

Соғиндингми Лубнон қояларини.

Ахир туш кўраётган одам бошқа эди-ку!

Нега қийқириб юбординг бўздай юзини ой ёритган одам устида, қалдирғочим?

Х А Й Р И Д Д И Н

Мансура — 14

Одамнинг юзи шишиб кетса, нима бўлар,
Хайриддин,
Одамнинг эти тошиб кетса, нима бўлар, Хайриддин.
Худди ерда Бухоронинг сўнгги амири Зарафшонда
сочиб кетган тангаларни кўргандай, нигоҳингни
асти ердан узмайсан,
Ош деб ошно бўлмадим.
Ёш деб ошно бўлмадим,
Суюндим ҳар қадамингдан йигирма йил.
Гоҳо кўз ўнгимга келар чувалган саллалар
оққан наҳрлар.
Топталган каллалар қолган саҳролар,
Кўк тоқига чирмашган жаҳрлар —
баъзан келиб туради кўз ўнгимга, Хайриддин.
Мен учун тоғдан тушган абри баҳорсан,
Маҳрамлик мулки аро мисли Тоҳирсан,
Барча яхшиликлар ичра зоҳирсан —
дўст қошида дўст изза бўлганин кўргансан,
Хайриддин.
Хира бўлиб турмаганман ҳеч нигоҳда,
сўри бўлиб турмаганман ҳеч боргоҳда,
Овозингни эшитгали борган эдим, Хайриддин,
Нигоҳингни бир кўргали борган эдим, Хайриддин.
Чинорларнинг расмин чизар булутларга
чақмоқлар,
Кўкка қара, бошинг кўтар, ер чизмасдан,
Хайриддин.

НАЖМИДДИН КУБРОНИНГ ИТИ

Мансура — 15

Ажабланманг: мен бугун Нажмиддин Кубронинг итиман.

Тушунтириб берай сизга сўзимнинг боисин:

Чингиз босқинидан қолган асорат бор.

ҳужайраларимда.

Доим оғриб турар шу ҳужайраларим.

Улардан таралади Нажмиддин Кубро нидоси.

Ҳужайраларимда йиғлайди, нола қилади

уйғонмаган чўрилар ноком қуллар.

Ғолиб чиқар эди Нажмиддин барча баҳсларда.

Ғолиб сўфий эди Нажмиддин.

Баҳс қидириб юрар эди у ҳар қайларда.

Баҳс қидириб борди Искандарияга,

Фикр излаб борди Мисрга, Шомга,

Табризда кийди сўфийларнинг ҳирқасин.

Неча замон беҳуш бўлиб ётди Хузистонда

Нажмиддин.

Хузистонда қонли туш кўрди.

Кўкларга туташган аланга.

Махлуқлар итқитишар одамларни жаҳаннамга.

Она юртга тортаверди оёқлари. Ғашлик ўртаб

Хоразмга қайтди Нажмиддин.

Чингиз ўрлаган эди гўзал Урта Осиёга.

Нажмиддинни Кубро дер эдилар. Зеро, уни асло

енгиб бўлмас эди баҳсу талашда.

Абулжаноб дер эдилар яна Нажмиддинни. Зеро, у

ўзини халос этган эди дунё ҳавасларидан.

Валитарош дер эдилар Нажмиддинни. Зеро, орифлар

дунёга келарди у билан мусохабаларда. Дилларни
тарбия қиларди Нажмиддин.
Ёв бостириб келарди, Омонсиз ёв.
Дўст-ёрон ёлворарди:
— Кетайлик, кетайлик бундан. Кенгдир Осиё.
Борайлик Шому
Ироққа. Бас келиб бўлмас ваҳший тўдага.
Юзлаб шогирдларига ижозат берди Нажмиддин,
йўллади уларни
эмин элларга.
Орифлар тарқади.
Фозиллар кўчди.
Кўҳна Урганч қолди ҳувиллаб.
Матъюс мардлар қолди.
Қолди сокин Нажмиддин.
Қочишга ўрганмаган эди Нажмиддин.
Қўрқишга ўрганмаган эди.
Маърифатнинг дови яшар дилида.
Жон эмас, шу тупроқ, шу Ватан ширин кўринарди
унга.
Кўҳна Урганч ҳимоясида турди Нажмиддин.
Қутурган оломон. Пишқирган пакана отлар.
— Ё Ватан!— деб ҳайқирди Нажмиддин.
Бир мўғул ўн бўлди. Юз бўлди ўн мўғул. Мўғул
ортидан мўғул
Сира бас келолмас Нажмиддинга. Тирик
минордай ўкирар, айқирар
Нажмиддин. Ёв сафи сўнгсиз. Бирин-бирин шаҳид
бўлди шогирдлар.
Атрофда қолмади кимса. Саф кетидан саф.
Ўкирар мўғул жангчилар. Ҳайқирар сўфий
Нажмиддин.
Шу онда у сезиб қолди бирдан бир ўзи юртга
айланганини.
Қалъага,
дарёга,

санъатга айланганини Нажмиддин.

Машҳур эди сўфийлар ичида Нажмиддиннинг ити.
Охири ит келиб сафга турди.

Ғалати ит эди Нажмиддиннинг ити. Ёв оёқларига
ёпиша кетди

Нажмиддиннинг ити. Отлар бўғзига ёпиша кетди.

Ит ва одам жангини ўшанда кўрди мўғуллар.

Ит ва одам жангига тан берди ўшанда мўғуллар.

Кечга томон кўринмай кетди Нажмиддин ҳам, Ит
ҳам қуюн ва чопилган таналар ичида.

Мўғул туғин ерга санчганча алоҳол қулади

Нажмиддин.

Ёв туғи қулади.

Ўнлаб мўғул ўз туғин ололмади ўлган

Нажмиддиннинг қўлидан.

Сўнг чопиб, қиймалаб олдилар туғларини.

Мен Нажмиддиннинг ити эдим ўшанда. Юзлаб
найзалар санчилди кўксимга. Лек мўғул кекиртаги
жағимда қолди.

Тун кирди, мурдор таналар ичидан эгамни топдим

Ётарди у тепадай бўлиб Енгилмаган мард.

Яладим, ялайвердим эгамнинг яраларини.

Сўнг аста ёнига чўзилдим. Бошимни қўйдим эгам
кўксига.

Фароғат чулғади танамни. Эриб кетгандай бўлдим
ва нафас тарк этди кўксимни.

Етти юзу етмиш йил ўтди ўшандан бери. Қийин
дамда Нажмиддинни
эслайман. Ҳеч йўқса, унинг итидай бўлгим
келади.

1986 йилнинг жазирама ёзида Кўҳна Урганчга
бордим.

Сўфий бобомни эсладим.

Хароб кўҳна мазоратларда менга бир ит эргашиб
юрди.

Мўлтайиб содиқ нигоҳ билан тикиларди менга.
Унинг кўзига тикилиб олис мозийни кўрдим. Ҳар
биримизда олис мозий яшайди.

Шарпалар мазорин тарк этдим маҳзун. Ит қолди
қадим мазор ёқасида. Садо келди минор тубидан:

— Болам, сен нега ярадинг? Нега яралдинг?

ТОШ ҚЎРҒОН

Мансура — 16

Усмон Носир туш кўрди
Тушида тошлоқ
бош-кети кўринмас ўша тошлоқнинг.
Қаерда бошланар
тугар қаерда
билиб бўлмас
аниқмас
фақат кета-кетгунча тошлоқ.
Лекин, ана ўша тошлоқда
қоқиниб, суриниб, кўпдан уриниб бир кимса келар
йиқилади, туради, яна йиқилади, яна туради.
Қайилиб-қайилиб кетади тўпиқлари.
Тошлар ботар оёқларига,
куракларига,
кўкракларига —
бошига урилар тошлар.
фақат тош, фақат тош, ўзга ҳеч нарса:
на зоғ,
на майса,
на ҳаво,
на сув
фақат тош
кета-кетгунча тош.
Усмон қарайди. Эзилиб-эзилиб қарайди,
чўзилиб-чўзилиб қарайди. Кўзларини катта-катта
очар. Оғриб кетар кўзлари.
Тошлоқда бораётган кимса танишдай туюлар.
Дуога тили келмас. Ғўлдирайди Усмон.

Кўзи билан қамрайди тошлоқда офтобнинг тигида
бораётган кимсани. Унинг оппоқ дока рўмолга
ўралган бошини,
оппоқ синкаланган кўйлагини.
Дока рўмол. Синкаланган кўйлак. Фақат шу.
Бошқа ҳеч нарсани илгамас Усмоннинг кўзи.

Онасимми,

Опасими.

Синглисимми.

Билолмас. Англолмас. Фаҳмлолмас Усмон.

Насимами,

Нахшонми,

Заремами? Билолмас филҳол.

Йўқ, йўқ. Ана яна йиқилди тошлоқда бораётган
Аёл.

Балки энди туролмас. Жуда ҳолдан тойган.

Мадори йўқ оёқларида.

Аmmo, ана турди. Яна тошларни шалдиратиб
йўлга тушди.

Тошлар узра гўё жилға оққандай.

Олис ёқларда зумрад теракзорлар жимирлар.

Аmmo етиб бўлмас уларга сира.

Уч кун шу тушни кўрди Усмон.

Учинчи кун оқ шаша рўмол ўраган Аёл тош
қўрғонга етиб келди.

Етиб келди тош остонага. Тош эшик тим-тире
берк.

Зоғ учмас тош қўрғонда.

Шаша рўмол ўраган хотин бошини ураверди тош
эшикка.

Тош остонага.

Гурсиллаб эшитилар урилган калланинг овози.

Сўнг неча замон ўтди билмайди Усмон.

Уч юз йил урилдими бу калла билмайди Усмон.

Уч марта чорак аср ўтирди Анна Александровна
Баркова.

«Руснинг барча асрларида энг зўр шоира».

Башорат қилганди

Луначарский. Лек башоратлар чириди тош
қўрғонларда.

Чалғимайлик, биродар. Қайтайлик Усмоннинг
тушига.

Унинг сўнгги тушига.

Сўнг бирдан қия очилди эшик.

Кўринди тош одам, унинг тош боши.

тош кўзи

тош бурни

тош сочлари

тош манглайи.

Шаша рўмоллари тўзиган Аёл бош урди унинг
тош пойига.

Чулгади қўллари билан унинг тош оёқларини.

Вой, ёлворди

ёлворди

ёлворди

ёлворди

ёлворди... ёлвор... ёлвор...

Садо чиқмас тош одамдан.

Сўнг гичирлатиб тош қўлларини очди қўлтиқдаги
тош папкасини.

Нимадир деди. Тош тили қалдираб гўнг-гўнг овоз
келди:

— Ўғлинг халқ душмани. Сен душман онаси.

Гаплашмаймиз

душман онаси билан...

Чамаси, шундоқ гўнгиллади.

Эшитмади Усмон.

Эшитмади Аёл.

Фақат у бирдан фарёд кўтарди: аааааааааа...

Шунда бирдан таниб қолди Усмон шаша рўмолни.

Онаси. Онаси-онаси.

Фарёд этарди онаси.
Совқотди Усмон.
Жавраб тишлари кўзини очди.
Қор устида турарди ўрмон яланглигида.
Яланғоч жуссаси, Урён оёғи.
Устида чойшаб, Қор кезарди Усмон уйқусида.
Қор кечиб туш кўрарди Усмон урён ниҳолига
чойшаб ёпиниб.
Музлар ботар оёғига — у сезма?.
Уч кун оқ ёпинган онасини туш кўрди Усмон.
Сўнг ҳуши тарк этди уни.
Олам тошлоқлари Усмонсиз қолди.

Т У Ш А К

Мансура — 17

Беатриче ётмаган Усмоннинг тўшагида,
Зарема ётмаган Усмоннинг тўшагида,
Насима ётмаган Усмоннинг тўшагида.
Ҳурлар ҳам ётмаган Усмоннинг тўшагида,
Парилар ётмаган Усмоннинг тўшагида.
Фақат Усмон ётган Усмоннинг тўшагида.
Қамоқнинг тўшаги.
Миллионлаб бегуноҳлар ётган бундай тўшакларда.
Улар кўз ёшлардан кўл бўлиб кетган,
Улар унсиз ноалардан чўл бўлиб кетган,
Улар армонлардан йўл бўлиб кетган...
Дунё ётар шу тўшакда.
Шеър ётади шу тўшакда. Парлари қофия. Сомони
вази.
Усмон Носирнинг тўшаги —
Хаёлларин кemasи.
— Тўшагимни асранг, ога,— деди у энг сўнг
дамда.—
Олтин булутлар ухлаган унда. Армонли байтлар
тунаган унда.
Лек тўшакни асрамадилар. Фаросат етмади
одамларда.
— Ога, суратимни асранг...
— Ога, саводимни асранг...
— Ога, асранг шеърим, Сўзимни...
Ҳеч нарсани асрамади ҳеч ким.
Миллий кулфат эди — асрай олмаслик.
Миллий кулфат эди — багишлай олмаслик.

Мен ўйлайман: дурдона шеърлар битилганди ўша тўшакда.

Фарзона шеърлар асралганди ўша тўшакда.

Ҳаммаси куйиб кетди Усмоннинг тўшаги бирлан.
Ҳаммаси куйди. Адосиз қолди шоирнинг сўнгги тилаги.

Адо этилмаган тилаклар таъқиб этар
инсониятни.

Усмоннинг тўшаги йўқолди.

Усмон йўқолди.

Бир қараб қўй, жўра, ўз тўшагингга.

Ёниб кетмаяптими тўшагинг?

Юрибсанми

тинчгина

Жиллақурса

Шоирларинг ётган

Тўшакларни эслаб тур...

ИТДАН ҚЎРҚИШ

Мансура — 18

Итларни ёмон кўраман, — деди шоир. — Хоҳ
тушим, хоҳ ўнгимда.

Қўрқаман итлардан. Биласизми, одамга бирдан
ташланар ёмон.

Итлардан эҳтиёт тутаман ўзимни.

Кўп одамлар шундай: ёмон кўришади итларни.

Олиб қочишади ўзларини итлардан. Бу ҳақда
паст-баланд шеърлар ҳам ёзилган.

Овесто эса итлар муқаддас. Итларга қаранг,
дейди.

Ит доим туш кўради. Кино кўради.

Бир бадия эт. Бир бадия товуқ суяги.

Эсимда: бир ҳовлида ит кўрганман. Жуда катта
қора ит. Чорси. Қўш тавақа эшик. Чуқур ҳовли.

Баланд сўри. Сўри тўла сариқ узум. Ҳозир йўқ бу
сўри ҳам, бу ҳовли ҳам. Эгалари ҳам.

Аллақачон кўчиб кетишган нариги дунёга.

Ўша жуда катта қора ит юрагимни ёриб қошимга
келди.

Отам янги олиб берган қизил этикчамни
қидлаб-қидлаб кўрди.

Юрагим ёрилиб донг қотиб қолдим. Йиғлашга
қўрқдим. Кейин йўғон думини ликиллатди ит.

Ногаҳон унинг кўзларига кўзим тушди.

Мўлтайиб жилмайиб турар эди қора итнинг
кўзлари.

«Бошимни силамайсанми, тентақ», дегандай эди бу
кўзлар.

Тўрт яшар эдим ўшанда. Чорси гузарида туя сўйиб
сотишарди.

Чорсидаги ёзги кинонинг ярми кўриниб турарди
бизнинг ҳовлидан.

Кўп киноларнинг ярмини кўрганман. Қизнинг
гўзал оёқлари, кўринар-кўринмас боши...

Ҳаммаси яримта.

Сўнг яна бир итга дуч келдим. Кўп йиллар ўтиб.
Бошқа ҳовлида.

У тикка ташланди. Ҳуриб ҳам ўтирмади.

Огоҳлантормади.

Қўрқитиб ўтирмади. Бирваракай тикка ташланди.

Йигирма еттига киргандим унда. Қўлимда

букланган халта бор эди. Не қиларим билмай шу
халтани даҳватан суқиб юбордим итнинг жағига.
Забт билан ташланган ит бўғзига тиқилиб қолди
халта.

Даргазаб ит ўз ҳолин билмай бошини ерга уриб
жағини ишқай кетди ириллаб.

Унга раҳмим келди.

Мени кечир, бечора ит. Эгангга бор энди олиб
ташласин бу халтани оғзингдан. Мен итларнинг
жағига қўлим тиқиб юрмайин.

Чиқиб кетдим бу каттакон ҳовлидан. Сўнг оёқ
босмадим бу ерга.

— Мен итлардан қўрқаман,— дейди шоир.—

Хоҳ тушим, хоҳ ўнгимда.

Сальвадор Дали — буюк мусаввир: бир сувратида
бутун дунёни сиғдирган қора итнинг қорнига.

Менимча, ит ўзи яхши. Лекин одам мабодо ит
бўлса ёмон.

ХЕМИНГУЭЙНИ УЌИШ

Мансура — 19

— Ака, Хемингуэй ҳам бадимга уриб кетди,— деди бухоролик шоир.— Энди ўқияпман Жаброн Халил, Фолкнер, Фришни.

Уша куни уйга келдим. Яна кезиб чиқдим ўзим севган Эрист оламларини.

Тўғри экан. Бадга уриши мумкин экан ҳатто Хемингуэй ҳам.

Агар ўз эркинг кўринса жуда узоқ. Ишончинг дарз кетса. /

Туюлса омонат, лиқилдоқ.

Муомалага ўргатар Хемингуэй. Олижаноб муомалага. Биз эса тобора йироқлашиб бораяпмиз бундай муомаладан.

МИНИСТРНИНГ ҚИЗИ ЧИРОЙЛИ

Мансура — 20

Министрнинг қизи чиройли, сўлим.
Жуда замонавий министрнинг қизи.
Ҳавасинг келади. Тўймайсан гаплашиб.
Фортепьяно чалар. Уйнар Шопенни. Бодлердан
ўқиб берар французчалаб. Бурда-моден қизларидан
ҳам чиройли.
Аммо касалванд кўринар Файзираҳмоннинг қизи.
Чинозда ўн йилдан бери ҳар мавсум беш ярим
тонна пахта теради
Файзираҳмоннинг қизи.
Хирмонга ташиб келтиради беш ярим тоннани.
Меҳнатсевар қиз боғбон Файзираҳмоннинг қизи.
Ана, телекда ярқирар Олимпиада. Гавжум
қувончлар. Ҳашамдор байрам. Одам
мушакларининг байрами.
Ана, икки велосипедчи навқирон.
Рангларидан қон томар гўё.
Икки занжи орқада тинмай уқалар, сийпалар
уларнинг умуртқаларин. Маррага тезроқ етсин
дейишади-да. Ҳориб қолмасин дейишади-да.
Олтин нишон олсин дейишади-да.
Велосипедчилар шай. Умуртқалар шай.
Оҳ, меҳрибонлар-а, меҳрибонлар!
Файзираҳмон қизининг умуртқасини ҳеч ким
силаганмикин?
У ахир ўн йилда эллик беш тонна пахтани ўз
елкасида кўтарган.
У ахир не қилсин, велосипедчи эмас-да...

Ҳар ким ҳам велосипед миниб нишон
олавермайди-да, мамлакатлар кезиб юравермайди-да,
дунёда...

Не қилар сен ҳам велосипед миниб қўя қолсанг,
Файзираҳмоннинг қизи...

— Қачон тугаркин одамлар ўртасида
тенгсизлик.

— Ахир у давом этмоқда.

ЖОБИЛ-ЖИБОН

Мансура — 21

— Ҳаммасидан шу қолдимми? — деди

Жобил-жибон.

Ҳаммасидан шу қолдимми? — такрорлади у.

Эллик йил бурунги Тошкент боғларини эслади

Жобил-жибон.

Човгум ноклар

Сўнгсиз солланган ишкомлар

О, у узумлар қайда энди...

Бир қатор беҳи эди —

кеги кўринмас,

Бир қатор олу эди —

кеги кўринмас.

Бир қатор жийда эди — кети кўринмас

Қайда у боғлар!

— Ҳаммасидан шу қолдимми? — саволга тутиб
колди тонгда

Жобил-жибон мени.

Жавоб беролмадим унинг саволига. Балки сиз
жавоб берарсиз.

— Бор, ўқиб кел, яхшиси, Айнийнинг
эсдаликларидан. Унда ҳамон файзли боғлар
адоғида шинни пиширади боғбон аёллар.
Жиблажибон, дерлар халқ ичида бу гўзал
оқсуяк қушни.

Пирпираб-пирпираб юради. Севади соф ҳавони, шўх
оқар жилғаларни.

Боғ супалари, ишком ораларини яхши кўради.

Лекин кейинги пайтлар кўринмай кетди бизнинг ёқларда.

Нечукдир, шу тонг йўқлаб келибди қўмсаганми ўз эски боғларини.

Мени таниб қолди. Болаликда доим ёнма-ён ўйнаган эдик у билан.

Бир зум ҳовли айланиб, ҳидлаб кўрди райҳонларни, чарх айланди ҳовли юзини. Эски ҳовузчада сувлар қуриган.

Сўнг дидига недир ўтиришмади. Учиб кетди саволига жавоб ололмай.

Унинг саволи қулоғимдан кетмай ўрнашиб қолди:

— Ҳаммасидан шу қолдими?

Шу қоларми ҳаммасидан?

БАЛИҚ

Мансура — 22

Мен ўттизга кирдим. Иттифоқо, бир кун бир кинопарча кўрдим.

Ҳаваскорлар уни ернинг жуда чуқур қаърида жойлашган зулмат горда олган эдилар. Шу зулмат ер қаърида сокин кўл бор. Зумрад каби тоза. Тириклик суви каби жозиб, мусаффо.

Киночи йигитнинг фонари бирдан қоронғу кўл юзига тушди.

Сув бу қадар сокин эди. Кўл бирдан аллақандай фасонага тўлиб ёришиб кетди. Шу пайт ҳеч кутилмаганда чироқ ёруғига мўъжизакор хилқат — ростакам олтин балиқ сузиб келди.

Унинг олтин қанотлари одамни телба қилар даражада товланар, билинар-билимас елпинар эди. Балиқ мўъжизага ўхшарди. Бетховен ер қаърларида энг мусаффо маконларда маскан тутдимикин, деб хаёлга толдим.

Ҳазрат Навоий балиқ сувратига кирдимикин. Бобораҳим Машрабмикин бу танбурини йўқотган ё Мониймикин бўёқларидан айрилган?

Хаёлим шу ерда узилди. Фонар ўчди.

Зулмат чўкди.

Сўнг неча-неча бор ўша балиқ, ўша кўл бўлгим келди.

Сиз эҳтимол бунини мистика дейсиз.

Лекин мистика бўлмаса гўзаллик бўладими?

Қайдасан, қайдасан, эй толе балиғи, замин эгаси?

Қайдасан, қайдасан, эй моҳи аҳмар?

Сиз армон ҳақида сўрайсиз. Учрашувлар армонлар-ку, азизим.

ФИЛЭЛЛИН

Мансура — 23

Юнонлар ва юнонлар маданиятини севсанг, сени филэллин дейдилар.

Одамларни сева кўрсанг, мабодо, дерлар сени албатта, филантроп.

Куч керак, иқтидор керак филэллин бўлмоқлик учун.

У шараф келтирар инсонга.

Бўла олмадим чин филэллин.

Куч керак, қудрат керак севмоқлик учун инсонларни.

Нимадир қилишинг керак доим инсонларга.

Акс ҳолда нимага ҳам ярайди сенинг севгинг.

Мен ожизлик қилаётирман инсонларни севмоққа. лекин менинг ҳаётда севар нарсаларим кўп.

Уларни бир бошдан баён этиб чиқсам, каттакон луғат бўлади.

Лекин бахтга қарши билмайдиган нарсаларим ҳам гоятда кўп, уларни санаб адо этиш қийин.

Лекин мен билмаганим учун мақтанмаганимдек, билганим учун ўкинмайман, лекин қутлуғ биликларни, боболарим васият этиб кетган биликларни билсайдим дейман лекин мен қадим битикларни гўзал қилиб ўқиганларни айниқса севаман —

филмуқри.

лекин мен китобни одамзоднинг қаримас мияси

деб биламан ва ҳар нарсадан ортиқ севаман —
филкитоб.

забон, дўстлик ва эркинликнинг томири битта деб
ўйлайман ва буларни бир бутун ҳолда жондан
ортиқ севаман —

Филзабонман,
Филҳабиб...

У П К А

Мансура — 24

Кўп нарсалар хунук кўринар кўзимга баъзан.

Узун йўлак

саф тортиб турган одамлар

тўнлар...

белбоғ

маюс узум

маюс дастурхон

Бир тусдаги кўримсиз уйлар, ўлик қаққайган
бинолар. Уларнинг томлари ашқол-дашқолларга
тўлиб кетган. Оқиб ётар бурчаклар.

Булар бари эзар руҳимни.

Ҳолбуки, шунча чиройли, шунча муқаддас яралган
одам.

Нима қилар эдик ахир худди мўридай бурнимизнинг
тешиги осмонга қараган бўлса? Нима қилар эдик
ахир?

Бундан ҳам хунук нарса бўлармиди? Лекин
табиат бизни аяйди, раҳм қилади. Гўзал қилиб
яратади ҳамма аъзомизни сочдан тирноққача.
Дурбиндан қарасанг, жаннатдан ҳам чиройлироқ
кўринар одамнинг ботини.

Нега унда хунук қилиб қурамыз уйларимизни,
кўчалар, бинолар, боғларимизни?

Эҳтимол, қалблар ҳам шу туссиз уйлар каби.

Атрофни хунук кўрганам
кимнидир хунук кўрганам
боис —

ўзим ҳам ўзимга хунук кўрина бошлайман.

Хунук кўринар чиройли сўзлар, чиройли

либослар, товусдай безаниб экранга чиқиб, чиройли мактублар йўллаётган шоира... маддоҳа...

— Мен бугун ўзимни унитазга айланиб қолганимни сездим, дейди Кортасарнинг «Сопалак» романи қаҳрамони.

Тўйиб кетсанг дунёдан шундай бўлиб туюлармикин. Ҳеч нарсани тушунтиролмасанг ҳеч кимга, шундай бўлиб туюлармикин?

Мен англагандай бўлдим Кортасар қаҳрамонини: у ҳам ўзинга ўзи хунук кўринаяпти, ахир.

Учинчи даста

БОҒ ВА ТАХТ

Мансура — 25

Қораденгизнинг ғарбий соҳилида румин маликаси
Мария қурдирган боғни сайр қилдим.

Сулувлар сулуви экан малика Мария.

У мусулмонлар ва христианлар бир жону бир тап
бўлиб яшашларини жуда-жуда орзу қилган.

Ўз шаън қасрининг ҳам ярмини мусулмон ва
ярмини христиан услуби билан қурдирган. Унинг
мўъжаз қасри икки оламини бирлаштирган. Малика
қаср атрофида, денгиз бўйида бир боғ барпо
эттиким, кирган мусулмон ҳам, насроний ҳам
ҳайратга тушади.

О, Мария боғининг файзи. Бунда ҳар бир гўша
бир-бирдан гўзал ва бирини бири янада
гўзалроқ қилиб кўрсатади.

Биласизми, малика нималарни яхши кўраркан.

У жондан ҳам севаркан хумларни, ҳа, ҳа,
хумларни ва кўзаларни.

Шарқнинг кўп мамлакатларидан ғаройиб хумлар
ва кўзалар келтириб боғининг гўшаларига
ўрнатган. Бу ерда хумларни тўхтовсиз қучиб
олгингиз келади. Ва хум бўлгингиз келади.

Мария денгиз бўйидаги улкан қояларни ўйдириб,
тарашлатиб, улардан гулзорлар, гулдонлар ясаган.
Боғнинг шаршаралари эса пари қизларнинг нафис

сочлари каби ёйилиб кетади. Тошлар оралаб
булоқлар милдирайди.

Малика қурдирган ажиб кўшклар соҳилга келиб
тўхтаган ва ором олаётган гаройиб кемаларга
ўхшайди.

Мариянинг тахтини ҳам кўрдим. У боғ
чеккасидаги мўъжазгина черковда сақланади.

Мария денгиз бўйида тошдан йўниб тахт курсилар
ясатган.

Шу курсиларда жануб томонга термулиб
ўтиришни севаркан.

Мария нималарни хаёл сурганлигини ҳис қилгим
келди.

Сендан сўрамай, ижозат олмай, осиеликка
ярашмаган қизиқиш билан сенинг тош тахтингга
ўтирдим Мария. Авф эт.

Бағоят муздек эди курсингиз, Мария. Сиз унда
қандай ўтиргансиз.

Атрофимга аланглаб қарайман. Бирдан фикрим
йўқолиб қолди.

Тахтга ўтирса, фикр йўқоларми, Мария? Ё фикри
йўқолган тахтга ўтирарми?

Умуман, тахтда қандай ўтирадилар, Мария?

Бу тош тахтда ўтириб неча йил кўз ёшлар
тўкдингиз. Ёшларингиздан денгиз яна ҳам
шўридароқ бўлди.

Қаровсиз тахтингиз боғингизда мунғайиб туради.

Мен унда узоқ ўтиролмадим.

Тахтга ўзимни бегона сездим.

Энди бу тахтлар фақат фасона сўйламоққа
ярайди.

Уларга ўтириш кулгили туюлади.

Мен энди англадим:

сиз бу тахт узра ўзингизни жуда ёлғиз сезгансиз.

Яхшиям мендан тахт қолмайди. Акс ҳолда
эринмаган ҳар ким унга ўтириб кўрган ва ҳамма
кулган бўларди.

ТАНГАСИ ТУШСА ҚАРАМАС

Мансура — 26

Бир хонимнинг тангаси тушиб кетди Белграднинг кўчасида. У ҳатто қайрилиб қарамади.

Тангангиз тушди-ку, дегандай ишора қилдим.

Бизда танга тушса, албатта қидириб топарлар ва эгилиб оларлар.

Хоним назокат-ла табассум қилдию ўтди-да кетаверди. Ойбек домла кўрса, уни айтар эди албатта:— Ингичка гўзал... Сўнг ҳашамдор бир магазинга кирдим гарчи пулим йўқ. Кўз ўнгимда неча-неча одамларнинг тангаси тушди ногаҳон. Лекин вожабо, биронтаси қайрилиб қарамади тушган тангаларига.

Сўнг мен ҳам юртимизга жўнар чоғимиз Сплит аэропорти қопсида билинтирмай бир тангамни ерга ташлаб юбордим. Ва қарамай кетавердим орқамга. Ҳеч ким менга: ҳой биродар, танганг тушди, дея айтмади.

Ўзимдан ўзим хурсандман ҳалигача.

Ажаб қилдинг, дейман. Нима, сенинг тушиб қолар танганг йўқми,

Европанинг кўчаларида?

Ўзимга ўзим қашшоқ кўрингим келмайди.

ТУРКИСТОН

Мансура — 27

Туркистондан қовун олдим. Олтин каби товланар
пўсти.

Неча-неча отелларда олиб юрдим Туркистон
қовунини. Отеллар тўлиб кетди Туркистон
қовунининг ифор исига.

Туркистоннинг иси таралсин-да оламга.

Қайтар кунн сўйдим Туркистап қовунини
Адриатика бўйида.

Туркистон заминнинг барча лаззатларин шимган,
эмган экан, бу кичкина қовун, миқти зўрабор.

Туркистон! Туркистон!

Кирган эмас ерга Яссавий!

Тўзган эмас унинг шеъри ҳам!

Адриатика шукуҳларин кўрганда, ўзимни тетик
тутдим. Эслаб юрдим Яссавий бобомни.

Юрагингда Яссавий турса, тушунарлироқ бўлар
бугунги Европанинг мантиқи, усули, шукуҳи.

Яссавий бобом билан юрсам

Европа кўчаларида

Кўнглим тўқ

кўзим тўқ

юрар эканман.

О В О Р А Л И К

Мансура — 28

Эзиб ёғяпти куз ёмгири. Мезон охири.

Оворагарчилик ойи.

Кўп куттирарлар сени, Овора қиларлар
яқинларинг

уканг

ўглинг

дўстларинг

Афтидан, уларни ҳам кимлардир овора қилган,
алдаган, вақтларин олган ва тугамас
хаммамизнинг бу оворагарчилигимиз.

Москва аэропортида мезон ойи охири тонггача
ўтириб чиқдим.

Ёнимда шоирим. Муҳлатим туговди қўналгамизда.

Жунжикиб ўтирибман минглаб мен каби
жунжиқканлар орасида.

Алам қилмас менга бу аҳволим.

Алам қилар кўрсатганим меҳмонхона
навбатчисига қизил шаҳодатномамни.

— Нима бўпти,— деди у ва кўрсатди менга
узундан узоқ бир рўйхатни:— Мана, кўринг
ўзингиз, мана... йиғирма етти

Совет Иттифоқи Қаҳрамони кўчада қолди. Жой
йўқ ҳозир ҳатто уларга. Сиз-ку... бизга барибир...
Жой йўқ!

— Нима қилайлик бўлмаса, қайда тунайлик бу
кеча?

— Мен билмайман. Уйингизга кетинг, вассалом!
Нега, нега кўрсатдим унга жондек азиз

гувоҳномамни.

Аэропортда эса фақат тик туриш мумкин.

Ўтирасиз, агар омадингиз кулса.

Уриндиқларда сятарилиб мизғишар минглаб одамлар.

Бировлар чидамай таппа-таппа ташлар ўзларин совуқ плиталарга.

Бир менми, ахир, бир шоиримми ахир. Ана, қанча одамлар...

болалар,

қизлар,

чоллар,

аёллар гўзал, осуда.

Ҳаммалари таскин бериб бўлган ўзларига: бир кеча минг кеча бўлмас.

Рўпарамда бир аёл семириб кетган. Ўтирар иситгичда мудраб, қунишиб. Оёғи орасида жойлашган булдог ити, ҳайбатли катта.

Булдог мудрайди. Бошини олган панжалари орасига. Гоҳ кўзини очар. Ёнидан тинимсиз ўтаётган минглаб оёқларга ҳушсиз қарайди.

Маъюс унинг кўзлари. Соат тунги учдан ошди.

Булдог титрайди аёздан. Ташқари туман. Аччиқ рутубат. Қорайиб, тумтайиб кўринар ўрмонлар.

Жонинг сигмайди ҳеч қаерга. Булдогнинг эгаси итини ўзининг жун рўмоли билан яхшилаб ўраб қўяди. Ухлолмаётган одамлар кўринарлар жуда хомуш, сўлим ва ожиз.

Ит кузатиб ётади одамларнинг оёқларини.

У ҳеч қачон шунчалар кўп, шунчалар турли оёқларни кўрмаган эди.

Оёқлар унинг эсида қолди.

Шу кеча шу итга термулиб тонг оттирдим.

Итнинг тушига оёқлар кирарди.

ВЕСТЕРН

Мансура — 29

Вестерн нималиги ҳақида чала-чулпа ўқиганман.
Лекин ўзим кўрмаганман. Даҳшатлар киносин
дейишади.

Бугун отелда америка вестерни қўйилади.

Кечгача кутиб, кеч бўлгач, кассир йигитга узатдим
икки минг динор. Икки ярим минг динор экан
кириш пули. Етмади беш юз динорим.

Атрофимда кўкрак керишиб туришарди
тирмизлик полвон йигитлар.

Кўкракларини керишган. Лекин беш юз динор йўқ.
Ва мен киролмайман американинг вестернига.
Яна билмай ўтаман вестерни қандай ва нима
бўлишин.

Доим қўлинг калта чет ўлкада. Уйда эса пулни
йўқ эмас.

Бўшашиб чиқиб кетдим кўрфаз бўйига.

— Адриатика! Сен зангори! Сен тенгсиз гўзал!
Сендан ортиқ томоша йўқ ўқсинган дилга. Латифа
айтиб берар сербиялик дўстим:

— Араб шайхи дунёнинг энг машҳур, энг
бадавлат кимсалари дам оладиган Авлиё Стефания
оролини бир ойга сотиб олибди.

Бир ярим минг доллар турар бир куни. Келган
экан барча хотинлари, бола-чақасин билан... Эллик
хотини бор экан, биласизми...

Мен билгим келмас афсонанинг давомин.
Эшитганман Хилтон отелларини... Сира бўлгим
келмас ўша араб шайхидай.

Аммо вестерни. Қонхўр маймун. Шаҳватпараст
горилла.

Бор, кўрмасанг, кўрма!

Мансура — 30

Тош шаҳар Дубровник, Хивага ўхшаб кетди
кўзимга. Тош черковлар, тош масжидлар
қадимлардан қиларлар ҳикоя.

Аквариум анвойи.

Катта тош тошбақа ётибди кўм-кўк ҳовуз тагида.
Танга ташласангиз унинг қалқонига ва тангангиз
туриб қолса улкан қалқон устида, демак сиз
бахтлисиз, демак сиз яна қайтиб келурсиз гўзал
Дубровникка. Кўрурсиз яна қадим турк қалъаларин,
мовий Адриатика соҳилларини.

Ҳамма тўхтовсиз танга ташлар тошбақанинг
устига. Тангалар илинмайди. Тошбақанинг
қалқони гарчи улкандир, лекин гоят силлиқ бўлиб
кетган.

Қанча тангаларим бор эди. Барини ташладим шу
ажойиб бахт тимсоли тошбақанинг устига.

Тангаларим илинмади ҳеч. Илинмади ҳеч.

— Мен ҳам ташлайми?— деди шоирим.— Мен
ҳам ташлаб кўрайми?

У ташлади тангасини. Тангаси ярақ-йуруқ этиб
сувда, буралиб ўйнаб, туриб олди тошбақа
қалқонининг нақ ўртасида.

— Ана бундай қўндиранлар тангани
тошбақанинг устига,— деди шоирим.

Бахтли одам нима қилса, афзал қилади.

Аммо мен...

юз йил ўтириб танга ташласам ҳам, барибир
тангам қўнмас бахтли тошбақанинг аэропортига.
Барибир кассир тошбақага кетар чоғи ташаккур
айтдим.

Шунча бизни кулдирди.

Ўмидларга тўлдирди.

АМЕРИКАЛИККА КЎРПАЧА

Мансура — 31

Тузук йигит экан гидимиз. Анча билагон.
Ундоқ-бундоқ деб донолик қилади тинмай. Ўз
ақлининг устунлигидан, ўз фикрининг
эркинлигидан бизга билинтирмайгина
мақтанаверади.

Бизда ундай. Мана, сизларда бундай. Бўлган экан
Ўзбекистонда.

Маъқул келибди унга ўзбек чойхоналари. Бизнес
қилса бўлади дейди. Лекин дезинфекция
қилинмаган кўрпачалар. Гарчи улар атласдан бўлса
ҳам, аммо америкалик ўтирмас унда ҳеч қачон.
Ўла қолса ўтирмайди.

Биз шуларни ҳисобга олганмиз. Ҳар куни
дезинфекциялаймиз ҳамма нарсани. Ялтиратиб
қўямиз. Крахмаллаб. Оппоқ қотириб.
Ҳар куни алмаштирамиз. Эринмаймиз.
Мен бўлсам, чойхоналарингизни модерни
қилардим. Мослар эдим дунёнинг барча одамларига.
Мазза қилган бўларди унда ўтириб япон ҳам,
немис ҳам, малайзиялик.

Дунёнинг эътиборин тортса бўлур ўзбекнинг
чойхонасига. Кириб бир пас ўтирса, мазза қилсин
ҳар қандай одам...

Бизда ундай кенгчилик йўқ.

Сизда ҳамма нарса кўп. Ҳаммаси сочилиб ётар.
Ҳосил оласиз.

Сочасиз. Нобуд бўлар ярмига яқини.

Бизда эса ҳар дона ҳисобда. Чунки ҳар дона дон вақт

ва кучдан бир улуш.

Ҳа, сизда ундоқ. Бизда бундоқ.

Оғриниб бўлса ҳам, унинг гапларига қулоқ
тутаман.

Уйлайман. Ҳисоблайман.

Етмас экан бизга ҳозирги Европанинг ҳар соҳага
хос мантиғи.

Соғлом фикр. Догмаларга нафрат.

Ҳозирги дунё мантиғи. Сингдирмасак бўлмас уни
томир-томирларимизга. Акс ҳолда қийин бўлар
эртага...

А Б Д У Л Л А Т И Ф

Мансура — 32

Бу дарё ёқасига нега келдинг, Абдуллатиф?
Нимангни йўқотдинг? Нимангни унуттунг?
Биласан, дарёнинг сўл ёғи сеники. Дарёнинг сўл
ёғи Балх.

Сенинг мулкинг. Отанг муҳрлаб берган бу мулки
ободни сенга. Дарёнинг ўнг ёқасига ўтмоққа
ҳақинг йўқ. У томон Мовароуннаҳр.

Ҳазрат подшоҳ отанг Улуғбек Мирзо мулки.
Йигирма саккиз йил умр кўрдинг, Абдуллатиф.

Тамоми ёшлик чоғларинг, гулдек умринг

қардошларинг билан жангу жадалда:

жанг-жадалдан фориг чоғларда эса оллоҳ кишилари
ҳужраларида адаб суҳбатларида ўтди.

Уч ой яқинким, Жайҳун бўйида қўр-қўшин тўкиб
ётибсан.

Асад ўтди. Сунбула ўтди. Мезон кирди.

Мироншоҳни сенинг устингга гизлаб юборгач,
ҳазрат подшоҳ отангдан тамом ноумид бўлдинг.

«Бор, Балхни сенга бердим. Абдуллатиф
мирзодан ўзинг ол».

Қанча бегуноҳ жонлар ҳалок бўлди шу боис. Қанча
қонлар тўкилди.

Ҳеч чидолмайсан бу фитналарга. Мана, қўшини
тортиб Жайҳун ёқасига келдинг.

Йигитларинг бари жасур. Таптортмас. Жўмард.

Бари худди ўзинг каби навқирон. Қони қизиқ.

Ўзинг каби дўлвор. Доим жангга пай.

Ана улар олишар сарғая бошлаган майсазорларда. Машқ қиларлар зўр бериб. Кифт бермаслар бир-бирларига. Олов бўлиб кетарлар чавгон ўйнаганларида. Ана, узун оғочлар кўтариб югурарлар.

Сўнг оғоч учини ерга зарб билан уриб ўзлари кўкка сакрарлар.

Қийқирарлар, ташланарлар гўё ёв қалъасига. Қиличбозлик авжга минар бир чеккада.

Тирандозлик тўхтамас овлоқ адирда. Сен урушдан ҳам оғирроқ машқларни севасан, Абдуллатиф.

Танлари яйрайди машқларда йигитларингнинг.

Ярақлайди офтобда яғринлари. Сен ҳам уларнинг бирисан. Улар каби ҳарбу зарбнинг машқин оласан бекларинг билан. Машқдан холи чоғлар арслон овлайдилар йигитларинг дарё бўйи тўқайларда.

Неча-неча бор Жайхуннинг ўнг ёқасига бостириб ўтдилар. Голиб бўлиб қайтдилар подшоҳ отанг паҳлавонларин белин қайириб, ўлжалар олиб.

Тобора кучга тўляпти паҳлавонлар.

Улар сенга ишонарлар. Жонларин фидо қиларлар сенга. Сенинг дарвешлигинг, жасоратинг, сўзда устиворлигинг уларни ром қилган ўзига. Сенинг байту ғазалларинг тилларидан тушмас.

Кам кўрмаслар уларни ҳазрат Атоий ғазалларидан. Атоий ғазали ҳам тобора шўх, тобора латиф, тобора лазиз. Тобора тиниқ малакларнинг нигоҳи. Э-ҳа, ғоятда ҳайиқарлар улар сендан. Ҳайиқиб-ҳайиқиб севарлар.

Тийнати пок, қаҳри қаттиқ, сўзи кескир дерлар сени хешу ақраболаринг.

Кўҳна дарё ҳайқириб ётар подшоҳ отанг ва сенинг ўртангда, Абдуллатиф. Сен худди дарё каби кучга тўлгансан, Абдуллатиф. Шу дарё каби йўлинг тўсишларини асло истамайсан, Абдуллатиф.

машқлар ва тинимсиз ўйлар маҳзун қилиб қўярлар сени. Дарё — ёқа шу тепани нечукдир жуда севасан. Шу тепада тунлар мижжа қоқмай ўтирасан. Тирмиз гумбазлари қорайиб кўринар дарёнинг у ёқасида.

Буралиб шиддат билан оқади бу туркнинг кўҳна дарёси. Кўксингни тирнайди яна ғазал соғинчи. Маънос нигоҳингни оқизиб кетар дарё. Отангнинг шавкатли чодирини юксалиб кўринар у томонда. Улуғ қўшин ёйилган қумтепаликларда. Сен самарқандликларнинг бу черикини енгинингни биласан. Бу қўшиннинг гарчи ҳайбати баланд, лекин илгарилардек ўзига ишончи қолмаган. Боз устига Самарқанд нотинч. Беклар кўнгли алағда... Лекин отага қарши урушмоқ оғир, оқ, нақадар оғир. Шарқдан, Ҳиндукушдан шамол эсади. Телбаланиб уради юрак. Қабартирар кўксингни бу тоғ шамоли.

— Қайдан бу адоват? Қайдан бу адоватлар адовати — ота-ўғил адовати? — тентирар Ҳиндукуш шамоли. Тепа атрофида айлангандай сенинг атрофингда айланади шарқнинг сарин шамоли ва саволга тутар, саволга тутар сени. Лабларинг нималарнидир пичирлайди, Абдуллатиф. Жавоб излайсан бу пок, қўнимсиз шамол саволларига. Бу шамол сенинг ҳабибнинг. Дўстинг у шамол. У сени танийди. Дилингни тушунади.

Чунки у ҳам сен каби телбаворий. Сен каби гурурли. Сен каби шафқатсиз. У сени танимасинми? У ахир дунёнинг бошидан эсиб ўтган: замонлар, маконлар, борлиқ, йўқлик — барини кўрган, барининг бошидан, пойидан ўтган. Билар яқин ва олис келажакда пелар бўлишин. Фақат ҳеч ким тушунмайди унинг тилини. Абдуллатиф сочларини тортқилайди Ҳиндукуш

шамоли. Севиб шивирлайди йингит
қулоқларига сирли сўзларни:

— Ҳтма, Ҳтма, Абдуллатиф, дарёнинг у ёқасига,
Ҳтма.

Сенинг вақтинг келмаган ҳали. Ҳтма, Ҳтма...
Абдуллатиф катта бошии силкитар. Қувгандай бу
гайбнинг товушин. Тикилар куз осмонига.

— Лекин валаҳд-чи? Қайси тузукда ёзилмиш
ака тирик экан, уканинг валиаҳд бўлури? Падар
хоҳиши худо хоҳишидан зўрроқмики, шарманда
Азиз валиаҳд аталур Мовароуннаҳрга?
Оқшом уфқидан кўтарилган сариқ юлдуз
шу-шу-шулаб шивирлайди
Абдуллатиф қулогига.

Аридай гўнғиллар юлдуз
Буралиб-буралиб худди қовоқ ари кўк қаватларига
зинғиллаб киради ва дам зинғиллаб тушади
юлдуз.

Ва охир гўнғиллаб-гўнғиллаб Абдуллатиф қулогига
кириб кетди Сариқ юлдуз.

Косинотнинг шавкатли Қўтоси
Косинотнинг шавкатли Аробасини
Ғарбга томон тортиб боради

— Отамнинг юлдузлари...— шивирлайди
Абдуллатиф. Ал-жабборнинг энг қўрқинчли
юлдузи — Байтул Жавзо им қоқади қонга тўлиб,
худди уришқоқ хотин кўзлари.

— Араблар бу юлдузни Иблисининг кўзи
демишлар...— хабар берган қадимгилардан ҳазрат
Беруний. Подшоҳ отамнинг қўллари бу
юлдузларнинг мақомларин янглишмай топган.
Риёзатнинг амаллари-ла улуқ ҳисоб қилган. Ҳеч
бир гўмондан ҳоли дерлар. Абдуллатиф худ-беҳуд
шундай деб шивирлайди-ю, ўзига доим бир нарса

етмаганлиги, доим алланенидир соғиниб
қўмсаганлигини шу тобда яна ҳис қилади. Ва
бирдан топгандай бўлади шунча йиллардан бери
нималарни қўмсаганлигини.— Бузрук
отамнинг қўлларини соғиндим...— пичирлайди
Абдуллатифнинг лаблари.— Лоақал, лоақал бир
марта-бир марта бузругимнинг қўллари
манглайимни силагандайди, оҳ...— Абдуллатиф
ўксинади. Шунда ногоҳ ҳазрат Иброҳим Файзуллоҳ
Атоийнинг гўзал байтлари ёдига тушади:

Фироқингда менга тасбиҳ бўлди
Бу сўзким: оҳ, унутти, унутти!..

Ҳазин оҳи урилади бу сўзларнинг Абдуллатиф
миясига ва улар қўшилиб кетар Ал-жаббордан
туриб ғўнғиллаётган, дам оқариб,
дам сарғайиб, дам қон янглиг бўзариб боқаётган
юлдузнинг ўғитига:

— Утма, ўтма, Абдуллатиф дарёнинг у бетига.
Асло ўтма.

Отанг бизни севган қадар сени севамиз. Утма, ўтма,
Абдуллатиф дарёнинг у ёқасига. Сенинг вақтинг
етмаган ҳали... Сенинг юлдузинг балқмаган ҳали.
У кoinотдан йўлга чиққан. Лекин етиб келмагандир
шан юлдузлар манзилгоҳига... Мунажжимдир отанг.
Ишонадир муфсид мунажжимлар сўзига...

— Қўлларингни бер, эй уришқоқ юлдуз...
қўлларингни бер... етиб келмаган юлдузим ўрнига
сен Сариқ юлдуз менга ҳомийлик қилгил.
Қўлларингни бер. Узат менга сариқ нурларингни.
Нарвон ясаб бу нурларнинг ясси йўлидан мен
қошингга чиқайин. Фориғ бўлай ота, қардош, ёв
элларнинг можаросидан. Фориғ бўлай мен ўзимдан.
Қўлингни бер, эй Юлдуз... қўл... отам бузрукнинг
қўли... пешонам...— Бир нарса эсига тушгандай

сесканар Абдуллатиф. Ҳазрат пирнинг тунги осойиш суҳбатини эслайди:

— Мусонинг қўли! Нидо келди: Қўлингни тиқ қўлтиғингга. Қўлтиғига тиқди қўлини Мусо. Қўлингни ол қўлтиғингдан, Мусо. Қўлини олди қўлтиғидан Мусо. Оппоқ бўлиб чиқди қўли қўлтиғидан... Отам ҳазратларининг қўллари оқ бўлиб чиқармикин мабодо тиқсалар қўлтиқларига? Оқ, Мусонинг қўли... Мусонинг асоси... Ани изриб биасока алхажара...¹ Ота, сиз асонгизни кўкларга отдингиз. Не-не юлдузлар очилди кўзларингизга. Ундан сўнг у асонгизни тошга эмас, менинг бошимга отдингиз.

Қонлар оқди менинг бошимдан. Мусо урганда асосини тошларга, тошлар бағридан фавворадай отилиб чиқди сувлар... Ғаддор, серғулув, қаҳрли, ҳар дамда этиқодини ўзгартириб, бўяб, норози бўлиб турадиган оломон ичди-да, қонди. Яна, билмам, печанчи бор, тавба қилди. Сиз, ота, шавкатли хон бобом фарзанди, асо ўйнатасиз олам устида. Қардош устида. Бошлар ёрар, қонлар тўкар подшоҳ асоси. Асо — сизнинг қўлингизнинг давоми. Одамнинг калта қўли асо ушласа узун бўлар ва киши умри анингдин азаллардан ҳазиндур... Неча замонларки, подшоҳ отам асоси ўйнар менинг бошимда. Ёзгураман, қутуллолмаман. Дод дейман, қутуллолмаман. Лекин отадан ёзгурмаким шоемудур. Йўқ, абасдур, абасдур. Толе калтагим айланар бошимда. Кумуш қубба бир учида. Олтин найза яна бир учида. Дам найзаси санчилади жонимга. Дам чўнг қуббаси зарб уради бошимга. Бузрук отам сизнинг асонгиз бу. Ана ўйнар бошимда. Сизнинг асонгиз...

Абдуллатиф кўз ўнгида подшоҳлик асоси ўйинга тушади. Чарх уриб айланади унинг бошидан.

¹ Асонгни тошга ури

Олам бошида айланади бу асо.
Бани одамзод бошида айланади. Уларни кўз очиргани қўймайди. Айланади. Уради. Қонлар тўкади. Мамлакатлар устида, халқлар бошида ўйнайди бу Асо. Унинг машъум рақси замонлар оша давом этади. Бу рақсни Абдуллатиф анг-танг бўлиб кузатади. У таёқни қувмоқ, маҳв этмоқ бўлади. Лекин кулгили аҳволга тушади. Қийшанглайди. Алоҳол у ҳам бутун уринишлари фойдасиз эканлигини билиб, Асо билан бирга турли муқомлар қилиб рақсга мувосо қўшилиб кетади...

Лекин бирдан бу қийшанглашлар жонига тегиб, ўздан қаттиқ норози бўлиб тўхтайди Абдуллатиф. Яна огир ўйга ботади.

Ота исин соғинади Абдуллатиф. Отага сиғинолмаса, кимга ахир сиғингай одам боласи! Шу пайт унинг қулоғида устоз шариф Иброҳим Файзуллоҳ ҳамиша қайтара турган сўзлари жаранглаб кетади:

— Подшоҳ ҳазратларининг илики Ихтиёриддин қалъасида хазинагизни тортиб олган бўлса, қўйингиз, куймангиз бунга ҳазратим. Яна. сизникидир жами олам хазинаси... Отангизнинг қўллари Бодғис жангида нусрат жиловини сизга эмас, Абдулазизга берган бўлса, койинманг ва куфр кетманг, ҳазратим.

Унингдек зафарлар сизга лак-лак муяссар бўлгай, иншолло.

Бузрук отангизнинг қўллари сизни ўзларидан тамом узоқлаштирган бўлса, ноумид бўлмангизким, фитналар барҳам топкай. Юмшагай падарингиз дили ҳам. Сиз эл-улус меҳрини қозонинг. Бекор қилинг огир солиқларни. Бўлгай давлатингиз зиёда...

— Оҳ, содда, дарвешваш устозим, пирим...—

мийиғида кулимсирайди Абдуллатиф.— Нақадар
соддасиз. Нақадар умидвор.

Шу тоб кимнингдир ипак қўллари чирмашади
Абдуллатиф бўйнига. Иссиқ атир нафас урилар
қулоғининг ортига. Муаттар гулларнинг
исларини тўзғитади Шарқнинг шамоли.
Қўл узатишга чўчийди бу қўлларга
Абдуллатиф. Балки баногоҳ кимдир кузатиб
турар гизли. Шамдек қотиб ўтирар тек. Бир
мўй қимирламас Абдуллатиф юзида.
Гулдай сўзларнинг япроқлари сочилар
оёқлари остига:

— Унутмангиз, унутмангиз, бу кун, ҳазратим...

Сўнг англашилмас журъатидан ҳадиксираб ел каби
гойиб бўлар ипак қўллар. Чодирлар томон
элас-элас ҳилпираб учади фаришта. Абдуллатиф
нафис ҳаракатлар-ла учиб бораётган қизнинг
қоматига маҳлиё бўлиб туради. Унинг чеҳраси бир-
зум ёришади. Олижаноб, мардона бир шукуҳ
ўйнайди унинг кўркам юзида. Лекин зум ўтмай
бу чеҳрани яна оғир хаёлнинг шиддати
қийнайди.

— Дарё, сен қари дарё, туркнинг телба
дарёси. Мажнунимсан, пиримсан, устодим... Айт,
ҳазрат подшоҳ отам билан
жанг майдонига кирсам, нима дер эл, нима дер
дўст, нима дер душман, нима дер таворих. Ота
бирлан урушган енгса бўларми?
Енгса, подшоҳ бўларми? Подшоҳ бўлса, қанча
ўтирар унинг тахтида? Айт, дарё. Сен доно. Мен
эса телба. Рост, менгина эмас, дунё телба. У
югурар доим сароб нашидалар ортидан.
Сароб роҳатларни кўзлар. Сен ҳам телба. Айт,

нечун, нечун ёмон кўрар ул бузрук мани? Нечун
афзал кўрадир Азизни? Ул сариқ мушук...
баногоҳ чаққувчи чаён. Мудом бузар ота-ўғил
орасин. Фосиқ...

Кеча яна Қорачол Самарқанддин келтирди хунук
хабарлар:

Азиз поймол этиб булғамиш кўп бекларнинг
манкуҳаларин... завол етмиш подшоҳ хонадонига.

Эл-улус норози. Йўқ, йўқ,

Бўлмас, бўлмас бу қутурган мушукни бостирмай.

Тирнаб ташлади у гўзал Мовароуннаҳрни. Подшоҳ
беклари гулудда. Эминлик йўқолди салтанатдан.

Хиргоҳлар булганмоқда шаҳзода Азиз
қадамларидан.

Ҳолбуки, фолларга ишонар булар. Фолларга
ишонарлар барча темурийзодалар. Улар фол излаб

юрарлар. Фоллар уларни ҳалок айлаюр. Қизиқ,
ундай десам, фоллар ростга ўхшаб кўринар.

Измингни ўғирлар. Ҳоким бўлиб олар дилингга.
Қул қилиб қолади сени фол. Лекин фоллар

фитналардир. Англамас шаҳзодалар. Улар
бирлашсалар, енга олмас эди жаҳонда уларни ҳеч

ким кўп замон. Лекин бирлашолмаслар. Уртада
фоллар бор!

Пирим айтди: фолбинларни ўлдилинг, деб буюрмиш
Инжил таборак.

Лек бузрук отам ҳам ишонар фолларга,
мунажжимларга. Зотан, ўзи ҳам мунажжим...
кечир, кифримни, Худо!

Пирим айтди: Хизирхон Ҳиндистондан хат йўллаб
огоҳ қилган эмиш отамни.

Мавлоно Муҳаммад Аржангий ҳам тинмай
шиншир эмиш отамнинг қулоғига:

— Сизнинг кушандангиз шу ўғлингиз.

Шу-шу-шу ўғлингиз кушандангиз. Эҳтиёт лозим.
Яқин йўлатманг ани зинҳор. Сизни мусаҳҳар

айлар бот-бот. Хабар бердилар ориф ҳинду
сеҳргарлари.

Отасининг фол таёғини Мавлоно Аржангий ийлаб
қориб бермиш.

Айланади у фол таёғи бошимда.

Бу таёқни кўтариб боради қонга ботган қария.

Бодхизда, Ҳиротда, Сир, Жайхун бўйларида
етақлаб юради мени бу қип-қизил қари. Бурнидан
оқар қон. Оғзидан оқар қон. Кўксидан оқар қон.
Соқоли судралар қон балчиғида. Ухшаб кетар чин
бозингарларига. У таёқ ўйнайди. Унга бир қадам
Ҳирот, Сигноқ, Тарноб.

Мозандарон, Машҳад, бир қадам Панипат, Ҳалаб...
Судрайди мени ҳар қайга шу қари. Кўзлари
чақноқ худди катта бобомдай.

Ҳеч ким тик боқолмас бу кўзларга. Ҳар қандай
вужудга солади ларза унинг қулогигача чўзилган
қийиқ кўзлари. Йўқ. Бу катта бобом ҳазратлари
эмас. Куфр кетдим. У эди даҳо. Муқтадир.

Қаҳқор. Зулмкор ориф. Қаҳри қаттол. Асло
ўшамас унга соқоли қон балчиғида судралган
қари. Қўймас ҳолимга. Наҳот бу шаҳзодалар
маъбуди. Мирзолар бути. Уруш толеи.

Ҳали Абдураҳим дутор чалганда, чалғиб кетдим
куй шавқига. Қари Наво элитди ҳушим. Куйган
куй оралаб кўзимга кўринди.

Абдураҳимнинг дутори узун таёққа айланди.

Дуторнинг қорни ҳам қонга тўлган эди. Пардалари
қон. Таёқнинг учи қип-қизил самога тиралиб
турарди. Йўқ бўлиб кетарди унинг учи қонга фарқ
юлдузлар ичида. Мен телба бўлаётиман ростдан
ҳам.

Яна эсимга тушди. Қай кун қори Ноий най чалди
тонглаб.

Ўртади дилим. Ушанда ҳам устод ўқиди янги бир
сўлим ғазалин: «Алминнату лиллаҳ кўрдук

юзунгизни...» Сел қилди жонимни най ҳам, сўзлар ҳам. Насиб бўлармикин манга ҳам айтмоқлик шунчалик ғазал. Ҳолим ошуфта. Сўнг бирдан

алҳол

най ҳам, най ҳам, най ҳам, ё раб, таёққа айланди най ҳам...

Қори Ноий, дедим... Қори Ноий, дедим... сўнг билмайман, кетдим ҳушимдан. Най таёғи қип-қизил айланарди бошимдан...

Дарё нола қилар, шамол фарёд қилар: дарахтлар қон ичган бу ўлкаларда. Қамишлар қон ичган бу соҳилларда...

Толе таъқиб қилар мени. Таъқиб қилар отам, бобом, қардошлар тўккан қонлар. Гуноҳнинг сувратидурмен мен... вовайл Азиз ҳам. Моний сувратидурмен ҳазин маконга ботган. Оталарнинг гуноҳи болаларга қолар азалдан. Хабар берар Доно китоб.

Менга қолганми бу поёнсиз қонлар юки, ё раб. Оқшом қуюлди Жайҳун бўйига.

Аржастондан меҳмон бўлиб келган созандалар Абдуллатиф қароргоҳига. Гулханлар баланд ўрлар самога. Қизил саллали, қўғирчоқдек кийинган, мунчоқлар таққан Манзурхон эзиб камонча чалар йигитлар даврасида. Оламни тутади уста Дудакий найнинг жангари саси. Кўпириб кетар йигитлар бу жанговар нағмалардан. Шаҳд билан давра айланарлар чидамай куйнинг шаҳдига. Ҳирқираб қон отилади най бўғзидан.

— Ким чинқириб чақирар мени? Наҳот дарё? Наҳот най— ўртанар Абдуллатиф.— Йўқ, йўқ. Ҳой, ким бор? Чақир... чақиринглар устодни... чақиринглар шоир пиримни...— Унинг овозини

эшитмас ҳеч ким. Аржастон удининг садоси оламни тўлғатар.

— Фолбинлар бостириб келмоқда. Саф-саф фолбинлар. Жаҳонни эгаллар фолбинлар. Қул қилар. Уйнатар бозингар каби.

Бузрук отам силар фолбинларнинг бошларини ва душман қилиб ўстирар фарзандларини...

Ҳолбуки, мен севаман ул бузрукворни, севаман байтларин, битикларин. Лек ўртада фол бор! Жайҳун каби қутурган ваҳший фол! Енгиб бўлмас фолни. Кучлидир фол ҳатто Худо икаломидан ҳам! Астағфурилло! Кечир, ўзинг эгам, куфримни. Лек ўртада фол бор! Кушандангиз ўғлингиз! Кушандангиз ўғлингиз! Таёққа айланди шу сўзлар гўдаклигимда, таёқ бўлиб қовади ҳамон тириклик даштларида. Мўлтонни ганимлар фол ясаб ташларлар мирзолар ўртасига. Уларнинг дастурхонлари, маишатлари фол билан тўлиб кетган. Ишонмаслар мирзолар ҳеч нарсага. Улар ишонарлар фақат фолларга... Эй хокдон дунё, қайга урай бошимни бу фоллардан!..

Тун яримлаган сайин Жайҳун шиддатга минади. Унинг овози коинотнинг саси каби эшитилади. Дарёнинг ўртаси қайнаб, оқ кўниклар сочилади. Улкан балиқ отилиб чиқади. Яна шалоплаб дарёга қулайди. Абдуллатифга дарё ўртасидан кўк ридо кийган чол чоғиб кетаётгандек туюлади. Абдуллатиф чолнинг дарё кўникларида чоғишини кўзларини катта-катта очиб кузатади. Бошини қаттиқ силкийди. Аржастондан келган созандаларнинг машқлари авж пардаларга кўтарилади. Чол дарё узра чоғиб, дарё бурилган ерда ғойиб бўлади. Шунда Жайҳундан сас келади:

— Ўтма, ўтма, Абдуллатиф, дарёнинг у ёқасига.

Асло ўтма.

Ўтма, Ўтма, ўтма... етган эмас сенинг вақтинг...

кўтарилган эмас юлдузинг...

Бу фақат овоз. Бу фақат куй. Жангари. Шафқатсиз.

Абдуллатиф фақат овознигина эшитади. Сўзлар қайдан пайдо бўлади — билмайди. Жайхун ўктам, сирли садо беради.

Эртаси тонгда Абдуллатиф яна дарё бўйига чиқди.

Бугун отасининг ўнг қанотига босқун урсакми,

дейди баҳодирлари. Лекин бу фикр хали

қатъийлашмаган. У ҳамон кечаги ўйлар

таъсирдан қутулолмаган. Лекин ўнг соҳил

нимагадир кўзига бошқача кўринади. У

билолмайди. Тикилиброқ қарайди. Шунда у анг-танг

бўлиб қолади. Мирзо Улуғбек қўшини қароргоҳни

буткул тарк этган эди. Соҳил ҳувиллаб ётарди.

Абдуллатифнинг юраги бирдан орқасига тортиб

кетди. Бирдан тушунди ва дили ширин ўйнаб

кетди.

— Қочмишлар, қочмишлар.— пичирлади у.

Ҳаял ўтмай Абдуллатиф қароргоҳи тўққиз карнай,

тўққиз сурнай, тўққиз табланинг нусратли овозидан

титради.

Улкан соллар, кемалар аллақачон шай эди.

Кўприклар, мешлар тахт эди.

Абдуллатиф қўшини Улуғбек мирзо тарк этган

дарёнинг ўнг соҳилига ўта бошлади.

Олдинда фақат уят ва юзқаролик бор эди.

Олти ой деганда ота ҳам, фарзанд ҳам шаҳид

бўлдилар.

Икки дарё ораси неча замон тўзғиб ётди.

Ўртада фол бор.

БЕЗОР БЎЛИБ КЕТМАДИНГМИ?

Мансура — 33

Тақиқларда ошкор бўлар ожизлигимиз.
Биласанми, ноқобиллик тўқиб чиқарар тақиқларни.
Ноқобилга жуда осон яшаш тақиқлар ичида.
Тақиқлар ичида у бўйинларни қайириб ташлайди
осон.

Билмайсанми,

ўйлолмаган

чополмаган

жонланолмаган

ўнглолмаган

ўйлаб топади ранг-баранг тақиқларни.

Ноқобил оёғингга кишан солар.

Қотиб қолган барча кимсалар, эътибор бериб

қара, жондан севарлар турли-туман тақиқларни.

темир сандиқлар

темир дарвозалар

темир тўсиқлар

темир панжараларни

бунёд этган бари тақиқчилар.

Наҳот, қалбим, ҳануз безор бўлиб кетмадинг
инсониятнинг энг ёмон, энг ёвуз, энг баттарин
зотлари ўйлаб топган тақиқлардан?

Ахир, наҳот сен ҳур муҳаббатдан қалмаган
бўлсанг?

Таажжуб, негадир сира чиқмас овозинг?

Ҳ О Л

Мансура — 34

— Дўстлик! Дўстлик!— деб қичқираётган анов
кимса ҳеч кимга дўст эмасдир балки.

Анави индамай ўтирган кўзлари маъюс кимса
душман эмасдир батамом.

Ким сенга дўст?

Ким сенга душман?

Қачон ажратиб оласан?

Қачон англаб оласан?

сен буларни ажратмагунингча

қадр топмай,

бадр топмай

юраверасан

дунёнинг водийсида.

Вақт бор.

Ўйлаб кўр.

Г А Б Р И Э Л

Мансура — 35

Ватанидан кўпдан айрилган одамнинг овози шундай бўлади.

— Ожизлар қирилиб кетадилар,— деган сента қари отанг ўлими олдида.

Етти юз йил бўлди ватандан айрилиб бу ерларга келиб қолганингга.

Етти юз йилдан бери қўмсайсан Ватанни.

Етти юз йилдан бери наслларинг такрорлайдилар:

— Ожизлар қирилиб кетадилар.

Овозингни чуқурлиги шу ердан то байтулмақаддасгача етади.

Овозингни узунлиги Бухоройи шарифдан то Вифлеемгача етади.

Овозингни ҳазинлиги Минораи Калондан Фулқофгача етади.

Эллик ёшимгача

мен ҳам эшитмаганман

бундай узун

бундай чуқур

бундай ҳазин

овозни, Габриэл.

Ўзбек Навоийни айтиб овозинг шунча узун бўлди.

Озар Фузулийни айтиб шунча маҳзун бўлди овозинг.

Мен шундай тушунаман:

бу — эр мунги, Габриэл

бу — ер мунги, Габриэл

Овозингга тарих ёзилган, Габриэл,
Овозингга қувгин ёзилган, Габриэл.
Ёзилганлар берганларми сенга овозларини
чўзилганлар берганларми сенга овозларини —
ер остидан келаётгандай бу овоз
миллиард бош чаноқлардан чиқаётгандай бу овоз
сахроларни умидсиз кезаётгандай бу овоз:

Ер юзида ором олурми бани одам, Габриэл,
Ер тагида баний қолурми одам, Габриэл.

Али лоши ётқизилган туядай ўкирар одамзод
Карбало даштларида.
азоб-алам, азоб-алам, азоб-алам... туя тортиб юрар
бу сўнгсиз азоб-аламни.

Қайга чўкар бу туя?

Қайга кўмилар инсоният азоб-алами
овозингда мудом шу азоб-алам залвори
Ефрат бўйларида ерга чўккан филларнинг
наъралари...

«Лабинг остидаги ҳолингни мўмиё кўрдум...»

Жамики ноком эрларнинг нолалари.

Вақтнинг зулумотга қўйилган шалолалари
Ефрат бўйидан келган Габриэл волалари...

СЕГОҲ

Мансура — 36

Маконни ташлаб кетар бўлсанг,
айт, кетар олдиндан Сегоҳни чалсинлар.
Сегоҳ кетаётган одамнинг қадамларини таъқиб
қилади.

У йиғланмаган йнги
тўкилмаган кўзёш.

Сен мабодо, янги маконга кириб борсанг,
янги маконга илк қадам қўйганингда, айт,
Сегоҳни чалсинлар.

Сен эмас аввал Сегоҳ қадам қўйсин янги маконга.
Дўст қошига суҳбатга отланяпсан —
аввал тингла Сегоҳни.

Қанча боғларга кирдинг,
Излаб бординг мақбарларни,
қанча мазорлардан ўтдинг,
хотиралар қолди баридан.

Сен хотираларингни айтиб беришдан олдин
албатта, Сегоҳни тингла.

Инжиқлик бўлиб туюлмасин сенга —
Сегоҳ ҳар ҳолда
сендан қариоқдир
сендан донороқдир.

Тўртинчи даста

ЎТГАН АСРГА МАКТУБЛАР

Мансура — 37

Сиз, ҳазрат Хорошхин, чамаси, ёмон одам эмас
экансиз.
Ўрганмоқчи бўлибсиз бу сирли юртни миридан
сиригача.
Ўрганибсиз қунт қилиб
ўзбек
тожик
араб сўзларин.
Сизнинг ўтган асрда ёзган номаларингиз юз йил
оша етиб
келди менга.
Кечиринг, «нома» деяпман юртим ҳақда ёзган
таассуротларингиз.
Мен шундай, ҳар қандай ёзув,
ҳар битик,
ҳар китобни
келажакка нома, деб тушунаман.
Номалар жавобсиз қолмаслиги керак.
Жавобсиз қолмаслиги керак
халқ
юрт
ҳақда айтилган ҳар бир сўз.
Ахир индамаслар диёри эмас-ку бу ер!
Жавобсиз қолмаслиги керак.

Тинимсиз такрорлайман мен ўзимга бу сўзларни.
Жавобсизликни сиз, зиёли одам, ожизлик деб
санар эдингиз,
нолойиқ иш деб санар эдингиз,
шаъни йўқ, шавкати йўқ деб санар эдингиз.
Мен Достоевскийни
ва уни севиб ўқийдиганларни севаман.
Ўз юртимда қучоқ очиб кутаман мен
Достоевскийни.
Ҳамма юртлар қучоқ очиб кутса арзир
Достоевскийни...
Дор остида тиззанг қалтирамасин, деб ўргатар
Достоевский.
Умид қиламанки, сиз ҳам, ҳазрат Хорошхин,
бизнинг юртга келмасдан олдин ўқигансиз
«Оқ тунлар»ни, «Иблислар»ни...
Юрагингизга жо қилгансиз Раскольников
азобларини.
Демак, сизга ишониб сўйлайверсам бўлар ғойибона.
Тортишсам,
Достоевский ўргатган мени ҳурлик учун
тортишмоққа ҳақиқат учун тортишмоққа.
Виласизми, Хорошхин,
тўққизинчи қаватдаги айвонимнинг бетон тўсини
туни бўйи қисирлаб чиқади.
Туни бўйи қисирлаб чиқиб, ухлагани қўймас.
чиқ дейди,
чиқ дейди,
чиқ дейди,
чиқчиқчиқчиқ чиқчиқчиқ!
Ваҳимали қисирлайди бетон тўсин тун сукунатида.
Узоқ кўзларимни очиб ётаман
кутаман навбатдаги чиқ-чиқларни
маъносини чақмоқчи бўламан тунга сўйлаётган
бетон тўсин тилини.
Лекин бетон тўсин мен кутганда эмас, мен айни

Ўутмаганда қисирлайди.

Гумон этаманки,
унинг ўз вақти бор

ўз удуми

мақсади

йўсини...

ўз йўсинидагина қисирлайди шип.

чиқишга мисоли ундайди шип.

Лекин мен ахир қайга чиқаман

юкиниб ахир бораман қайга,

бордир гўзал диёрлар,

фаровон мамлакатлар,

лекин мен ўз юртимни фаровон қилмагунча қайга

чиқаман, ўз юртим ташландиқ бўлиб ётса, ўзга

юрт жаннати менга қандай татийди.

Ўзга юртлар жаннатин ўзга юртлилар ўз пешона

тери билан яратган. Мен шерик бўлиб ўзганинг

нонига нима ҳам қилдим?

Шип қисирларкан, сизни ўйладим.

Ўшанда ёз кечаси сиз тунда шипга тикилиб

ётдингиз.

Ажабланасиз —

чирилдоқлар чириллар тинимсиз.

Олам фарқ бўлган бу чириллашга.

Том қисирлайди.

Сиз ётган Самарқанд уйининг томи.

Сиз меҳмонсиз, билмайсиз, бу не синоат?

Чамаси, Россияда уйлар шипи қисирламайди.

Ўзбекнинг тоқи уйи қисирлайди.

Уйқунгиз батамом ўчиб, кечаги кунни бир-бир

ёслайсиз:

Самарқандликлар билан узоқ тортишдингиз

Чордахум устида.

— Чордахум қуббаси соф олтин!— дейишди

самарқандликлар.

— Йўқ! Олтин эмас! Оддий темир!— эътирос

билдирдингиз сиз. Самарқандликлар ишонишмас бунга.

— Мен ўзим чиқиб текшириб кўрдим,— дедингиз.— Темирга олтин ҳал югуртирилган! Ичи ҳам бўш ўша қуббанинг!

Ҳеч ишонмас бунга самарқандликлар. Сиз эса вазмин ишонтиришга уринасиз. Улар ишонмаганлари сайин сиз яна вазминроқ тортасиз ва қайта-қайта ишонтирмоқчи бўласиз.

Ишонмас самарқандликлар.

Сизнинг жон куйдириб ишонтирмоқчи бўлаётганингизни кўриб, бошларини чайқашади, ликиллатишади салла ўраган бошларини самарқандликлар.

— Мана шоҳларинг ҳам чиқмади-ку тирилиб биз келганда!— дейсиз ниҳоят қизишиб, ишора қилиб Шоҳи зиндага.

Бирдан маъюс тортишади самарқандликлар. Оҳиста тарқай бошлайдилар бошларин эгиб. Улар ҳақиқатан ҳам, Шоҳизинда ёв келса, тирилиб чиқади ва ёвларни енгади, деб қаттиқ ишонар эдилар!

Зил кетди уларнинг содда эътиқодлари! Сиз эгилган бошларни кўриб, тушундингиз хато қилганлигингизни. «Эҳ-ҳа!— дедингиз.— Эҳ-ҳа! Ота-боболарин сўзларига қанчалар ишонар булар! Илм билан енгиб бўлмас уларнинг афсоналарга эътиқодларин!»

Кўзбўёвларни билмас эди бу халқ. Ишонар эди осонгина нарсаларга. Алдаб бўлмас осмонни, деб ишонишарди улар. Макр ипларини ечолмасди улар. Қачон енгилса, макрдан енгилган эди.

Сизни бу ғалати тўғрилиқ ҳайратга солди, Хорошхин. Халқ ҳам шунча тўғри бўладими!— деб юбордингиз овозингиз чиқариб.

Эсингиздадир, Шоҳизинда қопқасида сиз улкан

Қуръон устига оқ пошшонинг салобатли сўмни қўйиб, бирдан 54-Сурани ўқидингиз. Лол қолди муллалар. Лол қолди алломалар!

Бироқ кўриб турдингиз салмоқли ялтироқ пул уларни кўпроқ лол қилди.

— Қуръон ва танга! О!— деб юбордингиз ўз тилингизда. Илжайиб тавозе билан тикилди сизга муллалар.

— Қуръонга ишонганларни тиллага сотиб олса бўлурмикин?— деб ўйладингиз шунда баногоҳ. Ўйлатиб қўйди дафъатан тугилган бу савол. Анча ўйладингиз бу ҳақда Тошкентда юрган кезларингиз. Тубсиз муаммо!

Ростдан ҳам тиллага сотиларми, Қуръонга ишонган?

Уша сизни тинч қўймаган саволга мана, жавоб топилаётгандай бўлди.

Эсингиздами, аввал сизни Шоҳизиндага киритмадилар. Сўнг сиз ўша муаммони ечадиган пайт келди деб ўйладингиз.

Ярқироқ йирик сўмни Китоб узра қўйдингиз.

Ўқидингиз калимаи шаҳодатни! Сўнг сураи

Қамарни. Очилмас эшик очилди!

Ўйлаб ётибсиз мана, қисирлаган том уйқунгизни ўчириб.

Сўнг туриб шам ёқдингиз. Ва то тонг оқаргунча ёздингиз қўйин дафтарингизга таассуротларингиз:

«Мен алдадим содда сартларни. Алдамасам, кўрмас эдим машҳур Шоҳизинда балиқларини.

Буларни алдаш жуда осон экан.

Осон экан буларни сотиб олиш ҳам. Истаганча

сотиб олса бўлур истаганча одамни! Ўзинг кечир.

Худо бу гуруримни! Лекин бу шундай. Ахир ўзим гувоҳ: сотдилар-ку Усмон Қуръонини...»

Нега уларни алдаб хурсанд бўлдингиз, Хорошхин!

Ахир макр қилмаслар-ку Худо қошида. Ахир

аёв-ку унга ҳар қандай мақр!
Сиз кимни алдадингиз ахир, дилпазир Хорошхин!
Том қисирлаган уйда ётиб ўйимнинг охирига
етолмайман.
Ким етар бу ўйларнинг охирига.
Тарихми?
Келажакми?

С Ф И Н К С

Мансура — 38

Чарчаган эдим. Тун бўйи ухлолмай чиқдим.

Кўзим илинди. Яна уйғондим.

Бир турганда икки эди. Бир турсам олти.

«Сут олиб келаман. Ширчай ичмасак бўлмас...»

Аччиқ тотли ширчай таъмини анчагача ўйлаб
ётаман.

Она таъмига ўхшайди аччиқ ширчайнинг таъми.
Гўдаклигимнинг узун туганмас тунлари ёдимга
тушади. Онамни ўйлайман. Тинмас онамнинг
тикув машинаси.

Унга Сфинкс суврати солинган олтин халлар-ла.

Мен унинг

Сфинкслигини билмайман. Жуссаси шер. Боши
гўзал аёл боши.

Кўп тикилганман шу ярим шер хотин сувратига.
Ақлимни олган хотиннинг сочи. Хотиннинг қиррадор
боши.

Онамнинг шу инглиз тикув машинаси тинмай
тикирайди кечалар.

Кўйлак тикади.

Менимча тунни тикади.

Менимча оламни тикади.

Менимча, менинг кўзларим, бошим, қошим,
бўйним, кўксим ва доим оч қорнимни тикади.

Барча томирларим узра, асабларим узра санчилиб
чиқади Сфинкснинг игналари.

Қорним оч. Ухлолмай ётаман. Лампа-чироқ сариққа
бўяйди ўн бир тўсинли шипи тоқили уйимизни.

Сфинкс тикиллайди. Онам эрталабгача ухламайди.
Уйда эркаклар бўлмаса хотинлар ухлამас экан.
Отам урушга кетган. Онам боқади ўн беш болани.
Сфинкс тикиллайди. Кўйлак тикади. Мен ҳам
ухламайман.

Ухладимми ухламадимми, билмайман.

Тикир-тикир тик-тик... Тикир-тикир тик-тик...

Томирларим ичига киради бу овоз.

Миям ичида гувиллайди бу овоз.

Ярми шер, ярми хотин ҳеч ухламайди. Кўз
юммайди. Ҳеч чарчмайди. Ярми шер ярми хотин.

Сўнг тонг отади оқариб. Баланд тош нок узра
зағизгонлар қуриган нокларни таллашиб

чағиллашар. Улар ҳовлимизни кўтаришар
бошларига. Зағизгонлар ҳақида кўп ҳикоятлар

айтгим келади. Гард юқтирмас ўзларига
зағизгонлар. Кўп масалаларни тортишадилар

бир-бирлари билан. Кабутарлар, майналар ва
мусичаларнинг инларини титиб юрарлар.

Уларнинг тухум ва жишларини қидиришиб,
қароқчилик қилишар зағизгонлар. Сўнг яна

бир-бирлари билан тортишиб кетарлар.

Онам бизни турғизади тўшакдан. Сўнг кечаси
билан димлаб қўйилган лавлагини лаганга уйиб
келтиради дастурхонга.

Лавлаги қил-қил бўлиб кетган.

Мен зўрға бир тишлам ейман. Жуда ширин,
лаззатли.

Лекин ҳеч ўтмас томоғимдан. Нон егим келади.

Нон... мўлтайиб ўтираман лаганга.

Лекин нон сўрамайман онамдан.

Нон йўқ...

Онда-сонда кўп кўйлак топширса, нон олиб келади
онам.

Ҳаммамизга бир тишламдан тенг бўлиб чиқади.

Ҳеч нарса сўрамайдиган қилиб қўйган бизни уруш.
Сен ҳам йўқ нарсаларни сўрама. Йўқ нарсаларни
йиғма уйингга.

Хархашани ёқтирмайди, онам. Лекин хархаша
қилгим келади.

Лекин менинг хархашамни тинглайдиган кимса
йўқ.

Онам тунда тикилган тайёр кўйлақларни
топширгани кетади артелга.

Ҳозир ҳам кўп замон ухлолмай ётаман. Миямнинг
ичида ярим шер, ярим хотин тинмай кўйлақ
тикади.

Ҳолбуки, уруш тугаган

ҳолбуки онам ўлган

ҳолбуки ўша машина ҳам йўқ...

Қаҳратон чилла ўртаси. Тонг қоронғусида сут
келтирай деб, кўчага чиқаман.

Беш-ўн одам қари-қартаиғ туришар бидонларин
тиринглатишиб.

Башаралари тунд. Кулинч. Кассир ўлтирар
уйқусираб. Сут йўқ.

Сутни кутяпмиз. Қачон келади? Номалум қачон
келиши.

Ким охири? Сизми? Қачон келаркин? Ўзингиз
сўранг.

Сут йўқ.

Анчадан бери сут ичмаган эдим. Бугун тунда не
қилай бирдан сут ва ширчай ичгим келди. Сут
йўқ. Тунд тўрсайган башаралар бор.

Тиқирлашган бўш бидонлар.

Хомуш турдим бир пас. Юрагим нечукдир: турма,
турма бу ерда, деди. Чиқиб, бошқа каттароқ дўконга
кетдим. Сут эндигина келган катта дўконга.

Ишчилар ташишади қаймоқ, қаттиқ шишалар.

Сотувчи семиз аёл қабул қилиб олар. Анча
турдим бу ерда ҳам. Хафа бўлдим сут ичгим

келганига. Ниҳоят сутни ҳам олдим.

Ширчой ҳам пишди. Унинг таъмидан ҳеч
онаминг исини тополмадим. Кейин билсам,
чой ўрнига шама солинган экан ширчойга...
Ишга кетдим. Лифтни узоқ кутдим совуқ йўлакда.
Бора-бора кечга томон руҳим тушиб кетди. Нега
билмай қолдим.

Толдим ёмон, ўқиндим ёмон чилла изгирини
ўпиргандай жисмимни... ҳамма нарса бўлиб
қолди шекил ожиз мўрт омонат нурсиз.
Муомалалар, кулгилар, рафторлар рангсиз...
эсимга тушади мусича тухумин талашган
зағизғонлар. Ўзлари жуда озода.

Гард юқмаган узун думчаларига. Ялтираб турар
кўк товланиб сағрилари. Ажаб баҳс қураблар ва
талашарлар сайроқи майналарнинг
болажишларин... баландларда учарлар...

Қаерда, қаерда тушди руҳим?

қаерда, қаерда елкамга миниб олди
маъюсликнинг дардли Илоҳи?

Шундай кезлар яна кўксим ичра ярми шер ярми
хотин тўхтовсиз тикиб чиқар кўйлақлар.

Бир замонлар ҳеч ким тополмаган топишмоқлар
айтган юнон шаҳарларига — шу ярим шер, ярим
хотин ўз елкаларига онам
азобларини ортиб менинг хаёлимга кириб келар
сўроқсиз.

Хафа бўлсам, дарҳол онам кирар тушимга.
топишмоқчи ярим шер ярим хотин кирар
онамдан мерос қолган менга қийноқлар...

Билмайман, нега бугун бесабаб тушиб кетди
руҳим?

Йўқлаб келсан.

Айт айтарингни, маъюс Илоҳам?

ОДАМНИНГ КҮНГЛИ

Мансура — 39

Одамнинг кўнгли ҳар хил бўлиб туради.
Бугун кираман деб, киролмадим Ҳусанбекнинг
олдига.
Ҳозир хабар келди: эшитсам, бундай...
Кирган эдим ўтган куни кўргани —
Мудраб беҳол ўтирган экан.
Маъюс жилмайиб қўйди. Гапи эди жуда юзада.
Қизи бир олмани артди.
Ярмини менга берди. Ярмини отасига.
Гаплашиб ўтирдик.
Ўтиб кетибди умр.
Ҳеч ким қолмади қаторимиздан.
Атрофингдагилар кетса бирин-бирин ва сенгина
қолсанг, худди ялонғоч дарахтдай бўлиб қолар
экансан. Ҳазар қилар ҳатто бошингга қўнгани
қарға.
Қариб-қартайган одамнинг сўзлари илмилик.
Сен ахир эшитгансан-ку хайрлашаётган одамнинг
сўзларин.
Мен қанча хайр сўзларин эшитдим.
Эшитдим видо сўзларин.
Қанча сўнги нафасларни тингладим.
Минг йил яшаганда ҳам одамнинг умри бир оғир
хўрсиниш, холос.
Хайрлашаётган одам эҳтимол билмас. Лекин у
сенга қолдирар охирги сўзларин.
Сенинг эсингда турсин бу охирги сўзлар.
Унутма ва доим ўйла бу сўнги сўзларни. Сен

меросхўрсан сўнгги сўзларга. Юзингни ўгирма.
Малол келмасин ва асти дема:

— Илмилик сўзларни нима қиламан?

Жуда кўп атрофда илмилик сўзлар. Аммо сен
айтган илмилик сўзлар бошқа. Улар гоятда кўп.
Агар гурлаб турмаса. Шамолдек эсмаса.

Бўрондек кўтарилмаса кўкларга. Кўкрак кериб
турмаса оғир дамларда... —

бўлур бутун бир халқнинг ҳаёти илмилик.

Илмилик сўзлар

илмилик муомала

илмилик тавозе

илмилик марҳамат

илмилик журъат

илмилик мадат.

Қанча илмилик сўзлар эшитдим.

Адо бўлмас юз йил тупуриб ташлаган билан.

Бирингни икки қилмас илмилик сўзлар.

Файзингни сақла, Раҳмон, сўнгги дамда ҳам...

АЙЛАНСАНГ

Мансура — 40

Оёғинг учида тик туриб
Минутига ўттиз уч маротаба айлансанг,
балки садо чиқар сендан,
куй чиқар сендан.
Оёғинг учида тик туриб
минутига ўттиз уч маротаба айланолмасанг чапдан
ўнгга —
кўксингга игна қадалиб тургани бекор —
садо чиқмас сендан
куй ҳам чиқмайди сендан.
Мен чамаси, йигирма беш йил
Навой кўчасининг ўртасида туриб,
ўртасида туриб икки трамвай йўлининг —
чапдан ўнгга қараб
нақ оёғимнинг учида туриб
ўттиз уч маротаба айланишга
хўп уришиб кўрганман.
Бағримга қадалиб турарди игна.
Замон ўтиб борарди ўн биринчи трамвай мисол.
Худойим ёзганмикин менга куйини?
Мен эса ортиқча тиришиб,
ортиқча уришиб,
терлаб-пишиб,
сочларим ёпишиб манглайимга
айланишга уринар эдим ўттиз уч марта минутига.
Энди ўттиз учинчи марта айланишга етганда
замон трамвайи ўтиб қоларди гулдираб ёнимдан
ва меннинг садоларим қўшилиб кетарди

трамвайнинг гулдирашига, куй ўрнига гулдираш
эшитиларди мендан. кечиринг,
шу гулдираш
шу гўлдираш
ичида умрни ёқиб юбордим.
Кечир мени азиз диёрим,
сени ҳеч қачон алишмайман гулдирашларга
тенг кўрмайман сени гулдирашларга.
Фақат ёлғон гулдирар асли.
Асли гўлдирайди ёлғиз ёлғон.
Неки ёлғон сўйладик бари энди гулдирашларга
айланди.
Икки трамвайнинг ўртасида қолиб кетди
куйларинг.
Эшитиб кўрмас энди ҳеч ким сенинг
пластинкангни.
Ким ҳам севар эди дейсан
ким ҳам ўрганарди дейсан
ғиқиллаган садоларни.
Фақат бир раҳмдил филзабон қиз қидирар улар
ичидан сени.
Топ мени топ мени топ мени
тиришиб ётадурман мен ҳамон...
Худойим ёзганмикин менга куйини?
Пластинка деб сезмадингми ўзингни?

И Л И К С И Р

Мансура — 41

Шалпангқулоқ бўлсанг,
сингиб кетар ерга иликсиринг.
Етмиш бешинчи йилда ўриikka мингашиб кетган
ток бошини ейдигандай узум солди.
баргидан кўп узуми.
Шохларга осилиб ётар чангга бурканиб.
Еб тугатиб бўлмас бунча узумни.
Нобуд бўлар узмасанг.
Кўҳна бир хум ётарди қазноғимизда
отамдан бобомдан бобомнинг ҳам бобосидан
қолган.
Бари узумни эзиб қўлларим билан шу хумга
тўлатиб солдим.
Сўнг суваб оғзини соғ тупроқ билан қўйдим нақ
офтобрўяга.
Қирқ кундан сўнг очдим хумни тамшаниб. Ўткир
хушбўй ҳиди урилди димоғимга мусалласнинг.
Лекин хум тўла эди.
Энди озгина тагида дурда қолибдир.
Шунча шарбат эски хум тагидан ерга сизиб ўтиб
кетибдир.
Ишониб бўлмас экан эски хумларга. Қорни катта.
Узи басавлат.
Ҳурматингни қўзғайди узоқроқдан қарасанг.
Лекин шарбатингни ишона кўрма унга. Иликсир
турмас эскирган хумларда.
Шалпангқулоқ бўлсанг,
сингиб кетар ерга иликсиринг.

Шалпангқулоқ бұлсанг,
сен ҳосил олиб
фойдасини кўрар кўкдаги қушлар.
кимёни тупроққа берганлар бой бұлмас,
содданинг боғи кўкармас.
Лекин сен ўйлаб кўрдингми,
муттасил кимёни тупроққа бермоқ ила машғулсан.
Роҳат қиласан кимиёни тупроққа бериб.
Бонг урасан:
— Иқбол!
— Истиқбол!
Мунча ўнқовсизсан,
мунча соддасан —
қачон тушунасан, ахир:
иликсирин бой берганга ёр бұлмас иқбол.

СОНИЯ

Мансура — 42

*Сония эшигинг тагига гулчамбар
кўтариб келган эди.*

*Сен эса эшикни унинг юзига қарс
этиб ёпдинг.*

*Райнер Мария Рильке
«Граф Вольф фон Калькройтга
реквием».*

Шом қоронғуси тушди.

Сизларни эсладим:

Дилором

Дилфуза

Мукаррам

Бахшанда

Сангча

Ҳалима

Дилором —

Сиз гулларнинг чангисиз энди.

Сизни танимас замондошларим

танимас тарих

танимас газетлар

танимас шеърлар

бу етти гўзални.

Уларнинг биронтаси ҳам ўн олтига кирмаган эди.

Ўн бешга тўлмаган эди.

Ўн тўрт десам, юрагим қинидан отилиб кетар.

Етти кўклам етти жилга етти сунбулим

тиниқдан тиниқ. Ўт эмас, йўқ. Муздай мусаффо.

Ўн тўртда ўт бўлмаслар

ўн тўртда ёт бўлмаслар

ўн тўртда зот бўлмаслар

Ўн тўртда бўлишар муздай мусаффо.
ипак каби сарин,

сўлим,

таранг,

ажинсиз,

ғамсиз...

Бахшанда Дилором Дилфуза Ҳалима Мукаррам
Сангча...

ҳали зигирча ҳам хато қилмаган
ҳали зигирча ҳам ҳадик олмаган

етти қиз ялла айтиб улгурмай юртида
алла айтиб улгурмай юртида

боғлардан узиб чиқмай бир қизил олма
қирлардан термайин лола

етти қиз —

Дилфуза

Ҳалима

Сангча

Мукаррам

Дилором

Дилором

Бахшанда —

отасининг сарвари

онасининг гавҳари

бир зумда бир зумда бир зумда
гойиб бўлди Қизилтепа йўлида —

Ҳалима

Мукаррам

Сангча

Дилором

Бахшанда
Дилфуза
Дилором —

ҳалок бўлди говгум қоронғусида

Бухоронинг йўлида.

Қизил дуррачалар ўраган бошларни учириб кетди
КРАЗ.

Тор йўлда чанг йўлда танг йўлда ганг йўлда
илиб кетди қизил дуррачаларни КРАЗнинг қаноти.
Думалади дуррали каллалар
думалади оналарнинг лошлари

Сангча
Мукаррам
Ҳалима
Бахшанда
Дилором
Дилфуза
Дилором —

қайтардилар теримдан. Қавс эди. Юлдузлар муздек.
На қўшиқ на хотира. Тумтайган, қорайган даладан
етти қиз қайтарди шом қоронғусида. Забонсиз эди
дала. Катталар чала қаср қуриб беролмадингиз
уларга, замондошларим, асар ёзиб беролмадингиз
уларга, замондошларим.

басир туриб беролмадингиз уларга,
замондошларим юрти бўлиб,
отаси бўлиб

ичимни таталар сўзлар бу азиз номлар
худди йўқолган қитъалар
йўқолган қалъалар.

— Биз ўламиз мисоли ерга тўкилган сув
каби,— хабар берар одамзоднинг доко Китоби.—
Бизни тўнлаб бўлмайти сўнгра.

Муҳаққақми қурбонликлар,
муҳаққақми лоқайдлик,
тўнглик,
гўллик,
жоҳиллик.

ким бизга ҳақ қилди буларни.
ичингда бўлмаса сафолат
четдан келиб маҳв этмас сени ўзга сафолат.
сени енгар ўз сафолатинг.
Йиғиб бўлмас экан тупроққа тўкилган сувни.
Оҳ зилол сувларим —

Ҳалима Сангча
Дилфуза Бахшанда
Дилором Дилором
Мукаррам

Нима қурмоқчи эдик ўзи?
Шуни қурмоқчимидик ўзи?
Етти чимилдиқ қурилди Қизилтепада
Етти қаср бузилди.
Етти куёв кирмади унга
Етти келин чиқмади ундан
Очилмади етти жаннат
етти ҳур —
етти чимилдиқ қурилди.

Шуни қурмоқчимидик ўзи?
Нима қурмоқчи эдик ўзи?

Д О И Р А

Мансура — 43

У сўйлар. Мен кутаман.

— Бизнинг олмаларимиз! Теп-текис силлиқ!
Қуртламаган бизнинг олмаларимиз! Озгина
дориланган. Мазасин йўқотган озгина, холос.
Политехник институт заллари. У сўйлар. Мен
кутаман.

Дорилфунун заллари. У сўйлар. Мен кутаман.
Сўйлар қирқ йилдан бери.

бир хилда

бир тусда

бир рангда

товланар

бир тусда

маймун бўлиб кетар

суюниб кичкина ҳақиқатлардан.

Шавққа минар завқланар

бир тусда.

Бир тусли мунофиқ

бир тусли маккор.

Муттаҳамга айланар сўйлаб-сўйлаб. Мен кутаман.

Замонлар ўтиб борар.

Ўзгарар сув ва ҳаво.

Ўзгарар тупроқ.

Фақат у ўзгармас. Сўйлар бир тусда.

Маймунланар бир тусда.

У сўйлар. Мен кутаман.

Туганмасдек менинг сабрим.

Туганмасдек унинг макри.

Ҳ А Л И М А

Мансура — 44

Ҳаво сокин ва ғоятда илиқ
Оқшомлар у ҳар кун денгизга тушади.
Кўримсиз соҳил. Торгина қумлоқ ҳувиллайди.
Қуёш ботиб боради. Лекин денгиз узра бош
қўймаган ҳали.
Аёл денгизга эниб бораётганда, қуёшнинг баркаши
тобора каттайиб-каттайиб кетаверади.
У етилган аёл.
Гул эмас.
Аёл ўттиз ёшда шундай етилади. Лекин гул
эмас. У ўзининг энди гул эмаслигини билади.
Гулга чизиқ тушса, у гул бўлмайди. Унга
ажинларидан ортиқ душман йўқ. Манглайда
билинар-билинмас бир ажин. Узун чиройли
бўйнида икки ажин.
Билинар-билинмас. Худди яшириниб ётган ёв каби.
У билади: бу қаттол ёвни йўқотишга қанча
уринмасин, барибир у қўймайди, бир кун ҳужумга
ўтади. Алоҳол, унинг гўзаллиги, тароватини
ўғирлаб кетади.
У қаришни асло-асло истамайди. Лекин йиллар уни
омонсиз таъқиб қилади. Шу таъқибдан қочиб у ёз
оқшомлари денгиз қучоғига киради. Кимсасиз
денгиз ичкарисига анча сузиб боради.
Сўнг ботаётган қуёшга қараб чалқанча ётади.
Икки ўрим узундан узун сочини денгизга ёяди.
— Сувга чалқанча ётиб овоз берсам, денгиз
тўлқинланиб кетарди. Яна ва яна, ва яна овоз

берсам, ҳайратда қотарди тўлқинлар. Мен ўзим
билмайман, мўъжиза келармиди бўғзимдан.
Дурдоналар каби тўкиларди товушлар.

Мен денгиз ичра чалқанча ётиб товушлардан
ясар эдим қайиқлар.

Товушлардан яратардим тўлқинлар.

Оҳангларим кўксимдан тошиб, ошноқ кўшнларга
айланарди ва тўлқин миниб олис-олисларга оқиб
кетарди. Ҳеч қайда ҳеч нарсадан денгиз ичида
қўшниқ айтганчалик лаззат олмадим.

Миллионларнинг қарсақ, олқишлари менга бермаган
бунчалар роҳат.

Овозим тўлқин миниб чопарди.

Кўксим чайқаларди денгиз узра. Узуни сочларим
сузарди.

Кўксимни талар эди денгиз.

Кўксимни таталар эди денгиз.

— Ол, кўксимни пора қил,
Ол, бағримни лола қил.
Ололмасанг, сен шерсан,
Фарёд кўтар, нола қил...

Қўшиғимни оларди, кўксимни таларди денгиз.

Севар эдим кўксимни таласа денгиз...

Денгиз билан беллашарди товушим,

Тўлқин билан тиллашарди товушим

Тоза денгиз...

тоза товуш

заволсиз

тўсиқсиз оҳангларим.

Лек нималар таламади бу кўксимни.

Ичим ҳамон олов бўлиб ёнади

ўртанади

ва бахтидан тонади:

— Бахт ўзи нима ука?

Билсангиз, айтиб беринг бахтнинг нималигини.
«Ёввойи чоргоҳ»ни қўлимда талинка айтганларимда
ҳар йиғит шерга айланди...

Тўдалар устидан, улуғлар устидан ўттиз ёшигача
доим, муттасил ғалаба қилиб келган бу хотин.
Лекин ўша ғалабаларнинг ҳаммасини бир ажннга
алишиб бўлсайди.

О, ўйлаб ўтирмасди. Алишарди.

Фақат денгиз, фақат денгиз унинг ажнларига
бепарво.

У тун қўйишга кириб бораётган, тўлқинлари мовий
қоронғилашиб бораётган шу денгизни бутун вужуди
билан ҳис қилади.

Вужудини тўла унга топширади. Денгиз сумансо
эркалайди.

У тобора денгиз ичкарасига сузиб киради.

Денгиз сукунатини тинглайди.

Тўлқин товушларини эшитмайди. Йўқ. У фақат
чексиз сукунатни тинглайди.

Назарида дунёга келмасидан илгари у шундай
сукунатни тинглаганлигини туйгандай, йўқ,
эслагандай бўлади.

Ҳа. Ҳа. Бундай сукунатни у Она саждагоҳида
тинглаган.

Лекин унутган. Унутган экан.

У ўттиз ёшида энди гул эмаслигини сезгач, худди,
худди шу сукутни қўмсаб қолди. Шу сукутни
соғинди. Ер тагида йўқ бундай сукут. Тоғ учида
йўқ бундай сукут. Фақат она қорнида ва денгизда
бор бундай сукут... Гулдуроснинг сукути. Шафтоли
гулининг рангига ўхшайди бу сукут. Шафтоли
гулига чулганган сукут. У энди гул эмас. Лекин
шафтоли гулига ўраниб ётишни истайди. Шафтоли
гули ўрамлари тагида қўшиқ айтишни истайди.
Заволениз, таъмасиз денгиз уни эркалайди.

Қалқиган ошпоқ кўксидан илоҳий саслар отилади
самога...

ШАМОЛ КУНИ ЧАҚИРМА

Мансура — 45

Шамол кунн чақирма , зое кетар овозинг — ҳикмати
бор халқингни.

Лекин шамол тўхташини кутсам, ўтиб кетади-ку бу
қисқа умр.

Не-не умрлар ўтиб кетмади шамол тўхташини
кутиб.

Йўқ битмаган бўлса ҳам, чаламан бу чолғуни.

Чала бўлса ҳам чаламан.

Эшитмасангиз ҳам чаламан.

Ҳайҳот, кимдир чалиб турмоғи керакдир чолғуни.

Мен чалаётган чолғунинг

номи йўқ

тори ҳам йўқ.

Мен торлари қачонлардир узилган чолғуни
чаламан.

— Телба!— дейсиз сиз.— Сенинг телбалигинг
чалади. Сенинг телба хаёлинг чалади торлари
қачонлардир узилган чолғуни!

Мен телба!

Хаёлим телба!

Ҳеч аралашмайман телба хаёлимнинг ишларига

Сизга телба бўлиб кўринган хаёл менга ҳур бўлиб
туюлади.

Мен кишан солмайман телба хаёлимга.

Ҳеч йўқса у ахир кишансиз яшамоғи керак.

Номи йўқ,

тори йўқ

чолғуни

чалгиси келган экан,

чалаверсин...

Сиз ахир ҳеч қачон чалмайсиз бу чолғуни.

Сизга ҳавасим келади.

Сиз соғломсиз.

Сиз тори узилган чолғуни чалиб бўлмаслигини
жуда яхши биласиз

Ва доим тантана қиласиз.

Тантанани севасиз. Ўзингизни тантана учун
туғилган, деб биласиз

Истаган пайтда истаган нарсадан тантана ясайсиз.

Сиз ўйсиз тантана қилаётган чоғларда

чолғуларнинг торлари узилади.

Торсиз чолғуларни чалиб юрадиганлар чиқади.

Мен ўз тарихини билмайдиган одамман.

Ўз тарихини билмайдиган одамнинг чолғуси бутун
бўлганлигини кўрганмисиз?

Нега ахир ажабланасиз шунда

тори узилган чолғу чалаётган одамга...

ЧИЗИҚ

Мансура — 46

Фалак ҳар нарсага қиёфа бахш этмиш
Ажратиб оларсан бемалол қаргани булбулдан.
Булбулни севарсан. Сайрар маст бўлиб
чакалакзорларда,
Наздинда булбул имтиёзли кўринар. Ҳолбуки,
қарганинг ҳеч қандай имтиёзи йўқ.
Лекин қарга бўлмаса, узоқ қиш чоғлари
қанчалар ҳувиллаб ётарди олам. Қаргасиз
ўликдир қишки боғлар ҳам. Қарга қишнинг қуши.
Қиёс қилиб ўтирма уни булбулга.
Ҳар нарсанинг ўз қиёфаси бор.
Фақат қиёфаси йўқ тўғри чизиқнинг.
Ер юзида неча миллиард одам боласи. Бари бир
хил қилиб чизар тўғри чизиқни. Айтолмайсан
манави Аҳмаднинг чизиғи.
Манавини чизган Олим. Манавини эса Маҳмуд.
Ҳамма нарсанинг боши чизиқ.
Ҳамма нарсанинг охири чизиқ.
Назар, мен бир одамни биламан. Эрталаб роса ўнда
ишга келар.
Кеч роса еттида ишдан кетар. Батартиб одам.
Саранжом. Саришта.
Кўп одамларнинг хизматига ўрганган. Кўп
одамларни хизмат қилдириб ўрганган. Эсини
танибдики, ўлтиради каттакон салобатли ялтироқ
столлар ортида. Худди шу столлар билан бирга
туғилгандай. Столга ўтириб дунёга келгандай
онасининг қорнидан. Унинг кўзлари доим маъюс.

Қошлари доим васила.

Доим чуқур ўйга толиб ўлтиради столда. Ўйга толганча гаплашади. Ўйга чўмиб берар амру фармонлар.

Назар, шу гирди буюк стол устида ҳар куни унинг нигоҳига мунтазир туради рўйхатлар. Биласиз рўйхатлар бу — одамларнинг ису шарифлари.

Анчагача хаёл суриб ўлтирар ўша одам рўйхатлар устида. Ўйки чеки йўқ.

Кўз ўнгидан кўп нарсалар ўтади.

У билади бу ису шарифларнинг барини. Билади икир-чикирларигача. Ўйлаган сайин, кўз ўнгига келтирган сайин у багтар маънос тортар. Сўнг аста қаламни қўлига олар. Билинар-билинмас қалтирар қўли. Яна қўяр қаламни. Яна олар. Босилмас қалтироғи.

— Қалам — қурол! — деб ўргатишган унга ёшлик чоғида.

— Қалам — қурол! — у шундай деб ишонади. Узоқ йиллар синаган буни.

Мана шу рўйхатлар унинг ихтиёрида. Унинг ҳукми, қаламига тобе. Не қилса, ўзи билади. Ҳеч кимга ҳисоб бермас. Ҳеч ким ҳисоб ҳам сўрамас ундан. Эшик ҳуркак тиқирлар.

— Ҳеч кимни қўйманг! — дейди у.

Рўйхатни аста олдига суради.

Оғир ўй босади.

Оғир қўл.

Оғир қалам.

Ниҳоят, у чизиқ торта бошлар рўйхатдаги исмлар устидан.

Билади мановни.

Билади ановни.

Барча ўзига ишонган,

барча талантига ишонган,

барча ҳақ сўзига ишонган

барча имонига ишонган

яъни барча бўйсунмас қайслар устидан чизиқ

тортар у.

Бир чизиқ тортар. Икки чизиқ тортар. Уч чизиқ тортар...

Тортаверар чизиқларни то ўша исм кўринмай кетмагунча рўйхат бетида. Лекин айрим қайсар ҳарфлар ҳамон билиниб турар.

Ҳамон кўриниб турар. Ҳамон ўқиса бўлар уларни. Ҳамон!

У энди тўғри чизиқлар устидан аста гажак қилиб, айлана қилиб қалам юргиза бошлар.

Анча эрмак қилар.

Маъюс, маъюс!

Ана, ниҳоят!

Ўчди батамом!

Қолди фақат чизиқлар. Исм ўчди.

У хўрсинар, Саранжом қилгандай жуда хавfli ғанимни.

Лекин кўнгилда буюк бир маъюслик баробарида буюк бир истироҳат қўзғалар. Ажойиб ўйлар огушида лаззатланади.

Ҳали катта мажлисда шу исми ўчган одамни мақтамоқ керак таҳсинлар ўқиб.

Ибрат қилиб кўрсатмоқ керак бошқаларга уни.

У ҳеч қачон билмас нега бу рўйхатдан ўчганлигини.

Аксинча, бола-чақаси билан доим миннатдор бўлиб юрар валинеъматдан. Ўлиб-тирилади ҳатто уни деб?

Ахир унинг таҳсинига эришмоқ осонми! Лекин рўйхатга кирмас. Қирмас ҳеч қачон!

Сен эй, қайс, қадр топмадим дейсан.

Унвон, нишон, рағбат кўрмадим дейсан.

Юрасан норози, аламинг ичингга ютиб.

Билмай гаранг бўласан қайда йўқолар исм-шарифинг.

Шу маънос, шу салобатли шу столи билан бирга
туғилган одам бир умр ўчириб ўтирар исминг,
шаънинг, гавҳардек каломингни.

Таниёлмайсан унинг чизиқларини эй, қайс!
қиёфаси йўқ.

ТУПРОҚ

Мансура — 47

Бугундан бошлаб мени ҳей, Тупроқ!— деб чақир.
Сенга қараб турдим
Қарадим ўзимга ва —
Тупроқ бўлдим.
Сен ўт, ўтавер.
Ботмадими тоvonнингга бу тошдек бошим?
Ўт, ўтавер...
Ҳозир гарчи бошдек кўринар
тупроққа айланар эрта-кеч.
Юртнинг тупроғига қўшилиб кетар.
Ўт, ўтавер —
сен севмадинг бу тупроқни
файз кетди тупроқдан,
сендан —
ўт, ўтавер.
Сенга қараб турдим. Ўзимга қарайман. Тупроқдай
келиб, тупроқдай кетаркан одам. Булгамай
ўтнингмикши олам-заминни?
Ўт, ўтавер —
мени ҳей, Тупроқ!— деб чақир.
Нола қилиб ётибман пойнингда.
Қавармадими тоvonларинг, ўғлоним?..

ЙЎЛ ТАНЛАШ

Мансура — 48

Сиз бу тиканзордан тикка ўтаман дейсиз,
Муҳаммаджон, тикка йўл соласиз.
Йўл ҳам йўқ сиз борар томонда
сиз тикка тиканларни оралаб борасиз.
Мен эса, тиканзордан ўтиш учун аввал бу кўҳна
ерни тиканлардан тозалаш керак дейман.
Эсимни таниганимдан бери, биласизми, тикан
тозалайман.
Эликдан ўтдим тикан тозалаб.
Қўлларим шилинди.
Толди кўзларим.
Лек тиканзор чўзилиб кетган уфқларга.
Қайда?
Мен бир қадам ҳам силжиганим йўқ.
Менга қараб ачинасиз, куласиз. Шўрлик эски
одам дейсиз.
Эски журъатсиз одам.
Менга сўйлаб берасиз Беккетнинг мажруҳ
қаҳрамонларин.
Лекин ачинасиз кўпроқ ва —
қараб турмай йўлни тикка оласиз.
Вақт йўқ дейсиз тикан тозалаб ўтирмоққа.
Ана, кўриб турибман, юриб боряпсиз: бир қадам,
икки, уч...
Тиканзор ичига қуёш киргандай
қирмизга бўялди бутун гавдагиз.
Тиканлар қизариб, сўнг қорайди йўлчининг
қонидан.

Сиз тикан тозалаётган менга қарайсиз.

— Ҳей, Сизифбой!— дейсиз.— Ҳей Сизиф, ҳей Сизиф!

Мен ҳам, нима, тикан тозалайверсаммикин?— дейсиз.

Йўқ, менга тўғри келмас бу йўл, дейсиз.

Сиз яна чатирлаб тиканлар узра қадам қўясиз.

Хаёлингиздан кетмайди гўзал, обод, файзли, ҳур йўллар.

Лекин сиз мендан ўзга учинчи бир одам ҳам бор.

Сўзамол. Доғули. Мутакаллим.

У ҳам сиз кўзлаган уфқларга бормоқчи.

Лекин тиканга тоби йўқ.

У узоқларни айланиб юрар. Тикандан эҳтиёт қилар ўзини.

Эъозлашар уни эҳтиёткор деб!

Янада эҳтиёт юрсин деб, тўхтовсиз даволашар уни.

Фароғати унинг эҳтиёт.

— Уҳ эҳтиёт.— Эҳтиёж!— деб қўяр у вақт-бевақт.

Ланж, карахт бўлиб ётибмиз унинг эҳтиёжлари ичида.

Барча ҳужайралардан бош кўтариб келяпти шу эҳтиёжлар.

Ҳамма эҳтиёжларга қул бўлиб ўтирса,

айлантириб юрса элни айланма йўлларда —

ким ахир қуради катта йўлни, Муҳаммаджон!

Нима қилишлари керак орқадан келаётганлар?

ОҚИБ ЎТАДИ

Мансура — 49

*Мен сундай тўқилдим.
Довуд муножоти.*

Вақт бошимдан оқиб ўтаяпти.

Оқиб ўтаяпти вақт кўзимдан

Булоқ қилди мени вақт —

Тошлоқ қилди мени вақт —

Оёғим остидан

Кўксим устидан

шалдираб

гулдираб

довдираб оқиб ўтаяпти вақт.

Вақт қуёшнинг ортида, вақт қуёшнинг олдида.

Ойнинг кўк нурига айланиб заминни чулғайди

вақт. Вақт одамзод болалари наздида миллиард йил, миллион йил, ўн минг маданий йил.

Вақтнинг ўз наздида эса булар бари бир зум бир зум...

Зуууввв деб югургандай болакай ўтиб кетади бир зум. Фарёдким.

— Менга нимангни қолдирдинг, эй азизу қодир Вақт?

— Неки олсам, берурман. Неки берсам, олурман. Сен бир зум кўзларингга сурт мени. Мен айтганман қодир Аполлоннинг тилидан: жўн сўз деманг. Жўн иш қилманг. Керилманг. Акс ҳолда тобе яшарсиз умрбод.. Сен қулоқ солмайсан ҳамон!

Ҳамон!

— Такрор сўрайман: менга нимангни

қолдирдинг? Наҳот ҳамма нарса сеники?

— Ҳар нарсадир, меники!— дейди Вақт. —

Сенинг ниманг бор эди ўзи? Ниманг бор эди ўзи?

Мен унга яраларимни кўрсатдим.

Вақт айтди:

— Қайғурма. Бу ҳам омонат.

ОҒИЛХОНА

Мансура — 50

*Армон деган ўғлим
бор,
Соғинч деган қизим
бор.*

Ҳалима Аҳмедова

Амакимни олиб кетдилар бугун иккинамаки.
Новча бири буригимни қаттиқ чимдилаб кетди.
Пакапа бири чертиб кетди қоқ пешанамга:

ах, кадр!

Амаким менга ўн ёшимда ўргатган эски китобларни
ўқишни.

Кеннайим ва мен ёлғиз қолдик.

Аввал даҳлизда ётиб юрдим.

Сўнг амакимнинг сиз каравотини кеннайим менга
берди:

— Ун иккига чиқдингиз, худога шукур.

Катта йиғитча бўлиб қолдингиз...— деди

кеннайим эшитилар-эшитилмас.

У овозини эшиттирмас менга. Овози энг майини

эсган шабададан ҳам майини. Мен доим унинг

овозини эшитгим келади. У эса овозини чиқармас.

Гўё унинг энди гапирадиган одами қолмагандай.

Мен амакимнинг китобларини ўқийман.

Қиш кечалари узоқ.

Оғилхонада амакимдан қолган тўрт қўй, бир сиғир,

бир бузоғимиз бор.

Чақалоқнинг тагидан ҳам тоза тутар эди амаким
оғилхонани.

На пашша, на ҳўл. Кеннайим шундай дейди. Мен

оғилхонага амакимдан ҳам яхшироқ қарашга

ҳаракат қиламан. Бўлмаса

кеннайим ўзи уриниб кетади оғилхонага. Мен эса

сира-сира истамайман кеннайим уринишни
оғилхонада.

Ростини айтсам, мен оғилхонани яхши кўраман.
Айниқса, кечаси...

Кечаси оғилхонада мойчироқ ёқаман.

Китоб ўқийман.

Бир чеккаси молларни қўрийман.

Лекин биз томонда ҳеч ким ҳеч кимнинг нарсасига
тегмайди. Уғри деган сўзни тушунмайди.

— Уғри деган сўз бўлмаган бизда... — дейди
кеннайим.

Лекин барибир узоқ тунлар мойчироқ ёқиб
оғилхонада ўтираман.

Баҳона — молларни қўрийман.

Аслида — китоб ўқийман.

Оғилхонани амаким узун ва баҳаво қилиб қурган.

Яхшилаб суваган, опноқ оҳакка бўяган.

Оғилхона иссиқ.

Олиб кирганман бу ерга эски сандал билан эски
пастак курсини.

Иссиқ оғилхона менга жуда ёқади.

Дунё жимжит.

Ҳеч ким халал бермас.

Мен ҳам халал бермайман ҳеч кимга.

Кеннайимнинг маъюс кўзларига ҳеч қаролмайман.

Баъзан бошимни оҳиста силаб қўяди кеннайим.

Мен чидолмайман.

Осмонга учиб кетгим келади.

Оғилхона яхши!

Қандай соз оғилхона!

Оғилхонада мен бутунлай эркинман.

Баъзан негадир биқиниб олгим келади.

Яширингим келади.

Атрофга қарагим келмайди.

Қочиб кетгим келади.

Биқиниб оламан.

Пастак курсида ўтирганча бошимга амакимнинг эски қора чопонини ёпаман. Зулмат чўқар кўз ўнгимда.

Анчагача шу зулматда кўзларимни катта-катта очиб ўтираман.

Чопоннинг қавилган жойларидан ним ёруғлик ўтади. Мен ним ёруғ ўтаётган тешикларни санайман. Адашиб кетаман. Санаб-санаб чарчайман. Сўнг чопонни шартта оламан бошимдан. Оҳ, ёруғ жаҳон! Кўзимга ҳамма нарса чиройли кўринар.

Мени қийнамас на сигир на қўйлар.

Сигирнинг кўзи жуда чиройли.

Бузоқнинг кўзи эса ундан чиройли.

Қўйнинг кўзлари ҳам чиройли.

Мен китоб ўқийман.

Сигир чиройли кўзларини мендан узмайди.

Қўйлар ҳайрон бўлиб қарашар овоз чиқариб ўқисам «Фарҳод ва Ширин»ни...

Мен уларга бу китобни овоз чиқариб ўқиб бераман.

Баъзан сигир узоқ хўрсинади.

Баъзан шўхлик қилиб қўяди бузоқ.

Қўйлар эса ҳуркак қулоқ тутишар китобнинг сўзларига.

Ўн иккита кўз менга тикилиб турар.

Чиройли кўзлар. Тим қора. Катта-катта.

Ипакдай майин.

Оғилхона иссиқ.

Жиндак тезак ҳиди анқир.

Қора чироқнинг тили ўйнар нафасимдан.

Ихтиёрим ўзимда бу оғилхонада.

Ҳеч ким кирмас

Ҳеч ким туртмас

Ҳеч ким чертмас

Оғритиб чимдимас бурнимни

ва ҳақорат қилмас.

Узимники бу оғилхона.

Дахлсиз.

Кундузи кун бўйи амакимни ўйлайман.

Қўрқаман кеннайимнинг кўзларига қарашга.

Индамаслигидан қўрқаман кеннайимнинг.

Тун яхши.

Оғилхона яхши.

Қора чироқ яхши.

Ўқийман Фарҳоднинг қиссасини.

Фарҳодни севаман

Севаман Ширинни.

Улар каби ариқ қазгим келади.

Улар каби гўзал хатлар ёзгим келади.

Миямга болдай сингиди уларнинг сўзлари.

Хисравлар...

Хисравлар билан қандай жанг қилишимни тасаввур

қилиб ўтираман бошимга амакимнинг қора

чопонини ёпишиб, Уларни сингилнинг минг турли

йўлларини топаман ўзимча.

Қиш чиқмай ёд бўлиб кетади бу қисса.

Негадир тундан қўрқмай қўйдим.

Қўрқмай қўйдим маънос кўзлардан.

Ўйлай бошладим нега маънос бўлиб қолганини бу

кўзларнинг.

Кеча боғнинг хилват чеккасидан бойчечак териб

келдим.

Кеннайим уйининг токчасига қўйиб чиқдим.

Икки дона бойчечакни пиёлага солиб, оғилхонадаги

эски сандалимга қўйдим.

Бойчечакнинг шуъласи оғилхонага таралгандай

бўлди. Оғилхона жимжит.

Оғилхона иссиқ.

Шу оғилхона менники!

Ҳамроҳларим чиройли кўзларин тикиб,

секингина қулоқ солишар менга.

Ўларга энди ўқиб бераман «Лайли Мажнун»ни.
Оҳ, бу дунёнинг дардли қиссалари...
Ҳимраниб қўяди сир...
Минграниб қўяди қўй...
Қушлар из солмай учишар самода,
Оғилхона меники,
Оғилхона иссиқ!
Шоир айтгандай
Одамга кўп нарсам керак дунёда?

Бешинчи даста

ПАРАДАЙЗА

Мансура — 51

Парадайза, парадайза, парадайза —
Айт, нимадир, парадайза? Хизмат қилар нимага?
Парадайза сен туғилган ермикин? Қурсоқмикин
сен тушган?

Сен ичган энг тоза сув
Сен юрган энг тоза йўл
Сен қилган энг тоза иш
Сен айтган энг тоза сўз
Кўкрагингдаги жаннат —

Парадайза
парадайза
парадайза

не экан бу гўзал сўз, нималарни англатар?
Гўзал сўз бўлгач ахир нималарга ўргатар?
Эҳ!

Менимча,

алдов йўқ жой — парадайза
зўрлов йўқ жой — парадайза
хўрлов йўқ жой — парадайза
ғарлов йўқ жой — парадайза

Заратуштра тилида-ку парадайза — жаннатдир,
Унга етмоқ осон жуда, лекин бизга қолмабдир.

Сен чиққан ер — парадайза

Сен юрган ер — парадайза

Нега унга қарамайсан? Нега мудом алдайсан?

Жаннатингни сотиб энди сен нимага ярайсан?

Нега ўзинг яратмайсан,

яратганни кўрмайсан?

УВАЙСИЙ ДАҲМАСИ

Мансура — 52

Бош-кети йўқ айланма кўчалар
Савр қуёши илиқ
Елкангга тушади
Ранглар ўчиқ.
Бари тупроқнинг рангига ўхшайди.
Тупроқдан бино бўлган бари.
Шукуҳ кўчган
Парилар учган, тарк этган бу ерларни.
Ҳеч нарса сўйламади тошлар,
Ҳеч нарса сўйламади гуллар
Узоқ-узоқ турдим —
ҳеч нарса сўйламади қалбим.
Вужудинг қақшаб турса,
сўйламас экан тож гуллар
Тошлар боқар экан гунг
Садо бермас шеър айланма кўчаларда...

БЕККЕТ

Мансура — 53

Ранги ўчган кун
Февраль ёмгири
Юмшоқ нам. Рутубат оғир.
Ранги ўчган кун.
Манави юзлари гўштдор-гўштдор одамлар ўзлари
хаммага гап уқдириб ўрганишган. Ҳар бир гапда
уқдингизми? Уқдингизми?—
деб туришар.
Фақат уқдиришар.
Лекин ўзлари гап уқмаслар сира.
Қулоқлари том битган.
Муҳр боенлган қулоқларига.
Тўрт йил сарсон бўлар тўрт боласи билан аёл
нафақа олай, деб номард эридан. Уларга гап
уқдириб бўлмас.
Ўзлари ҳар қанча гап бўлса, уқдиришар,
Лекин гап уқмаслар.
Куйиб сўйлайди бир ориқ йигит.
Жигарим касал дейди.
Мен каби касаллар кўп дейди қишлоғимизда...
Юзлари гўштдор-гўштдор булар
гап уқмаслар
гап чарчатар уларни
чарчатар жигари куйган йигитчанинг сўзлари.
Оҳ, сув бўйига чиқсанг,
салқин катлар, анқиб ётса гулларнинг иси
қазили палов бўлса,
очилса узун бўйли қора шиша

қулт-қулт қуйилса тиниң лаззатли шароб
нимамиз кам бизнинг фаранглардан.
Йиғитча эса сўйлар, бўртиб чиқар ориқ бўйни,
томирлари, кекирдаги мойсиз гижирлар:
пестицид

эрезия

генлар...

Раини ўчган кун

Февраль ёмғири.

Гўштдор-гўштдор одамлар тамом мудраб, дам олишар
ҳаловат беришар ҳужайраларига.

Ахир ҳали қанча-қанча уқдириш керак,

уқдириш

уқдириш.

— Уқдингизми, йиғитча?

Февраль туни кирди мунгайиб. Шу кеча ой кусуф
бўлди.

Ой кусуфга кирганда,

ярим кеча

эшик тақиллаб

кириб келди сишган тақдир парчаси —

жигари куйиб бераётган яна бир йиғит.

Тинмас эди февраль ёмғири

Егар энди қор аралаш.

Уқир эдим Сэмюэль Беккет «Эндшпилли»,

«Қувғинди» сени

Ой кусуф бўлган кеча

Куйган, ёнган одамлар

дардлари тингланмаган диллар.

Гўё йўқ бўлиб кетган эмиш инсоният

қолган эмиш тўрт майиб бурда —

бири ўтиролмас,

бири туролмас,

анов иккиси эса яшарлар темир қопқоқли ахлат
идишда.

Бу одамзоднинг тўрт бурдаси: одамзод бургадан

пайдо бўлган деб ўйлашар ва тинмай
қиршар бургаларни
баногоҳ пайдо бўлмагай деб яна одамзод.
Юрагингни увиштирар Беккет
ахлат идишларда мазза қилиб ухлаётган одамлар.
Ой кусуф бўлган кеча.
Февраль ёмғири.
Қил сизмас юрагингга.
— Не қилмоқ керак?

Х А Б А Р

Мансура — 54

— Хабар келди ўрнингдан тур, бағрингни бер шамолга, дўлга.

Рангинг сариқ.

Сингмас еган нонинг.

Умр бўйи қилмас ишни қилиб, қилар ишни қилмаганларнинг ранги очилмас.

Қўрқма.

Сендан анча олдин ҳам бўлган бу дунё.

Бўлар сендан кейин ҳам.

Ўайга қадам қўйсанг, ўша ерга,

ўша нуқтага

•
•
•
•
•
•
•

кўмилгандир

етти Искандар

Зулқарнай

Дунё шунча эски. Шунча серқават. Сен ҳам янги эмассан.

Лекин таниб олдингми ўзингни?

— Хабар келди, ўрнингдан тур...

БУ КЎЗ СЕНИКИМИ?

Мансура — 55

— Бу кўз сеникими?

Аллаким боқадн сенинг кўзингдан.

Ҳа, бошқа одам қараб турибди сенинг кўзингдан.

Ким у? Ҳеч эслолмадим.

Лекин жуда таниш менга ана шу оч назар.

Аллақайда кўрганман.

Жуда яхши эслаб қолганман бу юқо нигоҳни.

Э бўлди...

Сен эмасми оч қўйган неча мишгларни,

Сен эмасми юрт талаган,

Бездирган ўз юртидан сонсиз жонларни?

ДУСТ ҚИДИРИШ

Мансура — 56

Ҳувиллаб ётибди декабрнинг далалари.
Боғлар кимсасиз.
Жунжиккан дарахтлар.
Тақиллатдим, тақиллатдим, тақиллатдим.
Овоз бермас ҳеч кимса.
Овоз бермас.
Изладим сизни сой бўйларидан
йўл бўйи
кўл бўйи
кимсасиз чойхоналардан.
Эй, дўст сизни қидирдим,
Мунча ёлғизсираб ётадир олам...

ҚАРҒА ҲАҚИДА РИВОЯТ

Мансура — 57

Хатингизда қаргаларни ёмон кўраман дебсиз.
Бу сизнинг ишингиз.
Лекин айтинг ахир, нима ёмонлик қилди сизга қаргалар.
Умуман, сиз яна нималарни ёмон кўрасиз?
Умуман, сиз кўп нарсаларни ёмон кўрасизми?
Кўнглингизни оздирадими кўп нарсалар?
Беҳузур қиладими сизни бу ҳузурсиз олам?
Сизнинг дунёдан беишингиз қаргаларни ёмон кўришингиздан бошланган эмасмикни?
Йўқолдимикин наздингизда нарсалардан руҳ?
Биласизми, қаргаларни севар эди юнон Аполлон.
Аполлоннинг севган қуши эди қаргалар.
Эҳтимол, одамлардан аввалроқ яралгандир қаргалар.
Балки одамлардан кейинроқ.
Менга қолса:
одамлар билан бирга
бир соатда
бир сонияда
бир кунда
дунёга келган қаргалар
зиндон бўлар эди қаргалар бўлмаса дунё...
Аллаким айтибдир: қаргаларни яхши кўрар қаргалар.
Қаргалар ҳеч кимни яхши кўрмас.
Улар ёлғизликни севарлар.
Тўдаланиб юрар. Учар тўда бўлиб.

Лекин фақат қарғаларгина тўда ичра ўзин ёлғиз сезар.

Жанггоҳларда маъюс ўлтирар қарғалар дунё азобини ютиб.

Худо айтди пайгамбар Илиёга: уч йил қурғоқчилик бўлади.

на ёмғир ёггай

на тушгай шудринг.

Сен боргил Хораф дарёсига.

Ичгил Хорафнинг сувидан.

Сени боққай қарғалар.

Қарғалар боқдилар Илиёни.

Гўшту нон келтирдилар тонгда.

Келтирдилар гўшту нон кечда.

Сўнг Хораф суви қуриди...

Сиз қарғаларни ёмон кўраман дейсиз.

Сабий эдим.

Қаҳратон қиш.

Тун яримдан оғанда эшикка чиқдим.

Боғ қорларга бурканиб ётарди.

Қулоқни ўярди сукунат.

Ваҳма солди қишнинг қорамтир жимжитлиги ёш юрагимга.

Кўкдан совуқ ёгиларди.

Шунда кўзим баланд толнинг шохида ўтирган қора қарғага тушди.

Шунча совуқдан, шунча қоронғуликдан, шунча ёлғизликдан қўрқмайди-я, бу қарға, деб ўйладим.

Хаёлим шарпасин сезгандай

баланд шохда ўтирган муштдай қарға:

гурр-обб.— деб қўйди.

Бирдан сабий юрагимдан қўрқув ариди.

Ёлғизлик дарди тарк этди мени.

Ўзимни қарға ёнидаги шохга чиқиб ўтиргандай сездим.

Ва шунда: урушга кетган отам қайтиб келишига ишондим!

МУТАФАККИР

Мансура — 58

Хатолардан яралади тақдирлар,
Сенга хато бўлиб туюлган нарса тақдир учун
тўғридир балки.

Қавс оғзи ўрталари.

Ҳирот узра баркашдай яллиғланиб тўлғин ой
кўтарилди.

Кузги боғлар ҳарир туманга ўралди.

Алишер печукдир бутун енгил нафас олади.

Кўксини тўлдирган муздак тоза ҳаво ҳорғин
вужудига қувват бераётганини аён ҳис қилади.

Шитоб билан кеч тушди. Негадир жуда-жуда ёлғиз
қолгисен келди.

Ва ёлғиз қолди. Анчагача салқин боғ
ичкариларини айлашиб юрди.

Ой билан сўйлашди.

Алишер ой тўлғин бўлган кунларни севарди.

Ой тўлғин бўлган кечалар ойдан қисмат нурлари
ёғилади деб ишонарди.

Соатлаб тўлғин ойга ёлғиз боқиб ўтирар, бутун
вужудини қирқ беш йилдан буён қонлаган
ғуборлар, озорлар, эл-улус ғавғолари, маломатлар
бари-бари тўлғин тўлғин ой ёғдуларида буткул тарқаб
битаётгандай туюлар, сўнг ой шом еган
кунларда бари яна қайтиб келарди. Дард қаримас
экан. Бошдан аримас экан.

Хатолардан яралади тақдирлар,— Алишер шундай
ўйлайди. Бу фикр қачон қандай хаёлига келиб
қолганлигини билмайди. Лекин шу фикр доим

дилининг бир четида ёлқинланиб туради. Мен ҳам кимдир, қайдадир қилган қандайдир хатодан дунёга келганман, деб билади. Лекин бу фикрнинг бировга тугул ўзинга айтишдан ҳам қўрқади. Бундай деса, худди азиз, азиз падари ва лазиз модарини нечукдир айблаётгандай бўлиб туюлади. О йўқ! Ул шариф зотларга заррача шак келтирмайди.

Лекин бу фикр муттасил уни таъқиб қилади. Азоб беради. Инглиш тақдир... янглиш тақдир... янглиш тақдир... Миясига дўқиллаб урилади. Ўз аجدодларининг тақдирларини бирма-бир кўз ўнгидан ўтказди.

Хаёли Мовароуннаҳр ва Хуросон шаҳарларини кезиб чиқади. Урта Ер денгизи соҳиллари, Ҳалаб. Байтул Муқаддас. Ясриб. Ил бўйлари.

Гурганж, Шаҳрисабз. Боболари, боболарининг боболари кўрган, юрган, билган бу ўлкалар ва шаҳарларни. Лекин янглиш қайда, қачон содир бўлган? Кошки буни билиб бўлсайди?

Бундан уч йил муқаддам жаноб амир Хованд Муҳаммад Мирхонд Алишернинг сай-ҳаракати баракотда Халосия хонақоҳидан жой олиб «Равзатуссафо»ни ёзишга ўтирган кезлари Навоийга бир оқшом улуқ бир китоб келтирганди. Муқаддас Инжил эди у китоб. Алишер бон кўтармай ўқиб, узоқ замон ешуфта бўлиб юрди. Гўдаклик чоғларида «Мантқиқуттайр»ни мутолаа қилганларида, шундай ҳолга тушганлигини хотирлади. Ўшанда узоқ замон

Довуд қиссаси таъсирда юрди. Эслади, эслади. Ўшанда Довуд тарихини ўқиганда, бирдан ўша фикр ярқ этиб пайдо бўлди хаёлида: Хатолардан яралади тақдирлар...

Бир оқшом-бир оқшом Довуд беқчасига қўнди кабутар.

Қушнинг чиройи киши ҳушини элитар эди.

Ушлагиси келди Довуд ул қушни.

Кафталарига олиб момик парларини силаб-сийпагиси келди.

Бу кабутарни тутмаса оламдан ноком ўтадигандай сизди ўзини Довуд гулзор четидаги катдан тушиб аста яқинлашди кабутарга.

Шиддат билан човт солди.

Чиқиб кетди кабутар қўлидан ва учиб бориб томга қўнди.

Шотига югурди Довуд. Томга тирмашди.

Тутқизай-тутқизай деб турган гўзал кабутар

Довуд қўли тагидан яна пар этиб қочди ва

кўтарилди ҳавога. Қайта, қайга учди ул қуш?—

деб Довуд томда кўзлари аланг-жалаанг излади. Ва баногоҳ ва баногоҳ қўшни боғнинг ҳавзасида чўмилаётган аёлга кўзи тушди.

Бунчалар гўзал қоматни ҳеч қачон ҳеч қайда ва шунча ҳарам қилиб кўрмаган эди Довуд. Қарорни кетиб ўздан мулозимларга айтди. Келтирдилар ўша дилбарни. Вирсавия эди у сарбоз Урё

завжаси. Довуд хосхонага етаклаб кетди

Вирсавияни... Довуд аскарлари ёғий қалъасини

мухосара қиларди бу пайт. Саркардага яширин мактуб йўллади Довуд ва қўйишни тайинлади

Урёни жангнинг энг огир жойига. Улим ҳақ! Ўша

куни ҳалок бўлди Урё тенгсиз жангда. Довуд кўп

ўтмай уйланди Вирсавияга. Фарзанд кўрди. Ўлди

бу фарзанд. Яна фарзанд кўрди ва унинг отини

қўйди: Сулаймон! Сулаймондек доно шоҳни, улғ

ровийни кам кўрган эди дунё. Хатолардан яралади

тақдирлар... Ўшанда чизиб ўтди Навойининг

манглайини бу ғалати фикр. Ҳеч изсиз кетмас хато.

Сўнг Довуднинг ўгли тажовуз қилди Довуднинг

гўзал қизи Фамарга. Сўнг бошланди қонли

ҳалқалар... Фамарнинг акаси — Довуднинг ўгли
Абу Салум исён кўтарди ва кирди отасин ҳарамига...
Менга отамнинг юзини кўрсат!— деб нидо қилди
Абу Салум жаллодга. Ота юзин кўрмай қатл
этилди мард ўғлон Абу Салум ҳам... Тақдирлар
ботади хатолардан!

Тақдирлар ёнади хатолардан! Тақдирлар отади
хатолардан...

Довуд кўз ўнгида ўлдирсалар Абу Салумни...
Бойқаро кўз ўнгида ўлдирсалар Мўмин
Мирзони...

Абдуллатиф кўз ўнгида ўч олсалар фалак
илми қуёшидан...

Тиг кўтариб келса Бадруззамон ота бошига...
Акалар жанг қилсалар укалар билан...
Худо кечди дейди Инжил Довуднинг
гуноҳидан.

Лек нечун давом этар Довуд гуноҳи хеч
тўхтамай одам боласи қисматларида ...

Хатолардан тақдирлар бино қилмаслик керак.
Энг тўғри йўл шу!

Лекин қандай қилиб? Қандай қилиб? Борми
бунинг иложи?— Уртаниб ўйлаб Алишер. Уч
йилдан сўнг яна қўлга олар Инжил шарифни.
Яна бош кўтармай ўқир.. Ҳа... Ҳа... шундай
билакс...

фақат... фақат: тўғрилиқдан яралмоғи керак
тақдирлар... вайрон қилгувчи истакларни банд
қилмоқ керак.

Одам боласида кўпдир вайрон қилгувчи истак.
Довуд истаги...

Йўқ, йўқ! Мен албатта! Албатта! Жиловлайман бу
истакни!

Яратмайман хатолардан ёзмишлар.

Маҳв этгайман истакларни
Абу Салум. Шўрлик Абу Салум.
Шўрлик маъсума Фамар.

Лекин нечун? Лекин нечун? Истакларни
жиловлолмаган Довуд истакларни жиловланг деб
ҳайратомуз газаллар битди? Ҳушни олар унинг
доно каломи... Нечун? Нечун? Бундай тағйирот!
Шунда бирдан кутубхонага қайдандир ёсуман
ҳиди таралди.

Шоир ҳайрон аланглади. Шамлар қалтираб кетди.
Рақсга туши пором кириб келган атир ҳаво
забтида.

Сўнг:

— Ҳазратим...— деган ноаён овоз.

Алишер бош кўтарди Инжил саҳфаларидан.

Англамасдай лол қаради эшикка.

— Ҳазратим... Маҳди бегим юбордилар... салом
айтгали...

Алишер қўзғалди ўрнидан. Ҳамон қутулолмади
Инжил сўзидан:

— Сиз ким? Қандай Хизмат?— деяолди қутулмай
гарангликдан.

— Ҳолларини сўргил... хабар олгил дея
тайинладилар, бериб юбордилар Бухорои шариф
ҳалвосин...

— Шундай кечда-я?

Сўнг шоир бу савол ортиқча эканлигин сезиб
қизарди. Остонада у нозик ниҳол ипак
либосларга ўралиб таъзимда гўзал бошин эгиб,
кўзларин узмасдан гилам чўғидан ҳуркак турар
эди. Алишер онасини овозин эшитгандай бўлди.
Шунчалар майин ва сўлим эди канизакнинг овози.
«Сайройдан келибди. Юбормиш Хадичабегим... Не
синоат яширин бунинг тагида? Мунча ҳам
офатижон экан қизи тушкур...»

«Ҳойнаҳой ёлғиз келгандир қўрқмайин
бемаҳалда...»

— Ёлғиз келдингми?

— Ёлғиз... ҳазратим... алламаҳал бўлди
келгунча... ижозат этингиз... бу кеч... бунда
қолайин...

«Инжилдан учган кабутардай», хаёлидан
ўтказди Алишер ва бу фикр унга бирдан завқ
берди. Беозор оҳиста кулди. Ҳиротда шундай кулар
эди фақат Алишер. Қанизакнинг кўкси потирлаб
кўтарилиб тушди.

Олиб чиқди уни Алишер музайян хонага. Тонггача
хушуйқу тилади.

Сўнг қайтди яна кутубхонага, Мияси ёришган, дили
тўлишган, бояги завқ ўчмай қоғозга тушира
бошлади Довуд тарихин.

Узоқ ёзди. Ой ғуруб дарчасидан бош сунди.
Алишер шундоқ атлас кўрпачага толғин чўзилди.
Дарчадан қараган тўлин ой ёғдусида шағам хира
тортди. Алишер ўрнидан қўзғалиб бармоғин шағам
чўғига босди. Хонага тўлди кўк ёруғ. Кўзи
илинди. Туш кўрди. Бағрига кирганмиш тўлин ой.
Кўксин оҳиста ипак қўллар-ла таталармиш...
оппоқ яланғоч қўллари билан ҳовуз бўйига
тортармиш... Алишер бу омонсиз қўлдан
тисарила-тисарила уйғониб кетди.

Ҳис қилди оёқларин чулғаб ётар ўтли бир нима.
Қаради: тун париси ётарди оёғин қучиб.

Алишер ўлтирди.

Пари гул япроғидек унинг бағрига сингди.

Шоир қўйди унинг қўлин тиззага.

Узоқ ўлтирдилар мижжа қоқмайин.

Узоқ йиғлашдилар унсиз ва майин.

Тонг вайрон бўлмайин каниз қўзғалди.

Хуфияда узоқ гапга тутди уни Маҳди Улё. Ҳар нени
бирма-бир сўрди. Қизиқди ҳар нега бирма-бир.
Қиз сўйлади борини ва охири:

— Шер йигит... аҳди бор... аҳдидан тонмас...—
деди.

Навоий лаззатдан воз кечган эди.

Гуноҳлардан тақдирлар яратмас эди.

Шу тонг қуёш чиққунча ёзиб тугатди у Довуд
тарихин...

Қ И З Ч А

Мансура — 59

Кеч тушди.

Иш тугади.

Ўтирардим чала қолган ёзувимни битирай деб.

Бир қиз ўн олтига кирган бош суқди эшикдан ва ўтирди аста рўпарамга келиб.

Сўрамади рухсат,

Бермади салом.

— Отам бизни ташлаб кетган,— деди,— киролмадим ўқишга.

Ёрдам беринг. Нима қилай энди мен?

Қизча сўзларди. Дона-дона сўзлари. Кўзлари катта-катта. Қип-қизил икки ёноғи.

— Отамнинг пули кўп. Бермайди онамга. Мен сўрасам, беради истаганча. Лекин мен сўрамайман. Керакмас унинг пули. Мени уришади. Сочингни кесма, дейди. Тинглама дейди рокни. Мен эса сочимни кесгим келар. Эшитгим келади рокни. Араб қизларидай чиройли бўлиб юришни истайман. Истайман журналист бўлишни. Отам эса тарбиячи бўла қол боқчада, дейди. Бўлолмаيمان мен тарбиячи.

Кўрганман боқчамиздаги тарбиячиларни.

Уришмоқдан, бақирмоқдан бошқа нарсани билишмайди. Ашула ўргатишмайди. Расм чиздиришмайди. Дутор чалдиришмайди.

Бадантарбия қилдиришмайди. Бўлмайман мен боқча опа. Отам тушунмайди. Дилимдаги гапни билмайди....

Сўзлари шафқатсиз бу навраста чиройли қизнинг.
Кўзлари шафқатсиз.

Чиройли ва навқирон бир зотда отасига бунчалар
шафқатсизликни кўриб товонимгача киради
сирқироқ.

Жуволдиз ўтгандай юрагим устидан.

Чиройли қизчанинг сўзлари санчилиб боради
жонимга.

— Отангиз бунчалар ёмон бўлса, сиз қаердан
бунчалар чиройлисиз?— дедим.— Қаердан
бунчалар нафис шеърлар ёзасиз? Отангиз ёмон
бўлса? Отангиз ёмон бўлса, икки юзингиз
бунчалар қип-қизил бўлармиди? Юрармидингиз
бундай соғлом ва эркин?

Ўзимни қизнинг отаси ўрнида тасаввур
қилдим. Қошлари узун ва пайваста, икки ёноғи
лоладай қизнинг.

— Отамнинг пули кўп,— яна такрорлайди
қиз.— Фақат онамга бермас. Қизғанади ҳаммасини
онамдан.

Йўқ, уйланган эмас.

Йўқ, ичмайди.

Йўқ, юрмайди ёмон.

Йўқ, намоз ўқимайди.

Йўқ, кийинар жуда озода, худди ёзувчидай.

Йўқ, ёзувчи эмас.

Йўқ, қизиқчи эмас.

Онам чиройли, жуда чиройли.

Онамни қизғанади отам.

Қизғаниб-қизғаниб, охир чидолмай ташлаб чиқиб
кетган...

Шундай дейди онам.

У таянтиришни истайди онамни тавбасига.

Истайди онам қилса фақат унинг айтганин.

Лекин онам ишонади ўзига.

— Отасини ёмонлаган ўз бетига ўзи тупургандай бўлади.

Отасини ёмонлаган ҳеч қайда ҳеч қачон ҳаловат, қаноат, ҳузур топмайди. Отангиздан бориб кечирим сўранг,— дедиму қизча шарт ўрнидан турди. Лаблари қалтиради. Титради кўксен:

— Аҳ! Сиз ҳам насиҳат қиласиз-да!— деди-ю чиқди кетди.

Чала қолди битмаган ишим. Чала қолди оғизда сўзим...

Х А Р О Б А

Мансура — 60

Мунғайган хароб уй.
Яна дуч келдим.
Қирқ йил илгари бу каттакон уй ғоят обод эди.
Кенг ҳовлисида шафтолилар пишиб ётарди.
Таги билан битта бўлиб ётарди шафтолилар.
Сув айланиб ўтарди ҳовли гирдидан.
Оқ яктак кийган оппоқ соқолли чоллар тўда-тўда
бўлиб киришарди бу ҳовлига.
Мунгли нидолар эшитилиб турарди ичкаридан.
Сўнг яна тўда-тўда бўлиб юзлари ёришиб
чиқишарди бино ичидан.
Ҳар куни шу манзарани ва шу мунгли товушларни
томоша қилиб ўтирардим ариқ бўйида.
Чоллар кетгач, аста бориб нақшин эшикдан
ичкарига мўралардим.
Эсимда қолган катта уйнинг ложувард нақшлари.
Уруш бўлди.
Бино ичига бошқа ерлардан келганлар кўчиб
киришди.
Оппоқ кийинган чоллар кўринмай қолди.
Оламдан ўтди кўплари.
Кўчиб кирганлар кўп турмай кетиб қолишди.
Яна бошқалар кўчиб кирди.
Тўрт оилага бўлиб беришди, дедилар бу бинони.
Деразалар тешилди.
Учоқларнинг қувурлари чиқди қорайиб
деразалардан.
Ариқлар қуриди.

Шафтолилар қариди.

Булар ҳам кейин янги баланд уйларга кўчиб ўтишди.

Бошқа одамлар кўчиб киришди бу бинога.

Уй деворлари ёрилди. Сувоқлар кўчди. Ганчлар емирилди.

Сирли кошинлар ўчди.

Бир кун булар ҳам баравар бошқа янги уйларга кўчиб ўтдилар. Бошқа одамлар киришди ёрилган бинога.

Уй қийшайди.

Кошиндор эшик йўқолди.

Уйнинг олдидаги улуғ айвон бузилди.

Ёғочлари ва теп-текис япалоқ гиштлари кўчириб кетилди.

Сўнг бу ердагилар янги обод уйларга кўчиб ўтдилар.

Мана, қирқ йил бўлибди ўша тарихга.

Мунгайиб қолибдир бечора бино.

Оқ кийинган чоллар кўринмас.

Чамаси, энди ҳеч кимса яшамас унда...

Шундай деб қорайиб қийшайиб кетган деразадан тикилиброқ қарадим: ичкарига капрон арқонлар тортилган ва кирлар ёйилган эди...

Чамаси, бунда кимлардир яшар ва тез орада янги обод уйларга кўчишга тайёргарлик кўрарди.

Ҳеч нарса-ҳеч нарса қолмаётир болалигим кўчаларида.

Наҳот эски уйга ўхшаб қолгай жўшмаган дил ҳам? Наҳот, бу юртим — работ...

БОЗОР

Мансура — 61

Бир кун эҳтиёжим тушиб қўйбозорга бордим.
Ҳаммаёқ қўй. Бир қадам ташлашга имкон йўқ.
Қўйлар одамнинг оёғини босиб ташлар экан.
Эсим оғиб анчагача серрайиб туриб қолдим. Савдо
қилишни билмайдиган одам қўй бозорга бормасин
экан... Хаёлимдан не ўйлар ўтмади.

Атрофим қўй.

Пастак уйлар.

Кириб қолдим бугун қўйлар ичига.

Жавдираб, мўлтираб, қалтираб, титраб туради
қўйлар.

Оёғимни босар бири. Ишқаланар бири тизсамга.

Бошини кўтариб қарамас экан қўйлар бозорда.

Уларнинг шағам тилидай чўғланиб турган ҳуркак
кўзларига қараб қўйлар қўйчибонларни дунёда энг
ақлли зотлар деб билишса керак деган хаёлга
бордим.

Аксинча нега уялгандай чўчиб термилишар
одамга?

Катта савдо борар қўйлар устида.

Айланар катта пуллар.

Иши йўқ қўйларнинг на савдо, на пуллар билан.

Менинг шу жўн хаёлимни фаҳмлаб қолгандай бир
ёш қўчқор — шохи чиқмаган ҳали.

Бошини силамоқчи бўлиб қўл чўзсам,

баногоҳ,

дўлайиб

бўйнини чўзиб:

— Сен ўзи неча қўйни егансан, қўмондон?— деди.
Унинг кўзларида шу тоб бир нима йилт этиб кетди.
Ҳозир ташланар ғазаб билан менга, деб ўйладим
суюниб.

Ҳозир калла урар менга

ва улоқтириб ташлар мени бошидан.

Жавобга ҳозирланиб улгурмай кўрдим:

қўй бошини дарров яширди. Зумда сўнди
кўзларида ёнган чўғ.

Яна турди фармонга, буйруққа, ўзганинг хоҳишига
мунтазир.

Лоақал деб қўймади:

— Қўй!

— Қўйинг!

— Қўйинглар!

Зотан қўйлар назарида энг ақлли зотдир
қўйчибонлар.

Айтинг-чи,

бўлмаса,

ким уни асрар совуқдан,

ким бошлаб чиқар ўтлоқларга,

Қилар ким ҳимоя уларни бўридан,
ёвдан?

ким тушунар қўйларнинг
тилига?

БЕГОНА

Мансура — 62

Бугун ўзимга ўзим бегоналашиб қолаётганимни
сездим.

Қайдан кириб олган бу бегона руҳим уйига.

Уни кўп кўрганман руҳим манзараларида.

Доим юраги така-пука

аланг-жаланг кўзлари

Валасапит миниб юрар

Валасанитининг ғилдираklarин елиб чиқиб кетган.

У шундай: «валасапит» дер.

Йўлга отланишни истайди.

Йўлга отланолмас.

Чўққиларга чиқишни истайди.

чўққиларга чиқолмас

бир ишлар қилгиси келар

қилолмас.

Лекин бари бир миниб юрар дами чиққан

валасапитни.

Титраб-қақшаб турар ғанимлар олдида

баданин чирмаган чувриндиларга

яланғоч оёғида эски калиш

Эҳтиёт тутар ўзини

вайроналарнинг қолдиқларидан қурмоқчи бўлар уй.

Барча ёмон хавотирларни йиғнаб юрар жисмига.

Жиловлаб олган уни батамом хавотирлар.

Руҳимга кириб олган бу сирли одам

паст-баланд йўлларда юрганда

доим

эки калишларга дуч келар йўл устида ётган.

бир пойи унда

бир пойи бунда сочилиб ётган

ичи ўрадай

ботинкалар...

Худди бошқа сайёрадан келган махлуқдай
ҳадиксираб узоқ томоша қилар
бўм-бўш

қоронғу йўлда ётган чориқларни.

Руҳимга бесўроқ кириб олган

эй, қалтироқ банда!

Имкон ўрнида сени қўрқув изиллатади.

Тушларим манзилларида изиллаб кезасан

Ваҳима соласан жонимга.

Сени танидим бугун

маҳкам ушлаб олдим думингдан

Яна қочмоқчи бўлдинг ўтириб дами чиққан
валасапитингга.

Азобларим,

армонларим,

етмаган орзуларим,

рўёсиз тилакларим,

сенга айланганлигини билдим.

Думингдан ушлаб олдим.

Жуда узун, жуда ғўдир экан бу дум.

Руҳимнинг қоронғу сўқмоқларидан сени ҳайдаб
чиқардим, эй қўрқоқ!

Енгдим ва кўнглим мусаффо бўлди!

КИМГА УХШАЙСИЗ

Мансура — 63

Оқил айтган: нодоннинг саволи ботқоққа тиқилган
таёққа ўхшар.

Одам бўлиб гавдаланди шу ботқоққа тиқилган
таёқ.

Кўкармас, чиримас.

Лекин доим уфунат чиқарар ботқоққа суқилган
бошидан,

Ва доим шай

Кимгадир

Қурол бўлмоққа.

Олтинчи даста

ҶИШ ЧИЛЛАСИ КИРАЁТГАНДА

Мансура — 64

Ҷиш чилласи кирганда қуёш Боботоғнинг устига етиб олади. Боботоғ жанубга яқин, тўғрироғи, худди шарқи-жанубда. Боботоғга етгач қуёш яна шарққа қараб йўл олади.

Қуёш Боботоғга етганда ўттиз яшар йигитнинг мўъжаз айвонига офтоб тушади. Йигит шу офтоб унинг айвонига тушадиган пайтни кутади. Офтоб тушгач, у тузала бошлайди. Боботоғнинг бошига етиб сўнг унинг айвонига тушган офтоб нурларини ўзига ҳар нарсадан азиз ва ҳар нарсадан малҳамроқ билади. Офтоб энг қуйи нуқтасига етганда, унинг бетоблиги ҳам энг қуйи нуқтасига етади. Сўнг аста жонланади,

У офтоб шу қуйи нуқтасига етган кунни туғилган ва бир кун совуқда нафас олмай ётган.

Ўттиз яшар йигитнинг айвонига бугун қишнинг офтоби тўлди. Тунда оламни қор босди.

Тонгдан эса қуёш чарақлаб чиқди.

У ромлари жанубга қараган айвонда анчагача меҳмон бўлди.

Айвонни она ҳарорати билан илитди.

Бу ҳарорат ҳаммадан бурун қушларга жуда ёқадм. Улар айвоннинг очиқ ромида, айвон ичидаги жуда эски баланд жавон устида патларини тараб ўтиришни севади.

Ҳали баҳорга эҳ-ҳе, анча бор. Лекин мусичалар қиш чилласи ўртасида ҳам бу айвонда ўтириб духоба каби овоз билан кукулашади.

Ҳали баҳор жуда узоқ.

Кўк кабутарлар жавон тепасида ўтириб, жуфти жуфтининг атрофида айланади. Нариди силайди модасининг кўк ҳалқали бошини.

Ҳали баҳорга анча бор.

Узоқ айланишар жуфти жуфтининг атрофида. Холиқул борий шундай қилиб яратди севгининг удумини.

Айланмоқни, айлантирмоқни севар севги.

Айланай,

ҳаммаси

айланар,

айланар

мастона лаззат сингади миттидай жонларга кабутарларнинг кичкина юраги сиғдирилмас асло бу оламга сиғмас лаззатни. Шундай дамда уларга тегманг. Сулаймондан ҳам қудратлидир улар бу дамда.

Сиғдирилмай лаззатни жонларига

қарсса-қарсса! қарсса-қарсса!—

баробар бирдан

кўкка кўтарилар жуфт кабутар.

Қишнинг шамолига бағир бериб, эркаланиб табиатга, ажиб шох ташлаб улар сузар мовий осмонда.

«Йаҳсабун ал-ахзоб лам йазҳабу!»—

қайта-қайта такрорлайди ўттизга кирган йигит:

«Улар ҳисоблайдилар фаришталар кетди деб!».

«Улар ҳисоблайдилар фаришталар кетди деб!»—

Йигитнинг қонсиз, лекин тархи жуда чиройли лабларига ним қизиллик югуради.

У шох ташлаб учаётган кўк кабутарларга термулар ва ожизгина табассум унинг руҳоний чеҳрасига ёйилар сирли бир парда каби.

Уч қиш бурун уни жуфти тарк этган...

Ожиз қилиб қўйма ҳеч кимсани, Баётим!

Ким айтадир фаришталар кетди деб!

САДАҚА

Мансура — 65

Дадаси билан,
дадаси билан,
дадаси билан
борар эди
бир қизча.

Дуч келди қиз йўлкада тиланчининг узатилган
қўлига.

Қавс ойи эди. Ерда болут япроқлари сочилган ва
уларни қавснинг дайди шамоллари шопурган.

Қизча шартта саргайиб қуриган болут япроғини
ердан олди-да,

бир синовчан қараб қўйиб отасининг юзига
сўнг япроқни ташлади

тиланчининг узатилган ортиқ косов каби
қорайган қўлига.

Сўнг

отасига яна бир қараб-қараб, кулиб-кулиб
қўйди-да, кетаверди сакраб-сакраб ўз йўлига.

Ун икки яшар бола эдим, шу қизалоқдан сал
тикроқ.

Хаста Имомда доим ўтирарди бир тиланчи соқоли
кўксига тушган, кўркам, басавлат. Ҳеч кимнинг
юзига кўз солмасди у. Лекин ўтирган ерида ҳазин
эр ун билан Яссавийнинг байтларини айтарди
тинмай. Мен нарида қўрқа-писа узоқ қулоқ
солардим. Негадир эшитган сайин эшитгим
келаверарди бу ҳазин чўзилган сасни.

Бир кун шопмўйлов мелиса даҳватан келиб, чол

тиланчининг тунука товоғини тўп тепгандай тепиб юборди. Энг қашшоқ мамлакатда қашшоқ мелиса энг қашшоқ кимсага шундай қарши курашарди. Хорижийлар кўрмасин тиланчиларни. Бизда тиланчилар йўқ. Ва мумкин эмасдир уларнинг бўлиши!

Ўн тўртга чиқдим. Уша мелиса ўзини ҳовлисидаги ёнғоққа осиб қўйганлигини эшитдим.

Онам айтарди:

— Болам, тиланчини хор қилса, бўлмас.

Эгилиб ўт доим олдидан.

Қизчанинг қилиғи юрагимни куйдирди жазиллатиб.

Оғриди дилим шу қизча учун.

Е ўзи шундайми?

Қашшоқ юртларда хазон ташлаб ўтарларми гадоларнинг қўлларига?

Хўрланурми яна

минг қатла хўрланган?

Ва хўрликни бўйнига олган?

МЕРОС ТУШЛАР

Мансура — 66

Ҳар нарса келади ўз навбатида.

Ҳеч нарса узилиб йўқ бўлмас бутунлай.

Аввал тушларингда катта қора итлар айланиб юрар эди.

Сўнг ёшинг улғайди.

Оқ оралади чакканга.

Тушларингда энди узун думли оқ отлар сенга эргашарлар. Таъқиб қиларлар нечундир сени.

Булар балки сен жангларда минмаган отлардир.

Армонларингдир.

Яна йиллар ўтди.

Оқарди кўксингдаги мўйларинг.

Энди тушларингда бўйни ёлдор қизил кўппакларни кўрасан.

Нечукдир улар тўрт томондан занжирланган оғир занжирлар билан. Олайиб қарашар улар.

Лекин сенга энди ҳеч қачон таҳдид қилолмас.

Энди жуссангда улар ейдиган ҳеч нарса қолмаган.

Юрагинг ҳам ярамас уларга емишга.

У тушларида ўзгарган итларни ўйлайди. Утган умр япроқлари ёпириллар бошига.

—Наҳот ўғлим ҳам ҳали туш кўрар бу итларни...

Қўрқиб кетар бу кутилмаган хаёлдан.

Биродарлар, ахир, тушлар мерос бўлиб ўтарми болаларга?

Ва англарми у болалар ўша тушларнинг неча минг йиллик булоқларинг?

Қ О Р А Қ О Р

Мансура — 67

Ҳурматли Жағдиш Чандар Хассижа —

эй ража йоганинг пири,

доно нурафшон!

Сиз айтдингиз:

— Ақл бор ерда бордир Худо ҳам. Бизда
эйтиқод шундай!

Сиз тан олмайсиз жонсиз нарсаларда Худо
борлигин.

Ҳар нарсани илм билан яратмадими Худо?

Ҳар нарсани илм билан қамраб олмадими Худо?

Йўқми сизнингча тошларда илм,

Унда қайдан темир ва хок бўлди одам узра
ҳукмрон?

Биз тошнинг қалбини билмаймиз, азиз Хассижа,

Тошлар ҳаммамиздан узоқроқ яшар,

тошлар узоқ яшар инсониятдан,

тошлар ва хок олдин келди одам Атодан...

Биз хокнинг қалбини билмаймиз.

Хок эса кулар доим устимиздан.

Мақтанамиз илму ақл деб. Ҳолбуки, улар хокдан
зарра, заррадир.

Илгари азим Шош кўчалари гоёт айланма эди.

Уҳшаб кетар эди улар одам танасининг
томирларига.

Уч кўчалар бўларди.

Маҳалламизда бор эди уч кўча.

Уч кўчанинг бир бурчида ётар эди улкан харсанг
тош.

Болаликда кўрдим ўтирарди унда кеч чоғлари не-не чоллар.

Ўсмирликда кўрдим ўтирарди энди унда ўзга мўйсафидлар.

Йигитликда кўрдим ҳамон унда ўтирарди чоллар, лекин сиёқи ўзга.

Бошга оқ тушганда ўтдим яна ўша уч кўчадан. Энди чоллар кўринмасди.

Тош эса ётарди мунғайиб.

— У ўз чолларини кутиб ётир...— деб ўйладим.

Нечун ақллар ўтиб кетиб ушбу тош қолди?

У ҳаммадан ақллироқ бўлмаса, боқий турармиди уч кўчанинг бошида?

Сиз эса, Жағдиш Чандар Хассижа, тошларда ақл йўқ дейсиз.

Ҳар нарсанинг ақли ошкор бўлавермас бизга. Ақл бор ҳар шайда.

Ақлдан яралган ҳар шай.

Ража йоганинг пири, муҳтарам Хассижа, инкор қилмоқчи эмасман сизнинг эътиқодингиз. Лекин қаранг, Дэвид Герберт Лоуренс —

Англияда шоирлар ичра шоир баҳслашар фалсафа отаси Анаксагор-ла!

Қорни қора дебди Анаксагор!

Бу ақлнинг манманлиги дейди Лоуренс.

Қор — оқ дейди. Оқлик ичра гуллар оқликлар дейди.

Қора йўқ, қора йўқ, қора йўқ қорда!

Қор — оппоқ дейди Лоуренс.

Қор қорадир, дер Анаксагор неча минг йиллар оша.

Қолбуки Анаксагор кўрган қорлар Лоуренс қорларидан бағоят оқроқ эди.

Фақат Лоуренс қорни қора демаклик учун унга фақат ва фақат

Анаксагор кўзи билан қарамоқлик кераклигини унутди.

Қорни қора демак учун уни «қор» демоқ
керакдир шарқ кишиларидай.
Ва кўрмоқ керакдир унинг қора сувга
айланишни...
Ҳа, манмандир ақлимиз, муҳтарам Хассижа.
Манмандир ақлимиз
Ақлимиз манман.
Узоқ замонлар яшар оёқлар остида тош.
Юксалишни истамас.
Билар юксалса —
тинмай
тинмай бошлар ёрилар
ёрилар бошлар.

ИБОДАТ

Мансура — 68

Бемор қиш ичи умидсиз ётди. Ёши қайта бошлаб,
шу тубсиз, ноаён дард билан ёлғиз қолди.
Оғир ётиб қолса билинар экан одамнинг асли
ёлғизлиги. Келар-кетар дўстлар. Йиғлар қардошлар.
Мунг босар уларни. Лекин аримас ёлғизлик.
Кўкрагингда ўтирар у тахт қуриб.
Ўтган барча ҳаёти кўз ўнгига келар беморнинг
ва чамаси —

қаҳ-қаҳ уриб қулар эндиги ҳаёти устидан.
Ётиб ўрганмаган одам — у исён кўтармоқчи
бўлар, чидолмайман, дер, бу кулги, бу заифликка.
лекин боши шилқ тушар
ва ўтган умри бир чизиққа чизилиб яна кулаверади
бостириб келаётган қарилик устидан.

Чамаси —

Ўтган-кечган барча лаззатлар,
роҳатлар,
ҳазз бўсалар
ўч олар, хун талаб қилар энди.
Ҳоли танглигини сезар бемор: тушига кириб
чиқар тўхтовсиз

пачақ бўлган,
ичи бўш
турли челаклар.

Бир куни иккита тешик челак кўтариб керосин
қидириб юрди.
Урушдан кейинги ҳувиллаган шаҳар кўчаларида.
Турли бекатларда нечундир узоқ кутиб турди.

Турли эшикларга борди. Улар ё берк, ё ичкарига киргач орқасидан ёпилиб қоларди.

Тешик челақларни тўлдиролмади.

Томоғи қуриб уйғонди. Қақраб ётарди кўкраги.

Базўр шиша тагида қолган сувни шимирди.

У кўзини юмди. Очди. Юмди. Очди.

«— У кўзини юмди»...— деб пичирлади у.

«— У кўз юмди»...— деб пичирлади у.

Бир неча бор такрорлади бу сўзларни ва ажиб нозик маъно топди улардан. «Илоҳий тил...»—

ўйлади у. Бир қўшимчадан бутунлай ўзгарар

маъно ва мазмун. Умрлар ҳам шундай. Озгина

бир нарса билан ўзгариб кетар бутунлай.

У аввал эътибор бермай, сўнг бирдан эътибори

жамланиб ва ҳайрон бўлиб дастурхонда ёлғиз

бир чумоли тимирскиланиб юрганини кузата

бошлади. Чумоли ниманидир қидирар, лекин

меваларга сира қарамас, ҳатто уларни

одатдагидай ҳидлаб кўрмас, танишмасди.

Дастурхонни бир-икки айлангач, сўнг чумоли тўғри

бемор томон юрди.

— Ҳали февраль... чумоли чиқибди...—

шивирлади бемор.

Кимсасиз уйда кимдир пайдо бўлгандай у маҳзун жилмайди.

Чумолидан кўзини узмади.

Чумоли қайга борса, унинг кўзи шу ерга борди.

Чумоли билан уй ичини айланиб чиқди.

Чумоли билан бирга ўрмалаб юраётгандай ҳис

қилди ўзини. Назарида чумолига айланди.

Чумоли уйни айланиб чиққач, сўнг бемор тўшаги

атрофида айланди.

Икки бор айланиб чиқди тўшакни.

Сўнг беморнинг ёстиги тагида тўхтади.

Шу кеча чумоли ёстиқ тагида мижжа қоқмай тонг оттирди.

Унга қараган одам у тўхтовсиз ибодат
қилаётганини кўрарди.

Қуёш чиққанда, чумоли тўшакни яна бир айланиб
ўтди-да, узоқлардан келаётган кўкламни қидириб
кетди.

Чумоли бу одамни танир эди.

Унинг момоларидан яхшилик кўрган эди.

Унинг касалини ўз устига олди.

Бир ҳисоб бўлиб ўтди табиатда.

ҚИРГА ЧИҚИШ

Мансура — 69

Севар эдим болаликда анво хариталар кўрмоқни
ва сайр қилиб тушмоқни Аляскадан тикка Оловли
Ерга.

Юрагимга тушди юртлар, ўлкалар кўрмоқлик
дарди.

Каттайиб, ялиндим акамга :

— Олиб бор, олиб бор, олиб бор мени Аляскага!
Олиб бормади.

Сўнгроқ ялиндим қурб-қудрати баланд заковатли
дўстимга :

— Олиб бор, олиб бор мени Бермудга!
Олиб бормади.

Истар эдим кўрмоқни муборак Олтой ўрмонларини,
Такла Маконни.

Истар эдим Маккани, Хадрамавтни.

Ялиндим эпи зўр амалдор таишимга :

— Жўнат мени, жўнат мени Ҳиротга!
Жўнатмади Ҳиротга.

Уполмадим марқадини, азиз хоки пойшии улуғ
бобомнинг...

Сўнг... ўзим билмай юрагим қаттиқ бўлиб қолди,
дўстлар.

Сўнг ҳаддан зиёд ёпиқ мамлакатда, тиканли
симлар билан ўралган давлатда, бус-бутун ва
бошдан-оёқ полигонга айланган ерларда
яшаётганимизни англадим ва ялинмай қўйдим
сўнг ҳеч кимга.

Чиқар бўлдим Туркистон тизмалари этакларига —

сершукуҳ, сарбаланд қирларга.
Иигит деганнинг кўкси шу қирлардай

шу қирлардай баланд
ва дов бўлсин дейман.

Лекин нечундир ҳеч юшамас юрагим. Ёнжицаман
ўзимдан.

— Чиқариб берингиз шу қўзини қирнинг
устига. Кучим етмайди ортиқ. Барака топингиз.
Чиқариб беринг. Ўша ёққа боряпсиз чамаси ахир.
Совлиғи қирда...— дейди ўн беш яшарлар навраста
қизча қирнинг ярим белида.

Мен кулдим.

Эшитмай ўтдим.

Бировнинг юкини кўтариб ўз манзилингга етмоқ
мушкул, дедим.

Бўлмас ҳар ким ўз юкини кўтармаса ўзи...

— Оға, ола кетинг қўзини. Жон оға... қулингиз
бўлай. Улиб қолади. Онаси қирда...

Кетавердим ўрлаб қирга. Шундай баҳаво. Турфа
ғиёҳлар иси маст қилар мени. Маст қилар ногаҳон
босиб олганим Кийикўт шохи.

Зогоза! Зогозанинг ўткир барглари бурнимни
қитиқлар, яна қилар мастона. Тер қуюлар.

Оппоқ шим, оппоқ кўйлак жиққа ҳўл бўлди.

Тобора заифроқ эшитилар наврастанинг овози.

Худди най саси келаётгандай поёнсиз кўк
бағридан. Қўшилиб кетар у қулоғимнинг
шанғиллашига.

Ў-ў-ў, баланддан тушаётган жилдираб отилган
ингичка ўқдай тик ариқ бўйида ўтирдим. Сув
ичдим мазали. Қуёш қиздирар. Сукунат.
Қирларнинг елкалари азамат. Сув товушини
шимирар улар.

Кўп ўтмай мен чиқиб келган йўлдан ҳансираб,

толиб, лоладай қизариб қизча ҳам етиб келди
қучоқлаб қўзичоғини. Қўзи сўлғин кўринар,
қулоқлари шалпайган.

— Оға, оғажон... чиқариб беринг шу қўзини
қир тепасига. Оёқларим қаварди. Етмас кучим.
Қўзи ўлиб қолади тез онасига етмаса... Оғажон,
сизни танимайман, кечиринг мени, барибир
чиқариб беринг қўзини... Оғажон, майли, сизга
бўлсин шу қўзи. Ўлмаса бас. Онасига етса бас,
ул икки кун.

Лек бировнинг юкин кўтариб чиқиб бўлмас
манзилга.

Ҳар ким қанча оғир бўлмасин, ўзи кўтарсин ўз
юкини. Осон эрмас манзилга етмоқ...

Индамай яна ўрлаб кетдим қир учига.

Қиз ва қўзи қолиб кетди орқада.

Тобора заифроқ эшитилар қизнинг овози.

Келаётгандай най саси кўкдан.

Тобора баландлаб бораман.

Югургим келар.

Ўйнаб-ўйнаб чиқдим қир учига.

Оҳ унда, оҳ унда! Гириллаб эсар илоҳий шаббода!

Олтой, Аляска, Оловли Ер, Хадрамавтни кўрган,

кезган бу эркин шаббода!

Офтобнинг ўткир тигини сийпалар у.

Қир устини майин, жуда майин майса қоплаган.

Одам Ато Сафий ёнбошлаган майса...

Ёйилиб ётдим майсаларда.

Ўпкам тўлди шаккар ҳавога. Яйрадим. Ўйнаб
худудсиз кўкка учдим.

Ўзни унуттим. Билмадим нечук кун ботди,

Офтоб қайтаркан, қайтдим. Ўтдим омонат қўтан
ёнидан.

Қўзим тушди навраста қизга.

Ҳолсиз чўзилиб ётарди кўк майсаларда. Қизил

барқут нимчаси лоладай товланарди. Ёнида совлиқ
тинимсиз яларди беҳол қўзини.

Титраб кетарди қўзи. Эмарди онасини тиззалари
қалтираб.

Қизнинг чилвир сочлари тўзгиганди. Қилдай бели
пича ёйланиб ўтар нафис оёқларига. Кўксини ерга
бериб ётса навраста қиз дунё кўзингга жуда
ғалати кўринар экан, шеър айтгинг келар экан ва
чўзилгин ёнига бориб...

Ўтиб кетдим.

Етган эди пастга тушар пайт.

Тезроқ етмоқ керак қўноққа. Ботиб борар кун.

Ҳар ким хато қилар ҳар турли.

Хатоларнинг жазолари бир-бирига ўхшамас.

Лекин мен қирга чиқар чоғим бир синглимни
йўқотдим. Қотган дийда.

Қотган дил билан қайга ҳам бордим?

Мен синглимни йўқотдим.

Шундан бери ҳеч қачон изимдан қувмас

«Оғажон...» — деган овоз.

Ва татимас менга яхшиликларим...

БОБОРАҲИМНИНГ САРИҚ ТУЛЛАРИ

Мансура — 70

Ёзининг бошларида боғнинг аёғидаги қизил жоноқи олмалар пишди.

Хожам гарчи нафсига бандиликдан қутулган бўлса-да, лекин бу қизил олмаларнинг пишишини сабрсизлик билан кутади. Нечукдир уларни ёлғиз Бобораҳимга тердиради. Бобораҳимдан ўзганинг қўли теккан олмани емайди. Шунинг учун савр оғи ўтгач, Бобораҳимни йилқидан озод қилади ва уни таҳсилга ўтқизади. Бобораҳим таҳсил ва зикрдан холи бўлган кезлари боғга чиқиб кетади. Боғ жуда катта, поёни йўқ. Боғни бир қулочдан мўлроқ тезоқар ариқ айланиб ўтади. Боғнинг олд томонида икки улуғ кўшк ва икки баланд супа ва супалар ёнида икки кўк ҳовуз бор. Боғга хизматкорлар, боғбон, чўпон-чўлиқ турадиган улкан ҳовлидан ўтиб кирилади. Ҳовли карвонсаройга туташ. Карвонсаройнинг кунботар томонига эса баланд ва улуғ ўймакор масжид тушган.

Масжиднинг рўбарўсида оқ тошлардан солинган кўркам хонақоҳ.

Хонақоҳнинг кунчиқарга қараган кенг ҳовлисига қатор-қатор қилиб анор ва анжирлар экилган. Анорларнинг ҳам, анжирларнинг ҳам баргидан ҳосили йўқ. Ана шу анжирзор боғчанинг этагида муллавачча ва шогирдлар пирдан таҳсил оладилар. Таҳсилхона деганимиз баланд баҳаво айвон ва айвоннинг ичкарасида юз чоғлик одам бемалол

жойлашадиган жамоатхона, яъни бизнингча зал. Айвонга ҳам, жамоатхонага ҳам бир неча қават қилиб қип-қизил гиламлар тўшалган. Бунда дунёнинг турли чеккаларидан келган ўз ихтиёри билан Хожамга муридлик йўлини тутган юздан ортиқ муллаваччалар таҳсил кўрадилар. Улар фикҳ, тасаввуф, фалакиёт ва тиббиётга оид билимларни мустақил ўзлаштирадилар. Хожам ҳар ҳафта уч кун шогирдлар билан савол-жавоб қиладилар. Икки кун савол-жавоблардан сўнг сулук хусусида ваъз айтадилар. Ҳафтанинг қолган уч куни муридлар қалъа ва унинг атрофларидаги узоқ-яқин қишлоқларда қаландарлик қиладилар. Зикр тушиб халқни Жаббори оламнинг адолати ва ҳукмидан огоҳ этадилар.

Бугун пайшанба эрталабки савол-жавобдан сўнг Хожам Бобораҳимни имлаб ҳузурларига чорладилар-да, боғда қизил олма етилгандир, бўтам, жавзо забтига оладур. Териб чиққил,— дедилар.

Бобораҳим икки қўлини қошига теккизди ва куллуқ қилиб, ташқарига чиқди.

Бобораҳим боғга туташ солинган уйдаги ўзига ажратилган алоҳида ҳужрасига кирди. Бир зум унутган нарсасини эсламоқчи бўлгандай уй ўртасида серрайиб туриб қолди. Яна қулоғида ўша сирли товуш: Тинг! Тинг! Ичолинг! Ичолинг! Ичолинг бодани гуллар сўлиюр...

Умримиз, умримиз! Умримиз оқибат тупроқ бўлиюр... Ким, ким айтган буни? Нега неча кундирки дилимни, тилимни ёқади бу сўзлар?

Бобораҳимнинг хаёли бирдан ёришди. Унутган нарсасини эслади. Боққа танбурни олиб чиқмоқчи эди. У сават ва танбурни кўтариб ҳужрадан чиқди.

Ариқ ёқалаб анча юргач, боғ этагига тушди.

Бу ер хилват ва ғоятда сўлим. Ариқ лабидаги қатор жоноқи олмалар ҳақиқатан ҳам қизариб пишган, ҳатто тагига ҳам туша бошлаган эди. Атрофни жуда нафис олма ҳиди тутиб кетганди. Бир зумда бу муаттар ҳид Бобораҳимни маст қилди. Унинг боши айланиб кетди. У ҳолсизланиб ариқ бўйига олма тушига елкасини суяб ўтирди. Олмазорнинг пасти жийдазор кета кетгунча. Жийдазор эса кўз илғамас олисларда оқ теракларга уланиб кетади. Жийдазор ва оқ тераклар шунчалар қуюқки, улардан атрофга аллақандай ифодалаб бўлмайдиган бир ёғду таралади. Балки шунинг учун бу ерни Ёгаду дейдилар!—хаёлидан ўтказди Бобораҳим. Ёгаду! Ёгаду! Ҳой, Ёгаду! Вой, Ёгаду!—деб такрорлай бошлади у тили ва танглайига бу сўз жуда татти туюлиб. У ҳайрон бўлади: доим тилига тонг азондан қандайдир бир сўз, ибора ёки жумла шундай ўрнашиб қолади-да, сўнг ҳафталар бу сўз ёки жумлани тўхтовсиз ва дуч келган ерда такрорлайверади. Бирон ҳафталар бу сўз уни ҳоли жонига қўймайди. Тинмай тилига қалқиб чиқади.

Маълум бир оҳангда такрорланаверади. Баъзан пир билан савол-жавоб кезлари улар беихтиёр оғзидан чиқиб кетади. Барча унинг оғзига ҳайрон бўлиб тикилади. Хожам ўзига хос юмшоқлик билан:

— Бўтам?..— дейди саволомуз.

— Ҳеч...— дейди хижолат чекиб Бобораҳим.—

Маъзур кўрингиз, тақсир, бехослик...

— Бехос нарсалар ҳам ўз ўрнида хосдур!— дейди Хожам. Бобораҳим бошини эгади. Хожам яна Абдулҳамид Ғаззолийнинг Баёнларини шарҳлашга тушадилар.

Абдулхамид Ғаззолий ҳақида Бобораҳим илк бора марҳаматли пири Бозор охунддан Наманганда эшитган. Бозор охундни эслаб Бобораҳимнинг кўнгли бузилди. Наманган, Қўқон, ота қишлоғи Андугонни эслади. Қайда-ҳовв? Қайда, у ота юртлар! Негадир юраги қаттиқ сиқилди. Бир ойдан бери бу ерда ўзини қўйгани жой тополмайди. У ўзининг бир ерда узоқ туролмаслигини билади. Жаннат бўлсин, Макка бўлсин, Мадина бўлсин, Қуддус бўлсин, йўқ, узоқ туролмайди. Унинг юрагининг ришталари бир жойга боғланган эмас.

Унинг юрагининг ришталари бутун оламга, рубъи маскуннинг барча нуқталарига тортилган. Ришталар тортилган ерларга бормагунча ва у ерларда Адолатининг каломини айтмагунча, у ерлардан ўтган улуғларни ёд этмагунча унинг юраги тинчмайди, жони ором истамайди. Бўлмаса, Хожамнинг боғу боғотлари, Қашқар, Ёрканд, о, Хўтаннинг қиру адирлари жаннатдан камми?

Жаннат шу! Жаннат шу!

Лекин менга жаннат керакми? Мен жаннат қидирайми? Дардмандлардан юз ўгириб хонақоҳнинг салқин пучмоқларида тиловатга берилиб ўтирайми? Айтмоқчи, Бозор пирим... Қўзлари ёшлик Бозор пирим...

Бобораҳимнинг хаёлхонасида шу тоб бир воқеа ярқ этиб кўринди.

Уша куни Бозор пирим Ғаззолий «Иҳё»сининг Муҳаббат, маҳзунлик, шодлик ва баракот бобини узоқ тушунтирдилар. Муҳаббат фақат Худога чиндур, дедилар ва Ғаззолий Баёнидан бир ривоят келтирдилар. Парвардигори олам Мусога қараб айтди: «Мен касал бўлдим, сен келиб менни кўрмадинг». Мусо деди: «Қандай қилиб, ё

Раҳмон?» Парвардигори олам айтди: «Менинг бандам фалон кас оғриб ётиб қолди, сен эса уни бориб кўрмадинг. Агарда уни бориб кўрганингда, мени ўша ердан топган бўлардинг»... Бозор пирим ривоятнинг охирини айтди-ю, оҳ деб ўтирган ерида ёнига қулади. Барча шогирдлар аввал анграйиб қолдилар. Сўнг уч киши шахд ўрнидан турди. Пиримни суяб ўтирдилар. Кимдир муздай сув келтирди. Рўмолни ҳўллаб унинг пешанасига босдилар. Бозор охунд бир оз ўтгач, ўзига келиб кўзини очди:

— Ана жамол! Ана жамол, болаларим!— дедю у. Сўнг айтган сўзидан қувват олдимни, ўтирди. Қаддини ростлади. Кўзёшларини артди.

— Бобораҳим!— деди.— Кел, мунда ўлтир!— у Бобораҳимни ёнига чақирди. Бобораҳимдан ўзга ҳеч кимга у бундай илтифот кўрсатмас эди. Бобораҳим олдинги қатордан туриб пирнинг ёнига оҳиста чўкди.— Уқи!— деди пир.

Бобораҳим икки қўлини икки қошига қўйди. Ўрнидан туриб пирга таъзим қилди, сўнг ўзи каби муллаваччаларга снгил эгилиб қуллуқ адо этди. Сўнг пир кўрсатган ерга яна чўкди. Кўзларини юмди ва бошлади.

Бобораҳим бир ўқишга тушса, тўхтамасдан соатлаб ўқирди. Ҳазрат Навоийдан бошлаб, Лутфийга, ундан ҳазрат Атойи ва Саккокнийга, улардан Оқ сарой ва Кўк сарой шоирларига, улардан Румий, Насимий, Жомий, Деҳлавийга ўтарди. Саъдий ва Ҳофиз девонларини, «Шоҳнома», Навоий Ҳамсасини ёддан биларди ва ҳеч тутилмай ёд айтарди. У ўқиганда ҳамма танг қотиб қоларди. Овозида аллақандай киши руҳини бутунлай ром қиладиган шира пайдо бўларди. Лекин одатий сўзлашганда, жуда оддий, ғоят оҳиста сўйлар, лекин сўзларни дона-дона қилиб, чертиб айтар ва

шунинг учун ҳар қанча секин сўйлаганда ҳам, албатта, тингловчи уни аниқ-равшан эшитарди.

Бобораҳим ўзи билмасди. Лекин ҳар бир шоирнинг ғазалини алоҳида фақат шу ғазалга ярашадиган ва шу ғазалнинг яширин моҳиятини очадиган бир оҳанг билан ўқирди. Айниқса, Навоий ва Саъдий ғазалларини ўқиганда, унинг товуши фавқулодда сеҳрли унга айланарди. Одамлар оҳ-воҳ қилиб ўринларидан тура бошлар, бошлари, елкалари, бутун вужудларини шу ғалати оҳанг йўлига солиб тебрана кетардилар. Бобораҳим охирида ўз ғазалларини ўқирди. Дарё дарёга қўшилгандай унинг ғазаллари улуғларнинг абётларига уйғун ва теран бир оқимда қўшилиб кетар, нимаси биландир уларни тўлдирар ва нималари биландир уларни давом эттирар, аллақайси томонлари билан уларнинг барчаларидан ажралиб турарди. У пайтлар ҳали Бобораҳим ғазалларига исмини қўймасди. Лекин тингловчилар бари бир аллақандай ўзига хосликдан Бобораҳимнинг шеърини ажратиб олардилар.

Бу ғазалларнинг кўпини у отаси билан узоқ қиш кечалари иссиқ танча четиде ўтириб ёд олган эди. Отаси эски девонларни авайлаб варақлаб хаста товушда ўқиркан, Бобораҳим рўбарўсида ўтирган онасининг чеҳрасига тикилар, онасининг гоят нафис юз чизиқларига маҳлиё бўлар, бу гўзал чизиқлар ғазалнинг шикаста оҳангларига қўшилиб унинг беҳад ўткир ҳофизасига бетўхтов нашқланиб борарди. Назарида бу ғазалларнинг бари онаси ҳақида айтилгандай эди. Бобораҳим онасининг чеҳрасига суюб қараб, унда жуда кўп ғалати кашфиётлар қиларди. Онасининг икки ёноғи шунчалар чиройли эдики, улар худди беҳад нозик ишланган чиний кўзачаларга ўхшаб кетарди. Бу кўзачалар доим кўз деган булоқнинг ёнида

турарди ва у кўзларга тенгсиз бир тилсим бағишларди. Онасининг жуда нозик сарғиш оппоқ юзини у сариқ садбарг гулга ўхшатарди. У ҳар қачон ва ҳар қайда ғазал ўқиса, вирди забон қилса, кўз ўнгига онасини, онасининг ёноғидаги икки нафис кўзчани келтирар ва шундан дилининг тубида ифода қилиб бўлмас бир сеҳрли овоз дунёга келарди.

— Жадий охирлаб, далв кира бошлаган қиш чоғларида кечаси билан гупирлатиб қор ёғади. Атроф қор ёғдуларига тўлади. Қор тўпикдан кўтарилгач, у тинади. Осмон чарақлаб очилади. Юлдузлар тиниқ порлайди. Мана шундай юлдуз порлаган жадий кечаларида кўкка ўйнагани парилар чиқишади,— деб эртак айтарди унга онаси.— Улар юлдузларнинг шуълаларига қараб тинимсиз хандон отиб куладилар. Шунда уларнинг кўкракларидан жаранглаб дурлар сочилади. Бу дурлар ерга тўкилмайди. Балки одам бўйи барабар кўкда муаллақ осилиб қолади. У дурлар кўзга кўринмайди. Фақат кўзи ва дили энг тоза одамгина у дурларни пайқайди. Кўзинг ва дилингни доим тоза тут, Раҳимжон, ўғлим. Кўкдан ёғилган пари дурларни кўриш сенга насиб бўлмай.

Бир куни Бозор охунд қошида илк мартаба «Биродарлар, мен ушбу кеча Мажнундин назар топдим» деб бошланадиган ғазалини ўқиди.

Ғазал охирига етганда Бозор охунд ҳўнг-ҳўнг йиғлади. Тўни қўйнидан катта қийиқчасини чиқариб, юз-кўзларини узоқ артди.

— Бобораҳим,— деди ниҳоят йиғламсираган товушда.— Сенга энди ўзга раҳбар керак. Қани, охирги байтингни яна бир қайтар-чи, бўтам.

Бобораҳим ўқиди:

— Нетай, зебо санам, жоноки, ҳеч ким раҳбар бўлмас,

Адаштим, йўл йитирдим, на паёму на хабар топдим...

— Ана! Ана!— деди узун қўлларини олдинга чўзиб Бозор охунд.

— Ёлғиз раҳбар яратганинг ўзидир. Лекин Газзолий ривоятда айтилгандай Яратганинг йўли бандаларининг кўнгилларидан ўтади, бўтам. Бобораҳим! Сен эмди бизнинг қўлимиздан ва ихтиёримиздан чиқдинг. Сен эмди дунёга сиғмайсан. Бўтам, сенинг рамузинг йўлдир. Сен доим йўллар ва манзилларни қидириб ўтасан. Сев яратганинг ҳақиқатини қидирасан. Уни қидириб сен оламнинг хасталигини ўз бўйинингга олажаксан. Ўзингни дардмандларга балогардон қилурсан. Лекин унгача ҳали анча вақт бор. Кўп ўтмай савр кирар. Мулки Қашқарга карвон боражак. Сен шу карвон била жўнайсан, бўтам. Эмди Опоқ Хожам ҳазратига юкинурсан. Дардингга шояд ул зоти бобаракотдан чора топурсан. Лекин... боягина абётда ушбу кеча Маждундин назар топдим, дедингким, ул недир?

Бобораҳим сўйлагали оғиз жуфтлади. Лекин пирга шогирдлар олдида туш айтиб ўтириш болаликдай туюлишини англади.

—Мажнун хаёли мени таъқиб этаётир, пирим,— дея олди у. Уша йили савр ойи у катта карвон билан Қўқон, Андижон, Ўш, Саритош орқали Улуғчот довонидан ўтиб Қашқарга келди. Музли тоғларнинг буюк ҳайбатини кўрди. Бобораҳим қўрқув ҳисси нималигини билмасди. Ғоятда чайир, кучли йигит бўла бошлаган эди. Улуғчотга не машаққат билан кўтарилганларида Бобораҳим бу ақл бовар қилмас ҳайбат ўтрисида бирдан ўзини овози бутун туркий элларни тутган сарбаланд шоир деб тасаввур қилди.

Мана иккинчи йилга қараб тортди унинг Қашқар таҳсили. Пир гоҳ ҳуд, гоҳ беҳуд. Замоннинг ўткинчи ишларига кўп бош қўшадир. Муридларни ҳали ёш деб йилқига жўнатадир. Лекин назари ўткир. Унинг кўзидан ҳеч нарса қочиб қутулмайди. Бобораҳимга кўп илтифотлар қиладир. Унинг абётларини савол-жавоб кезлари атай ўқиттириб мунг ила қулоқ осадир.

— Бўтам, абётларингни шўх ва мунгли ёзасан. Битиқларингда Худонинг тўғри йўлини қидирасан. Фақат қўрқаменки, исёнларингда ифрот жўшқинлик бор. Андин ўзингни барк тутгил.

Бир кез Хожам илтифот айлаб, Бобораҳим бир тур янги битган ғазалларидан ўқиганда, унга янги чакмон тўни, бир хачир ва бир ғоятда нафис ясалган танбур тортиқ қилди.

— Ҳақиқат майидан доим масту мустағрақ бўлиб юргайсан. Абётингни эмди Машраб исми бирлан битигил,— деб оқ фотиҳа берган ва барча муриду уламолар бунга омин деган эдилар.

Ушандан бери Бобораҳим таҳсилдан озод чоғлари Қашқарнинг машҳур созандагарига қўшилиб мақом йўлларини ўрганди. Ажабки, у мақомларни жуда тез ўзлаштириб олди. Мақом куйларини қанча севиб чалса, дилида ғазаллар шунча жўшиб, лаззатли титроқлар ичида қуюлиб келарди. У оз вақт ичида най ва уд чалишни ҳам хўб ўрганиб олди. Созандалар унинг кўп ғазаллари, мухаммаслари, мустазодларини мақом куйларига солиб айта бошладилар. Бу оташин ғазаллар шўх-шаън

Қашқар элида ва ундан ўтиб бутун Фарғонаю Шошда шуҳрат тутди.

Бобораҳим қизил олма тагида танбурни олма шохига илиб қўйганча узоқ хаёлга толиб ўтирди.

Сўнг олмаларни тўкиб юбормаслик учун шохларга авайлаб оёқ қўйиб, дарахт тепасига кўтарилди. Энг юқори айри шохга ўрнашиб тепадаги баайни лоладай қизариб пишган нақш олмаларни саватга тера бошлади. Бирпасда сават қизил олмаларга тўлди. Дарахт устида олманинг ҳиди янада ўткирроқ, янада муаттарроқ эди. У пастга тушмоқчи бўлиб турган эди, шу тоб яқин ўртада жийдазор ва теракзор томондан булбулнинг жарангдор чачхачлаган овози эшитилди. Бобораҳим ўзича мақомларни булбул яратган, одамга уларни чалишни булбул ўргатган деб юрарди. Боғнинг жимжитлигида булбулнинг хониши шу қадар теран янграр эдики, гўё оламда шу жигарсўхта куйдан ўзга ғам, ўзга шодлик, ўзга ўйин йўқдай эди. Бобораҳим кўзларини юмди ва аста оёғи турган айри шохга ўтирди. Шохлар орасига яхшилаб ўрнашгач, у кўзини чирт юмган кўйи ўзини сайраётган булбул ўрнида тасаввур қила бошлади. Бобораҳим ўзини ўзи севган нарсалар ичида ёки ўзини уларнинг ўрнига қўйиб тасаввур қилиш ва хаёлида тасаввурининг сувратларини чизишни жуда ёқтирарди. У шу тобда дилини булбулга кўчирди-ю, шу билан бор дунёни унутди. Билмайди шу алфозда дарахт тепасида қанча ўтирди. Бир замон оёғи остида олма тагида недир тингир-тингир қилаётганини ва бу товуш борган сайин булбул сайроғини босиб кетаётганлигини ҳис қилди. Бобораҳим ҳуши ўзига келиб пастга қаради. Пастда қизил рўмол ўраган, қизил нимча ва қизил кўйлак кийган ўн беш ёшлардаги бир қиз унинг танбурини шохдан олиб ҳавас билан оҳиста чертарди. Бобораҳим шарпа берди. Қиз унинг шарпасин дарҳол сизди. Бошини кўтариб шохлар оралаб дарахт тепасига қаради. Унинг катта-катта қора қийиқ кўзларида алланима йилт этиб кетди.

— Муллака, бизнинг саватимизни ҳам қизил олмангизга тўлдириб бермайсизми? Ойимлар олма тилашяпту.

— Ҳозир, ҳозир, бош устига,— деди Бобораҳим ва ўнг қўлини қоши устига қўйди. Сўнг олма шохларини ларзон қилмаслик учун оҳишта пастга тушди. Қўлидаги олма тўла саватни ерга қўйди ва қизнинг рангин чўплардан чиройли ясалган саватини олиб яна олма устига кўтарилди. Саватни бир зумда сара олмаларга тўлдирди.

— Бу танбур сизникими, муллака?
Танбурунгиз чиройли экан.

Қиз йигитнинг жавобини кутмай саватни қўлига олди ва аста ариқ бўйлаб юра бошлади. Саватни эшиккача элтиб берай, қийналади,— деб ўйлади Бобораҳим ва қанчалик қисинмасин, қиз ортидан юриб саватни унинг қўлидан олди. Қиз ортиқча эътироз билдириб ўтирмади.

— Муллака, сизни Намангандан келган дейишади, тўғрими?

У яна саволига жавоб кутиб ўтирмай сўзлай бошлади:— Мен эса Ўшдан келганман. Отам мени пиримга назир қилган. Икки йилдан ошди бу даргоҳга келганимга... Сизни қирда лола сайлида кўрганман.

Кўп ғазал айтишган эдингиз.

Бобораҳим қизлар билан сира гаплашиб ўрганмаган. Лекин пирининг чўри ва канизаклари бемалол, эркин юришади. Уларни ҳар куни юмуш юзасидан кўради. Лекин бу шу қадар одамга ёқадиган саволлар берадиган ширин тил қизни биринчи кўриши.

— Муллака, нега сизни девона деб чақиришади? Ҳечам девонага ўхшамайсиз-ку?

У Бобораҳимнинг жавобини кутиб ўтирмай ўзи жавоб беради:

— Девоналар яхшими? Девона эмасларми?
Яна ўзи жавоб беради:

— Менга қолса, девоналар яхши.

Улар кунжакдаги аҳли аёл истиқомат қиладиган ҳашаматли иморатлар қатор-қатор жойлашган чиройли ҳовлига қарата очилган боғ эшикка етиб келдилар. Бобораҳим саватни қизнинг қўлига тутқазди. Шунда қўли оловга ноҳос тегиб кетгандай жазиллади ва дарҳол қўлини тортиб олди. Ва шитоб билан боғ ичкарисига кириб кетди.

Бобораҳим дош беролмади.

Боя олма тепасида туриб қизнинг юзини кўрганда, унинг икки ёноғи бениҳоя нафис ясалган кўзача каби ўта нозик чизиқча ҳосил қилганини кўрган ва юраги ногаҳон титраб кетганди. Ҳозир мана саватни унинг қўлига тутқазаётиб яна ногоҳ унинг чеҳрасига кўз қирини бир зум ташлади ва бу оқ-сариққа мойил қирғизчароқ чеҳра дунёдаги барча энг нафис кўзачалардан ҳам гўзалроқ ва оташироқ эканлигини кўрди. «Садбарг... сариқ садбарг...» — хаёлидан ўтказди у. Зумда онасни эслади ва кўз ўнгига келтирди. У қизни шу заҳоти шу тобда яна кўргиси келди. Унинг лоларуҳ юзига тўйиб-тўйиб қарагиси келди. «Онамнинг иси келаётир, деб ўйлади у. Онамнинг иси келаётир... Ўзинг кечир, раббимо».

У гўзал нарсаларни кўрса титраб дунёга сиғмай кетарди.

Бобораҳим яна ўзининг ҳеч қаерга сиғмай бораётганини ҳис қилди. Бу тароватли олмазор, бу қушлар хониши, бу Кубро, Ғаззолий ва Аттот ҳақидаги савол-жавоблар — ҳаммаси-ҳаммаси ҳеч нарсага кераксиз, арзимас ақл ўйинлари бўлиб, инжиқлик, сохтакорлик бўлиб туюлди унга.

Эртага у пирнинг кўзига қаролмайди.
Нигоҳига дош беролмайди. Эртага у пирга
боғланиб ўтиролмайди.
Йўқ-йўқ, кетмоқ керак. У йўлларга ғазаллар
айтади. Тунлар оқ теракларнинг устига чиқиб
тўлган ойга қараб ҳеч тўхтамай байтлар ўқийди.
Дунёнинг барча байтларини ойга айтади.
Вайроналарга айтади у ғазалларини, вайроналарда
хийп-хийп деб улаётган чугзлар билан баравар
маснавийлар ўқийди. У ўзи каби дардмандлар ва
жигар-бағри куйганларни ахтаради. Улар билан
дунё боғининг йўлларини кезди. Уни бекор девона
демайдилар. У йўлларнинг девонаси. Йўлларга,
самоларга тинмай ўқилатургон маснавийлар —
мунглиқ байтлар девонаси.

Бобораҳим шу куни ва яна бир неча кун
ўзидан-ўзи «Кўрдум юзунгни...» деб тўхтовсиз
такрорлаб юрди. Сўнг бирдан қизилга бурканган
ва унинг олдида бирпас қизил капалакдай парвоз
қилиб борган, ҳавойи, эркин қизнинг:
«Девонамисиз?» — деб сўраганини эслади. Ҳа,
девонаман, девонаман, девонаман, деб
қайтараверди. «Сен ахир девоналарни яхши
кўрасан-ку...» Сўнг тунда танбур машқ қилиб
ўтириб, бирдан сўзлар ўз-ўзидан қуюлиб келди:
— Кўрдум юзунгни девона бўлдум...

Шу кеча Бобораҳим яна Мажнунни туш кўрди.
Мажнуннинг юзи икки кўзачага ўхшарди. У
кўзаларга Мажнун кўзларидан ёш қуюлиб оқар,
кўзачалар тўлиб-тошиб тинимсиз Мажнун кўксига
шовуллаб оқарди. Мажнун баланд қир устида
ўтирар, унинг орқасида худди Бобораҳимникига
ўхшаш йилқичиларнинг кўк ўтови қурилган эди.
Мажнун ўтовга қарамас, оёғидан минг тешик бўлиб
кетган чориғини ечиб ҳадеб ерга уриб қоқарди.
Чориқ ичидан ҳеч нарса тушмасди. Лекин Мажнун

Йиртиқ чориқ ичига гўё саҳроларнинг кумлари
тўлгандай уни тўхтовсиз ерга уриб қоқарди.
Йиртиқ чориғини ерга уриб қоқаётган Мажнун
Бобораҳимнинг хаёлига қаттиқ ўрнашиб қолди.
Кейин Бобораҳим яна бир туш кўрди. Унда
Мажнун ўша йиртиқ чориғини Бобораҳимга берди.
Бобораҳим шу заҳоти уни чўлларда ёрилиб
кетган оёғига кийиб олди.

Неча замонлар ўтиб Бобораҳим бу чориқни
Балхда дор тагида чўнқайиб ерга қоқиб ўтирди.
Чориқ энди илма-тешик бўлиб кетган, лекин ҳали
кийса бўларди...

МУНДАРИЖА

Биринчи даста

Дарвоза	3
Мен туғилганда	5
Киприк	7
Қўниб туради	8
Кечаси уйғониб кетдим	9
Баҳрасиз ўтубтурлар	10
Мен ҳеч нарсаман	11
Метафизика	13
Усмон	14
Раҳмон	16
Жаннат ога ўлди	18
Хумо қуши	21

Иккинчи даста

Қалдирғочим	23
Хайриддин	25
Нажмиддин Кубронинг ити	26
Тош қўрғон	30
Тўшак	34
Итдан қўрқиш	36
Хемингуэйни ўқиш	38
Министрнинг қизи чиройли	39
Жобил-жибош	41
Балиқ	43
Филэллин	44
Упка	64

Учинчи даста

Боғ ва тахт	48
Тангаси тушса қарамас	50
Туркистон	51
Оворалик	52
Вестерн	54
Аквариум	55
Америкаликка кўрпача	56
Абдуллатиф	58
Безор бўлиб кетмадингми?	71
Ҳол	72
Габриэл	73
Сегоҳ	75

Тўртинчи даста

Ўтган асрга мактублар	76
Сфинкс	82
Одамнинг кўнгли	86
Айлансанг	88
Иликсир	90
Сония	92
Доира	96
Ҳалима	97
Шамол куни чақирма	100
Чизиқ	102
Тупроқ	106
Йўл танлаш	107
Оқиб ўтади	109
Оғилхона	111

Бешинчи даста

Парадайза	116
Увайсий даҳмаси	117
Беккет	118

Хабар	121
Бу кўз сеникими?	122
Дўст қидириш	123
Қарга ҳақида ривоят	124
Мутафаккир	126
Қизча	133
Хароба	136
Бозор	138
Бегона	140
Кимга ўхшайсиз	142

Олтинчи даста

Қиш чилласи кираётганда	143
Садақа	145
Мерос тушлар	147
Қора қор	148
Ибодат	151
Қирга чиқиш	154
Бобораҳимнинг сариқ гуллари	158

Литературно-художественное издание

Ибрагим Гафуров

МОЛЬБА

Стихи в прозе

Художник Лисс В.

Издательство литературы и искусства
им. Гафура Гуляма

На узбекском языке

Адабий-бадний нашр

Иброҳим Гафуров

ИЛТИЖО

Мансуралар

Муҳаррир *М. Юсуф*
Расмлар муҳаррири *М. Карпузас*
Техн. муҳаррир *Р. Раҳматуллина*
Мусахҳиҳ *М. Абдусаломова*

ИБ№4818

Босмахонага 10.10.90 да берилди. Босишга 28.01.91 да руҳсат этилди. Вичими 70×90^{1/32}. 2-сон босмахона қоғози. Мактаб гарнитураси. Юқори босма. Шартли босма тобоғи 6,43+0,075 вкл. Шартли кр. — отгиск 6,53. Нашр. тобоғи 5,5+0,1 вкл. Жами 10000 нусха. Буюртма рақами 1409. Баҳоси 2 с. 20 т. 136—90 рақамли шартнома.

Гафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, Тошкент, Навоий кўчаси 30.

Ўзбекистон ССЖ Матбуот давлат комитетининг Тошкент матбаа комбинати. Тошкент — 700129. Навоий кўчаси, 30.

Гафуров, Иброҳим.

Илтижо: Мансуралар.— Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1991.—176 б.

Ушбу китобга жамланган мансураларни ўқир экансиз беихтиёр ўйга толмай иложингиз йўқ. Бу бир қарашда ғайриоддий мисралар, асли ҳар бири мизнинг кўнглимиздаги офтоб кўрмай ётган изтиробли нидолардир. Уларни оддий мансура, деб атаб ҳам бир оз ҳақимиз кетган.

Зотан, бунга ўзингиз амин бўларсиз.

Гафуров, Ибрагим. Мольба.

Уз2